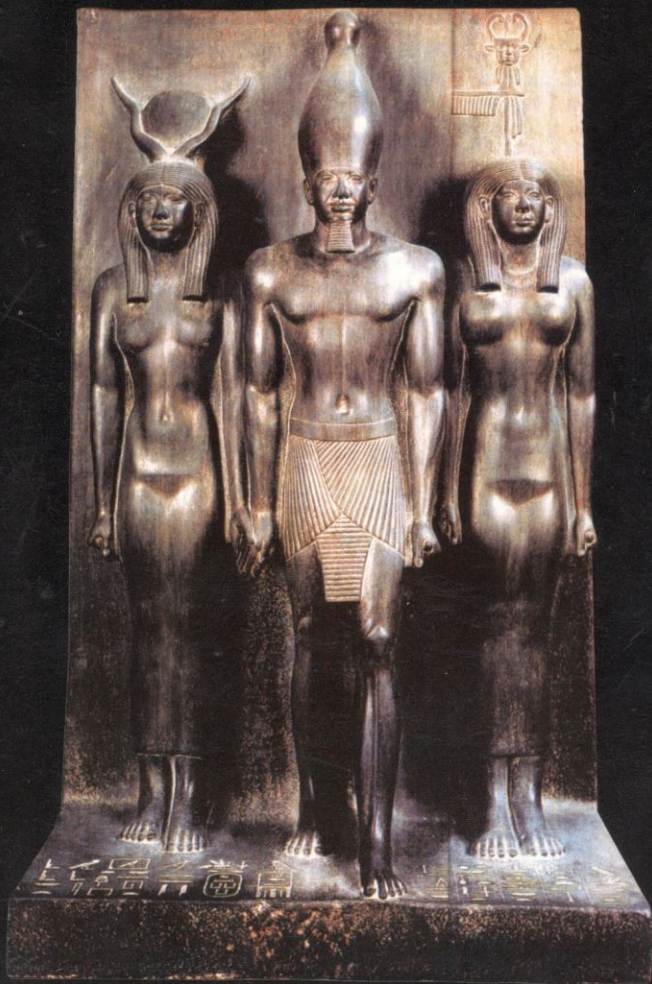

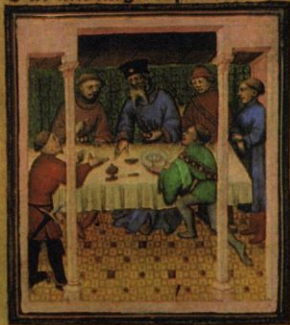
magazin istoric

Apare din aprilie 1967

NOIEMBRIE 2000

Ces chais leus fist venir lagiers
 Ait feste auoit dedas courir
 Tout le pais l'one et retint
 Des menestriers de maistre guise
 Dont ne vous vueil faire deuise
 Car le duc auoit celebre
 Le iour de la nativite
 Tous les homes ceus auoit
 Car mlt larges et preux estoit

a) archaues; et ceter
 p e le saeunt mais ou logier
 Coment le siege de la cite entrepre
 nort grant place .et longue .et

or la ville a tel pppst
 C'oungsiens la place
 eudire.

m emellez fut de a grant gent
 Et de a fier assaublement
 C'oung et fut oung le mndre
 Qua la muer au port ne vuidre
 Qu'at us bunt ceulz a muer
 A mnen boudre sa bla mndre
 Qu'elz laiens effort eussent

ff eut par trestoute la courire.

Our fut la feste en ou cime
 destre et sur la grant maine
 De draps de soie ouet redus

De grans richesses bien repleues
 Tant que hors sont de la cite
 Et ont le roy billas adoue

Dedas vng ginnery beiger
 Se fist le roy billas logier
 Laot mait richie tref tdu
 De mulcher et de boufu
 D'aynes et descorus
 Et de paules alexandrus

magazin istoric

Anul XXXIV – serie nouă – nr. 11 (404)
noiembrie 2000

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Faraonul Mikerinos, însoțit de două zeități. Una dintre cele trei piramide de la Gizeh îi poartă numele

2 Miniaturi de la sfârșitul secolului XIV și începutul secolului XV, din *Romanul lui Athis și Prophilias* sau *Asediul Atei*, avându-l ca autor pe Alexandre de Bernay. Autorul transpune povestea în cadrul cunoscut lui al palatelor medievale. Manuscris păstrat la Biblioteca Saltikov-Șcedrin, din Sankt-Petersburg

3 Gravuri de epocă ce redau momente din timpul războiului ruso-austriaco-otoman dintre anii 1787-1791 (de la stânga la dreapta, de sus în jos): trupele otomane predau cetatea Bender; confruntare între trupele otomane și cele austriece; asediul orașului Botoșani; Prințul Potemkin în fața fortăreței Ozu; cucerirea Hotinului de către armatele austriece și rusești; trupe austriece în fața Iașilor

4 Sfânta Marina, frescă de la Arbore, una dintre ctitoriile care au făcut faima Moldovei de Sus

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef:

Dorin Matei

Secretar general de redacție:

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție

și macheta artistică:

Theodor Lianos

Director economic:

Doina Pascu

Corectura:

Georgeta Apreoteșei,

Constanța Avram,

Mădălina Geambașu

Secretariat:

Floarea Dragne,

Tudora Petre

Difuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul I,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu; director
comercial M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

noiembrie

2000

TOAMNA ISTORICULUI

4 Copii ai Romei
printre barbari
N. IORGA

5 Sămănătorul
de cultură
Iorga, istoric al literaturii
V. RÂPEANU

FASCINAȚIA DICTATURII

11 Cavalerul
neangajantei figuri
Prințul Nicolae
I. SCURTU

15 Amatorism
dâmbovițean și
luciditate germană
Ștefan Tătărescu, Octa-
vian Goga și Nichifor
Crainic în vizorul Ber-
linului

D. HÎNCU

20 Cadril diplomatic
Stabilirea relațiilor
diplomatice la nivel de
ambasadă între România
și Israel

D. PREDA

SURORILE PIERDUTE

25 Acea Moldovă de
Sus, cu mănăstirile ei
minunate
Bucovina

V. GRECU

29 Din Sfatul Țării,
la Academia Română
I. Inculeț

A. INCULEȚ,
E. BĂDESCU

1001-2000

33 Africa,
fără Mister Livingstone

Secolul XIX

C. COQUERY
VIDROVITCH

38 Vienezul
din Calea Victoriei 13
Ctitoria lui Cuza Vodă:
C.E.C.

Ș. PETRE KIRSON

40 Război moșierilor
Decretul 83 din martie
1949

N. IONESCU-GURĂ

45 Busola
cu două capete
Atitudinea regimului
Antonescu față de soarta
cetățenilor români evrei
aflați în străinătate

I. CALAFETEANU

51 Ocolul Căsei Albe
în 25 de președinți
B. KISELEFF

57 Spioni în uniformă
*Amintirile lui Radu
Dinulescu*
C. TRONCOTĂ

61 Pierdut
documente secrete.
Aștept provincia
*Arhiva Mitrohin despre
„ilegali“*
D. MATEI

65 În căutarea
cafenelelor pierdute...
La Papa Kübler
M. IONIȚĂ

**FANARIOȚI
FĂRĂ POLIȚĂ
DE ASIGURARE**

69 „Nebunul“
Nicolae Mavrogheni...
A. CARAGEA

72 ...și ctitoria sa
D. OLIAN

**CHIPURI UITATE
ALE MILENIULUI**

74 Regele khmer
Jayavarman VII
V. IONESCU

77 Castele
rupte din rai
T. STĂNESCU-
STANCIU

81 Satul din umbra
piramidelor
Deir-el-Medina
S.B. VIȘENOIU

85 Oslo 2000
D. MATEI

EVENIMENT

32 Zilele europene
ale moștenirii
culturale iudaice
T. WEXLER

88 Clipa
turnată în tuș
*Expoziție de pictură
chineză*
A.E. BUDURA

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră ¹

90 Zig-zag prin
secolul XX

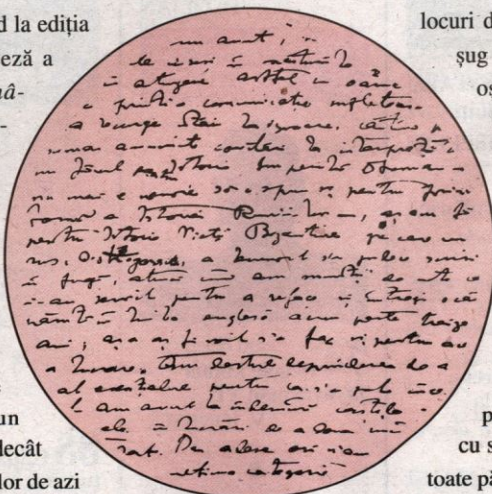
94 Două secole
în câteva rânduri

10; 93; 95
Blitz... concurs; Rebus;
Dialog

CETIND ISTORIA ROMÂNILOR

Lucrând la ediția franceză a *Istoriei românilor*, am pri-lejul să revin asupra unui lung șir de fapte istorice, înținzându-se peste aproape două mii de ani, care spun altă poveste decât aceia a lucrurilor de azi până mâine și dau altă învățătură decât aceia pe care anume spirite, gata să triumfe la nenorocirea altora, le trag din cetirea răbdătoare a telegramelor și comunicațiilor radiofonice. Și, iarăși, din această străbateră a teribilei tragedii a neamului nostru iese altă încredere în noi decât la alarmiștii cu pieile de iepure în spinare, cari anunță fiecare o altă primejdie iminentă, ca și cum am fi osândiți să ne supunem ei.

Neam părăsit la răscrucea furtunilor care bat aici din veac în veac și vor bate totdeauna în aceste

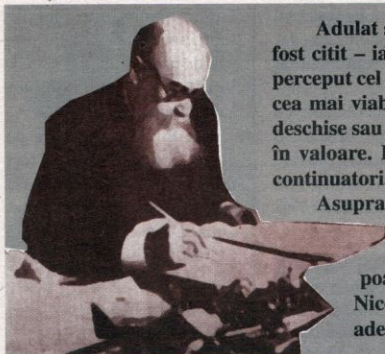
N. IORGA

locuri de ispititor belșug și de trecere a oștilor. Copil al Romei pierdută în pustiu, veșnic înnoit, al barbarilor. Așa de puțini între așa de mulți. Cu frații la celalt capăt al Europei și cu străini de noi în toate părțile. Apți pentru cea mai înaltă civilizație și siliți de a trăi de la o bejenie la alta.

Iricari alții s-ar fi risipit în lume. Pentru mai puțin se părăsesc și cele mai dulci patrii. Noi am rămas. Cu sabia în mână de strajă la toate zările, iar, când s-a frânt o clipă, ca să se lege din nou, tainic, oțelul, am întins brutalității arma subțire a inteligenței noastre. Și, iată, suntem tot acasă.

Voi, ceilalți, treceți la învățătura strămoșilor!

(Text apărut în volumul *Ultimele*, tipărit la Editura Scrisul Românesc)

Adulat și copiat fără har sau contestat fără să fi fost citit – iată cele două dimensiuni sub care a fost perceput cel mai adesea Nicolae Iorga. Tocmai partea cea mai viabilă a operei lui – direcțiile de cercetare deschise sau doar sugerate – a fost cel mai puțin pusă în valoare. Iorga a avut mai curând epigoni decât continuatori.

Asupra unui domeniu al activității lui pare a domni un oarecare consens. Ca istoric și mai ales critic literar – exceptând poate istoria literaturii românești vechi –, Nicolae Iorga nu a lăsat nimic valoros. Cât adevăr există într-o asemenea afirmație?

ISTORIA ȘI LITERATURA ACELAȘI IZVOR SUFLETESC

VALERIU RÂPEANU

Destinul lui Nicolae Iorga nu putea să se încheie cu șaizeci de ani în urmă, odată cu asasinarea lui pe marginea unui drum de țară din apropierea Ploieștiului. Nu putea să se încheie, pentru că el lăsa în urmă nu doar o viață de om, nu doar o operă ci, în egală măsură ceea ce el a repetat când trecuse de șaizeci și cinci de ani: o experiență. Experiență – dacă luăm ca bornă debutul de la începutul anului 1890 și altă bornă sfârșitul din ziua de 27 noiembrie 1940 – vom vedea că însumează practic o jumătate de veac. Alții au trăit mai mult, au trecut nu numai de șaptezeci de ani, cum lui nu i-a fost dat să treacă, au trecut și de optzeci, când pentru el – postum –

începuse cea de a doua asasinare. Asasinarea morală, lentă, prin interdicția tipăririi operei, prin citarea lui doar în contexte negative. Opera sa istorică, era tributată concepțiilor „idealiste“, „burgheze“, la antipodul materialismului dialectiv și istoric. Ideologia sa era considerată expresia naționalismului agresiv, din care s-au născut curente de extremă dreaptă dintre cele două războaie mondiale în primul rând „Garda de fier“. I se critica atitudinea privitoare la evoluția societății românești, socotită a fi de esență conservatoare, idilică, împăciuitoare în ceea ce privește relația fundamentală boieri-țărani de pildă. I se impută credința lui statornic

afirmată în armonia socială ca factor de progres, refuzul oricărei acțiuni de violență socială, a oricărei mișcări insurecționale și respingerea consecventă a luptei de clasă și a oricărei organizări politico-sociale pe principii de clasă.

De aceea – deși, după ce profesorul Mihai Berza a publicat la începutul anului 1965 o antologie în două volume din scrierile literare ale lui N. Iorga, trecuseră douăzeci de ani de când nu mai apăruse nici o tipăritură semnată N. Iorga!, au apărut și continuă să apară ediții critice de mare valoare, studii de sinteză despre viața și opera sa – prejudecățile nu au fost încă spulberate, locuri comune

La 13 ani, împreună cu fratele lui, George

continuă să opereze, imagini false să fie colportate, nu o dată insistent.

Una dintre ele este legată de o așa-zisă inaderență fincuară a sa față de literatura universală. Realitatea operei ne arată că literatura universală ocupă în demersul lui N. Iorga un spațiu calitativ ce-i definește personalitatea, ca și celelalte domenii ilustrate de prodigioasa lui personalitate. Dar, înainte de toate, un fapt esențial: intenția mărturisită a lui N. Iorga de a scrie o istorie a literaturii universale.

În consecință, savantul acordă acestui tărâm aceeași importanță, aceeași semnificație ca și celor pe care se ilustraseră gândirea și scrisul său: istoria universală, istoria românilor, istoria literaturii române, adică marile sinteze istorice menite să ofere perspectiva sa asupra dezvoltării umanității, în

cadru careia era inclusă țara lui, fără nici un complex, dar și fără nici un sentiment de exaltare.

În două rânduri N. Iorga a declarat că vrea să scrie o istorie a literaturii universale. Conform structurii sale mentale, modalității lui

„I-a fost dat, așadar, acestui om de o rară bogăție spirituală și erudiție literară, de un mare talent oratoric, să se arate neînțelegător față de noua sensibilitate ce se pregătea, de sensibilitatea estetică, fără contingente etice sau morale, ci de sine stătătoare; i-a fost dat, prin urmare, acestui director de sensibilitate națională, să devină, mai întâi prin acțiunea pozitivă a mișcării sămănătoriste, interesantă desigur și estetică, dar reacționară prin ideologie, și apoi prin acțiunea sa negativă de tribun iritat de prefacerile vremii; i-a fost dat, spunem, să devină un dușman al dezvoltării firești a literaturii neamului său“.

E. Lovinescu,
Istoria literaturii române contemporane

specifice de a construi neașteptate arcuri ale memoriei în timp și spațiu, de a dialoga neconținut cu trecutul și de a reveni instantaneu în prezent, de a-și mărturisi cu franchețe opțiunile, de a-și împărtăși proiectele, savantul și-a făcut publică intenția în conferințe și comunicări. Această structură mentală pluriformă pune în lumină permanențele gândirii lui N. Iorga, statornicia

anumitor credințe, persistența unor imagini livești sau de altă natură, ca și evoluția sau involuția opiniilor sale, nuanțele lor.

Cea dintâi mărturisire pe care o face în acest sens a fost detectată de noi în a patra conferință, din cele șapte, consecutive călătoriei sale în Statele Unite ale Americii în anul 1930. În primele paragrafe ale expunerii, profesorul își definește metoda: „Voi prezenta arta și literatura americană după o metodă care e desigur nouă și pe care o cred bună. Am înfățișat-o și într-o carte care se numește *Arta și literatura românilor, sinteze paralele* (*L'art et la littérature des Roumains, synthèses parallèles*). Înăluntru, pentru fiecare epocă, este vorba de artă și literatură ieșind din aceeași mentalitate și sentimentualitate a societății. E o încercare pe care am continuat-o și în alte conferințe aici, și mă gândesc la o «Istorie generală a literaturii și artei universale, prezentate în sinteze paralele». Din sufletul uman, într-o anume loc, într-o anume țară pleacă într-o direcție o literatură și în alta o artă. Tehnica literară și tehnica artistică, fără îndoială, introduc deosebiri; pe de altă parte, o literatură este un organism, care dă naștere la elementele sale proprii, dar nu e mai puțin adevărat că, în linii generale, prezentarea aceasta paralelă a două lucruri care ies din același izvor sufle-

Nicolae Iorga...

tesc prezintă foarte mari avantajii". Vom reține nu numai nucleul informativ, dar și mărturisirea cu privire la metoda sa care era una amplă, cuprinzătoare și nu avea hotare în timp și în spațiu.

Lecturi - toată viața

Cinci ani mai târziu - de astă dată într-o conferință despre Homer, ținută la Facultatea de litere din București - reia această mărturisire, spunând: „Una din intențiile mele de mai înaintată bătrânețe e să reiau *Istoria Literaturilor Române* [romance - n.n.] în trei volume și să adaug și literaturile celelalte și literatura cea veche, de care în toată tinerețea mea m-am ocupat, ea fiind baza însăși a studiilor mele, care puteam să redactez latinește și grecește la optsprezece ani aproape cu aceeași ușurință ca într-o

limbă modernă, căci așa se învăța în vremea mea. Ar fi pentru mine o mare mulțumire dacă aș putea reda în vreo zece volume *Istoria Generală a tuturor literaturilor*, dar pentru aceasta trebuie să găsesc un om serios care să-mi arate de

...și soția sa Catinca

unde să iau banii și trebuie neapărat să găsesc undeva la o societate angajamentul formal, și atunci m-aș pune la lucru și în doi-trei ani aș adăugi ce trebuie pentru a avea acea *Istorie a tuturor literaturilor în românește*; m-aș încumeta s-o fac, fiindcă n-am uitat ce am învățat pe vremuri și fiindcă am căutat să cetesc toată viață”.

Citat caracteristic din multiple puncte de vedere: deoarece atestă că ideea scrierii unei istorii a literaturii universale a fost persistentă și nu a apărut doar purtată de verva conferențiarului. După cinci ani de la

cea dintâi mărturisire, ideea reapare, de data aceasta proiectul căpătând chiar și configurația dimensiunilor sale și - cum se întâmplă de obicei la N. Iorga - punând în evidență obstacolele practice din calea realizării lui.

Nu știm care au prevalat și au făcut să nu fie materializat. În orice caz, în momentul când vedea desfășurarea volumelor acestei *Istории a literaturii universale*, N. Iorga era copleșit de redactarea *Istoriei românilor* în zece tomuri, al cărei prim volum apare în anul 1936 și ultimul în 1939. Din 1937 tipărește *Histoire des Roumains et de la Romanité orientale* care - până la volumul șapte inclusiv, apărut în 1940 - a fost tipărită sub supravegherea autorului și - în sfârșit - din 1935 până în 1936 tipărește *La Place des Roumains dans l'histoire universelle*, în trei volume.

Am enumerat numai lucrările de sinteză în curs de desfășurare în momentul mărturisirii pe care o face în *Despre Homer*, prezența sa multiplă cunoscând același ritm neostenit. Este evident că o întreprindere de o asemenea anvergură nu a mai fost posibilă. În același timp mărturisirea din conferința amintită mai are și o altă valoare: aceea a unei profesii de credință privitoare la permanența interesului său pentru literatura universală și a faptului că nu a conținut niciodată să

Doctor Honoris Causa
al Universității Oxford

citească. Era un răspuns global dat celor care, precum Mircea Eliade, i-au reproșat faptul că de la un moment dat nu a mai citit, rămânând la orizontul secolului al XIX-lea.

Dante, luptătorul

Ca și pe celelalte tărâmuri ale activității sale, N. Iorga, chiar dacă n-a realizat integral proiectele sale, a trecut de la faza articolelor, studiilor, conferințelor la studii de sinteză.

Cel dintâi este *Istoria literaturilor romanice în desvoltarea și legăturile lor*, în trei volume.

Al doilea, *Cărți reprezentative în viața omenirii* – a cărui primă ediție a fost distrusă, în afară de câteva exemplare, la prădarea tipografiei din Vălenii de

Munte de către ocupanții germani – nu mai privește „desvoltarea” unor anume literaturi văzute în „legăturile” lor, ci reprezintă o suită de „studii care vor dura mai mulți ani de zile, fiind pentru mine o pregătire pentru acea istorie universală, pe care cred că aş putea s-o scriu inspirat de alte idei decât cele obișnuite și având, în orice caz, un alt plan decât planul cu care se

„De patruzeci de ani Iorga este printre contemporani un neînțelegător, aprobat doar de ratați. Metoda lui genealogică nu se mai potrivește unei literaturi interioare, iar aparatul critic, atât de superficial, redus la citirea paginii, apare ca o metodă cu totul în afara spiritului criticii.”

G. Călinescu,
Istoria literaturii române de la origini până în prezent

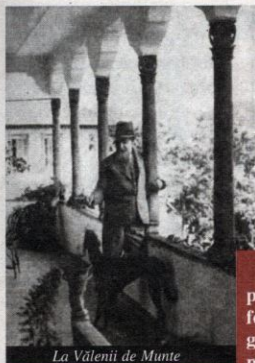
scriu acele întreprinderi de librărie”.

Cea din urmă sinteză – cea care se apropie mai mult de concepția lui N. Iorga despre artă în anii dintre cele două războaie mondiale – este *Istoria universală văzută prin literatură*.

A treia structură a exegezei literaturii universale o formează numărul mare de portrete strânse mai târziu sub titlul *Oameni cari au fost*, apoi conferințele academice, publice, cu prilejuri aniversare, legate de anumite momente protocolare, dedicate unor perso-

nalități ale culturii europene (Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Goethe, Jules Michelet, Edgar Quinet, pe lângă o serie de oameni politici români), conferințe ținute de N. Iorga în anii dintre cele două războaie mondiale. Chiar dacă împrejurările comemorative își pun amprenta asupra stilului mai ales în introduceri, aceste conferințe atestă acea capacitate de sinteză a lui N. Iorga. Pentru el, Dante „e un luptător care și-a pus tot sufletul în apărarea cauzei sale și pe care nimic nu-l poate despărți de steagul ales de dânsul. Această cauză de partid e pentru dânsul mai presus de orice. Florența însăși n-o vede decât supt speța acestei vrăjmășii de la o ceată la alta, căzută în puterea adversarilor, cari sunt pentru dânsul niște dușmani cumpliti, vrednici de o nesfârșită și neiertătoare ură, el va avea pentru dânsa aceleși sentimente aprige ca și pentru dânsii”.

N. Iorga căuta în literatura universală argumente pentru viziunea sa asupra culturii, fără însă a denatura adevărurile esențiale ale vieții și operei celor despre care rostea cuvintele omagiale. Zoe Dumitrescu Bușulenga observa faptul că în această categorie de portrete și comunicări „accentele social-istorice apar considerabil sporite, în consonanță cu evoluția însăși a concepției istoricului”.

La Vălenii de Munte

Proză din înțelepciunea poporului

Aversiunea sa mărturisită în repetate rânduri față de tot ceea ce însemna abstracție, cuvânt rostit care nu avea un ecou și nu stârnea o stare de spirit, și-a pus întotdeauna amprenta în portretistica sa și nu numai. Iorga și-a creat reviste, ziare, un teatru, tot ce putea ca ideile sale să fie răspândite și să aibă circulație, să poată influența.

Nici pe tărâmul receptării literaturii universale în țara noastră N. Iorga nu s-a abătut de la acest principiu. Revista *Floarea Darurilor*, creată de el, o publicație dedicată tipăririi în limba română a literaturii universale, a apărut bilunar între 1 ianuarie-15 februarie 1907 și săptămânal între 1 aprilie-31 decembrie 1907. În articolul-program intitulat *O lămurire*, Iorga face istoricul

traducerilor în limba română, pe care îl va amplifica în multe din conferințele sale interbelice. Lărgște ofensiva împotriva selecției unilaterale, și anume cea din cultura franceză, care își atinsese apogeul în paginile *Sămănătorului*.

„Iorga era posesorul și posedatul unui anumit tip de forță creatoare – michelangeloescă – și de aici ispita sau nevoia de a exprima totul în toate chipurile. Trebuia să sculpteze Ziua și Noaptea, Aurora și Amurgul.“

Paul Al. Georgescu,
Cartea întrupărilor

„S-a putut ajunge astfel la părerea că literatura franceză contemporană e minunea minunilor, frumusețe fără păreche, modelul neapărat și firesc al «tinerei» literaturii românești... Și ce comori ascund literatura engleză, cea italiană, cea spaniolă chiar, literaturile nordice și cele slave, pe care le cunoaștem după câte o prelucrare întâmplătoare, făcută pentru publicul parizian! Ce n-am învăța din ele și înfățișările cele multe și felurite ale frumuseții, și potrivirea fiecărei literaturi sănătoase și vrednice după neamul care se ridică, și folosul ei pentru propășirea neamului aceluia înălțată la valoarea unei noi religii umane!“

Fiecare număr conținea rubrica *Din literaturile*

străine, unde N. Iorga și alți colaboratori traduceau în special versuri, însoțite de succinte prezentări. În primul număr au fost selectați Carducci, Villon, Lermontov, Ronsard, Jean Lahor, Charles d'Orléans, Leopardi, Goldoni, cugetări de Jean Paul Richter și apoi Thomas Moore, Goethe, Thomas Carlyle, Longfellow, Marot, Alfred de Musset, Petöfi și mulți alții.

Iorga se transpune în universul celui despre care scrie. El recrează universul operei cu mijloacele scriitorului respectiv. Este una dintre dimensiunile semnificative ale metodei sale critice, aplicată deopotrivă scriitorilor români (Octavian Goga, de pildă) și nu de puține ori celor străini. Metoda ce va rămâne legată de numele lui G. Călinescu a fost aplicată pentru prima dată de N. Iorga. Dréptul său de preemțiune pe acest tărâm este inalienabil.

Alfred Tennyson, Théophile Gautier, Baudelaire, Manzoni, Poe, Carducci, Goldoni (pe care-l admira cu precădere), Longfellow își vor găsi în Iorga traducător excelent, critic lucid, chiar dacă uneori nelipsit de sentimentalism. Într-o justificare parcă, avea să mărturisească: „Știu mai multe limbi decât colegii mei literari, am scris în tinerețea mea versuri, care n-au dispăcut unui Delavrancea, și de care nu mi-e rușine nici astăzi când întâmpin în

unele domenii ale literaturii oarecare recunoaștere. Am crezut că pot să-mi îngădui și eu câteodată, ca moștenitor în proză al unui modest poet din vremuri, să îndrăznesc ritmul pentru a îmbrăca după putința mea cântarea altora. Dacă e un păcat, nu e un păcat mare. În interesul răspândirii literaturilor mari ale lumii, el îmi va fi iertat.

La început nu iscăleam; iscălesc astăzi pentru a arăta a cui e răspunderea. Citi-

torii se vor obișnui cu vremea, criticii se vor resigna și lucrul folositor va fi îndeplinit. N-am nici atâtea pretenții cât un începător de șaisprezece ani care nu se tunde. Și, dacă e așa, este o vorbă veche «calul de dar nu se caută pe dinți».

E proză din înțelepciunea poporului“.

Adevăratul N. Iorga, marele istoric „se trădează“ în fulgerările de condei, în expresii de o conciziune esențială, în formule elip-

tice. Dar mai ales în aceea că dă posibilitatea publicului de atunci să cunoască mulți scriitori, inclusiv pe unii spre care nu mergea simpatia și chiar înțelegea sa.

În consecință, putem să îl socotim pe Iorga un exeget al oratoriei literaturii universale. Și aceasta până la începutul secolului al XX-lea, dincolo de care percepția sa estetică, în cea mai mare parte, s-a închis. ■

Blitz... concurs

Trimiteți până la data de 1 decembrie a.c. răspunsul la această întrebare (cu mențiunea *Pentru concurs*) și puteți câștiga un abonament pe un an la revista *Magazin istoric*.

Concursul nu are talon.

Între ce ani a publicat Nicolae Iorga cele zece tomuri ale operei sale *Istoria românilor*?

- a) 1936-1939
- b) 1937-1940
- c) 1935-1936

Răspunsul corect la *Blitz... concursul* din luna septembrie 2000 este:
Nikolai Vasilici Sablin

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul Gheorghe Bogdănescu, din Deva.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2001.

IMPORTANT

În luna decembrie, CONCURSUL MILENIULUI!

PRINCIPELE NICOLAE AȘA CUM A FOST

În mod cert, a intrat în viața politică împins de împrejurări și nu ca urmare a voinței sale. S-a aflat meru, cum s-a remarcat, „în umbra Coroanei”, fiind puternic marcat de atitudinea și activitatea fratelui său mai mare.

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

Născut la 3/15 august 1903, principele Nicolae era cel de al patrulea copil al cuplului princiar Ferdinand și Maria. La nașterea sa, fratele mai mare, Carol, avea 10 ani, iar surorile sale – Elisabeta și Marioara – 9 și, respectiv, 3 ani. A mai avut o soră – Ileana, născută în 1909, și un frate – Mircea, născut în 1913 și mort prematur, în 1916.

La 28 septembrie 1914, Ferdinand a devenit rege, iar principele Carol, conform articolului 82 al Constituției din 1866, moștenitor al tronului. „Puterile constituționale ale domnului sunt ereditare, în linie coborâtoare directă și legitimă a Măriei Sale, principelui Carol I de Hohenzollern Sigmaringen, din bărbat în bărbat prin ordinul de primogenitură și cu excludiunea perpetuă a femeilor și coborâtorilor lor” – preciza articolul amintit. Așadar, fiind al doilea bărbat în familia regală, noul născut era exclus de la succesiunea la tron. Conform aceleiași Constituții, „nici un membru al familiei domnitoare nu poate fi ministru”.

Ținând seama de toate aceste prevederi legale, principele Nicolae a primit o educație deosebită, dar nu una destinată viitorului rege; preocupările sale au fost direcționate spre cariera militară, sport (mai ales automo-

bilism), viață mondenă. Ca membru al familiei regale, participa la diferite festivități, prezida unele societăți și asociații sportive sau de caritate. Nu-l interesau problemele politice și nici nu dorea să se implice în activități care impuneau exprimarea unei opțiuni politice.

Și totuși, în septembrie 1918, numele său a fost invocat cu prilejul renunțării principelui Carol la prerogativele de moștenitor al tronului, ca urmare a căsătoriei sale cu Zizi Lambrino. Atunci, Alexandru Marghiloman, președintele Consiliului de Miniștri, i-a declarat regelui Ferdinand: „Prințul Carol trebuie decăzut din prerogativele sale; prințul Nicolae, proclamat în locul său și

pentru el făcută educație severă și serioasă”. Propunerea n-a fost acceptată, nici de suveran, nici de ceilalți lideri politici. Ea și-a pierdut rostul deoarece, în noiembrie 1918, Carol a acceptat desfacerea căsătoriei sale cu Zizi Lambrino, care a fost anulată în ianuarie 1919. Dar, în iulie 1919, Carol a renunțat din nou la calitatea de moștenitor al Coroanei. A revenit asupra hotărârii sale, în februarie 1920, iar în martie 1921 s-a căsătorit cu principesa Elena, fiica regelui Greciei. În octombrie 1921, principesa Elena a născut un băiat, care a primit numele Mihai. În februarie 1925 însă, Carol a cunoscut-o pe Elena Lupescu, de care nu s-a mai despărțit până la sfârșitul vieții,

Prințul Nicolae împreună cu surorile sale Maria și Ileana

- Brătianu respinge guvernul „de uniune națională”, iar Maniu consideră Regenta o creație a liberalilor
- Două perechi de palme princiare în plină stradă
- Cel mai eficient „carlist”
- „Porcăria cu trei capete” și salvatorul fără vocație

O instituție contestată și subminată

La 12 decembrie 1925, Carol a renunțat, pentru a treia oară, la calitatea de moștenitor al Coroanei, rămânând în străinătate împreună cu Elena Lupescu. De această dată regele Ferdinand nu a mai fost dispus să tolereze capriciile fiului său. A convocat Consiliul de Coroană pentru ziua de 31 decembrie 1925, cerându-i să accepte renunțarea lui Carol și proclamarea ca succesor la tron a fiului „acestuia, Mihai, urmând ca, în eventualitatea că acesta ar ajunge rege înainte de vârsta majoratului (18 ani), prerogativele suveranului să fie exercitate de o Regentă. După vii discuții, Consiliul de Coroană a acceptat propunerile regelui. La 3 ianuarie 1926, în cadrul unei întruniri restrânsă desfășurate la Sinaia – cu participarea regelui Ferdinand, reginei Maria, președintelui Consiliului de Miniștri Ion I.C. Brătianu, ministrului Justiției George Mărzescu, ministrului Agriculturii Alexandru Constantinescu, patriarhului Miron Cristea și a principesei Elena (soția principelui Carol) –, s-a hotărât componența Regentei: principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea și

președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție Gheorghe Buzdugan. La 4 ianuarie 1926, Adunarea Deputaților și Senatul au aprobat cele hotărâte la 31 decembrie 1925 și 3 ianuarie 1926, adoptând legile care consfințeau noua realitate privind succesiunea la tron.

Astfel, fără să fi aspirat la o asemenea calitate, principele Nicolae devenea o personalitate politică marcantă. Ca urmare a morții regelui Ferdinand, la 20 iulie 1927, principele Mihai a fost proclamat rege (avea doar șase ani), prerogativele sale fiind exercitate de Regentă. Deși nu exista un statut privind funcționarea Regentei, principele Nicolae era socotit „prim-regent”, el fiind cel care citea Mesajul de deschidere a Parlamentului, era prezentat în primul plan în toate fotografiile în care apăreau regenții, asupra lui se concentra atenția liderilor politici.

Principele Nicolae nu a acceptat să-și depășească condiția de membru al Re-

gentei; nu era un vanitos și nu avea ambiții politice. Încă de la instalarea Regentei, principele i-a sugerat lui Ion I.C. Brătianu să constituie un guvern de „uniune națională”, pentru a se diminua tensiunea politică din țară, generată mai ales de atitudinea opoziției în frunte cu Partidul Național-Tărănesc. Propunerea regentului a fost întâmpinată cu un refuz categoric din partea lui Brătianu: „nu simte nevoia” unui asemenea guvern. Pe de altă parte, liderul național-tărănist Iuliu Maniu precizase, încă de la 20 iulie 1927, că partidul său recunoaște Regenta numai „de facto”, nu și „de jure”, deoarece ea nu a fost creată prin „concursul liber exprimat al națiunii”. El socotea că Regenta era o creație a liberalilor, și că înălțurarea lui Carol de la succesiune se datora lui Ion I.C. Brătianu, care și-a impus voința în fața regelui Ferdinand. De aceea, P.N.Ț. nu a ezitat să ceară anularea actului de la 4 ianuarie 1926 și urcarea pe tron a lui

Carol. Regina Maria căuta să-i convingă pe diverșii lideri politici cu care discuta că numai prin alegerea ei în Regentă această instituție va dobândi prestigiul de care avea nevoie. Așadar, încă de la început, Regenta a fost o instituție contestată și sub-

De mic a iubit sportul, îndeosebi automobilismul (în imagine – gata pentru o partidă de hochei pe iarbă)

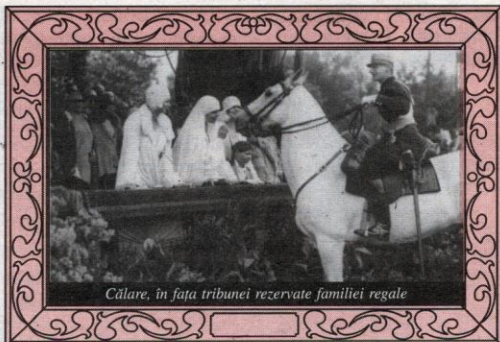
minată de unele partide și personalități politice de marcă, încât prestigiul ei a avut mult de suferit.

Pe de altă parte, principele Carol, aflat la Paris, a declarat, la 31 iulie 1927, că „a fost silit” să renunțe la prerogativele sale de moștenitor al

Coroanei și va răspunde „chemării poporului” său, dacă o asemenea „chemare” îi va fi adresată. Aflat în plină campanie de răsturnare a guvernului liberal, P.N.T. a stabilit legătura cu principele Carol, convenindu-se asupra venirii lui în țară, la 6 mai 1928, când acest partid organiza o mare adunare opoziționistă la Alba Iulia. În acest scop, Carol s-a deplasat la Londra, de unde urma să plece cu avionul spre România. Intervenția promptă a guvernului liberal a dejucat însă încercarea lui Carol de a veni în țară, autoritățile engleze nepermițând decolarea avionului în care se afla pretendentul la tronul României.

Grija pentru armată

Ajunși la putere, în noiembrie 1928, național-tărăniștii n-au mai acționat pentru aducerea lui Carol în țară, ci pentru subordonarea Regenței. Momentul decisiv s-a ivit în octombrie 1929, când a murit regentul Gheorghe Buzdugan. Printr-o interpretare juridică discutabilă, Iuliu Maniu, președintele Consiliului de Miniștri, a decis că, fiind des-

Călare, în fața tribunei rezervate familiei regale

completată, Regența nu mai exista, astfel că prerogativele acesteia au fost preluate de guvern. Prin manevre de culise, Iuliu Maniu a impus alegerea în Regență a lui Constantin Sărățeanu. Acesta era, după expresia lui Nicolae Iorga, un „ilustru necunoscut”, dar avea „avantajul” de a fi rudă cu Mihai Popovici, colaborator apropiat al lui Iuliu Maniu. Prin această alegere, contestată de toate partidele din opoziție, Regența s-a compromis iremediabil, ea apărând în ochii opiniei publice ca o instituție aservită guvernului.

În fapt, regenții nu aveau nici o putere politică; activitatea lor limitându-se la promulgarea legilor adoptate de Parlament la propunerea guvernului, participarea la diverse ceremonii oficiale și discuții cu miniștrii, care-i informau despre domeniul lor de acțiune. În rest, plictiseală. Patriarhul Miron Cristea îi mărturisese lui Nicolae Iorga: „Regența nu merge pentru că n-are cap. Prințul își fumează țigările, Sărățeanu cercetează cărțile, eu, ca preot, nu pot decât să încerc a împăca”.

Prințul Nicolae se simțea stânjenit de funcția oficială pe

care o îndeplinea. Fiind un automobilist pasionat, dar având o calitate oficială, se afla adesea în „vizorul presei”. Era acuzat, și pe drept cuvânt, că mergea cu viteză excesivă, că înjura „birjărește” alți șoferi, că lăsa mașina și lua la palme șoferii

care nu se dădeau la o parte din calea sa, dar și pe trecătorii care nu traversau mai în grabă strada (cum a fost cazul profesorului Nolică Antonescu, de la Universitate, care a înscasat două perechi de „palme princiere” în fața Cercului Militar). Principele-regent se simțea „sufocat” de atmosfera din București și a decis să-și construiască un palat în pădurea Snagov. În martie 1928, împreună cu câțiva amici de șoferie, a îngrădit o parcelă de pădure, punând oficialitățile în fața faptului împlinit. Pentru a evita un scandal public, guvernul a decis să cumpere 5 ha de pădure pentru instalarea unei ferme, care a intrat în posesia principelui-regent. De asemenea, a mai primit în arendă, pe 15 ani, 14 parcele din pădurea Snagov. Palatul construit aici a devenit reședința preferată a principelui-regent.

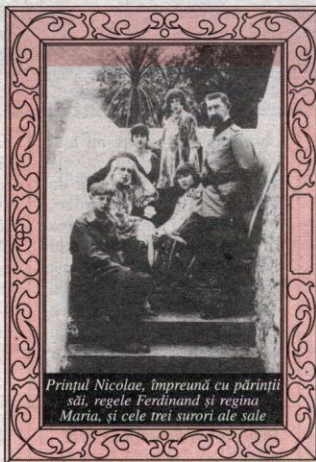
La începutul anului 1928, fiind la Automobil-Club, principele a decis să servească o gustare, drept care s-a așezat la masa unde se aflau Radu Săveanu (fiul fruntașului liberal N.N. Săveanu) și Ioana, soția acestuia. Radu Săveanu s-a simțit onorat de prezența principelui, numai că, la ple-

care, acesta a invitat-o pe doamna Ioana în automobilul său, iar ea a acceptat cu plăcere. Din acel moment, Ioana și principele Nicolae nu s-au mai despărțit. „Încornoratul soț“ a trebuit să intențeze divorț; sentința privind desfacerea căsătoriei s-a pronunțat în ziua de 7 aprilie 1928. La sugestia prințului și cu aprobarea Consiliului de Miniștri (din 4 februarie 1929), Ioana – devenită după divorț Dumitrescu – și-a luat numele de Dolette. De asemenea, principele a obținut din partea guvernului Maniu banii necesari pentru a cumpăra o vilă pe strada Modrogan, pe care regentul a dăruit-o amantei sale.

O preocupare esențială a principelui Nicolae a devenit găsirea unei modalități de a ieși din prim-planul vieții publice, pentru a se căsători cu Ioana Dolette. Soluția cea mai convenabilă era venirea lui Carol în țară pentru a ocupa tronul părintesc. La 17 ianuarie 1929 el îi scria lui Carol: „Regența este o porcărie fără autoritate și cu trei capete, greu de dus și proastă conducătoare. Mare prostie ai făcut să te cari“. Carol îi răspundea pe același ton: „Tu ești înconjurat de dușmani apropiați și mai îndepărtați. Cu «porcăria cu trei capete» cum îi zici, nu trebuie sperat că va fi destulă tărie să răzbească. Trebuie găsită o soluție, și aia s-o găsim sfătuindu-ne împreună“.

Pe fondul crizei economice declanșate în 1929, al compromiterii P.N.Ț. – care nu numai că nu a realizat „era nouă“ promisă în anii de opoziție, dar a contribuit, prin

politica sa, la deteriorarea gravă a nivelului de trai al populației – mișcarea carlistă (în favoarea venirii în țară a principelui Carol și a urcării lui pe tron) s-a amplificat. Mulți vedeau în el „salvatorul“, omul capabil să scoată țara din situația dezastruoasă în care ajunsese. Principele Nicolae

Prințul Nicolae, împreună cu părinții săi, regele Ferdinand și regina Maria, și cele trei surori ale sale

era unul dintre cei mai eficienți „carliști“: la începutul anului 1930 a făcut un adevărat turneu prin unitățile militare, unde purta discuții cu ofițerii, arătându-le că armata avea nevoie de un comandant și acela nu putea fi decât Carol, înlăturat pe nedrept de la succesiunea tronului.

Profitând de starea de spirit a românilor și de disensiunile dintre partidele politice, Carol a venit inopinat în țară, în seara zilei de 6 iulie 1930 (*Magazin istoric*, nr. 5/2000). De la aeroportul Băneasa, Carol s-a deplasat la Palatul Cotroceni, unde a fost primit cu multă dragoste și îmbrățișat de

principele-regent Nicolae. În noaptea de 6/7 iunie principele a asistat la discuțiile pe care Carol le-a avut cu liderii politici, în urma cărora i-a convins că trebuia să devină regele României.

Într-adevăr, la 7 iunie, Miron Cristea și Constantin Sărățeanu au demisionat din Regență, iar

Parlamentul a fost convocat pentru a doua zi, urmând să decidă asupra exercitării prerogativelor regale. Cum era de așteptat, deputații și senatorii au decis anularea legilor din 4 ianuarie 1926, astfel că, potrivit Constituției, fiul cel mare al regelui Ferdinand a devenit suveranul României.

În timp ce aveau loc debaterile în Parlament, principele Nicolae și principele Carol s-au deplasat, în aceeași mașină, de la Palatul Cotroceni la Palatul din Calea Victoriei. Aici cei doi au primit delegația parlamentară care le-a anunțat rezultatul votului. Apoi, în același automobil, cei doi frați s-au îndreptat spre

Palatul Parlamentului, fiind aclamați de mulțimea aflată pe stradă sau la ferestrele caselor de pe Calea Victoriei.

Urcând la tribuna oficială a Adunării Deputaților, noul rege Carol II a depus jurământul pe Constituție. Apoi, în discursul rostit, a spus între altele: „Țin să aduc mulțumirile mele iubitelui meu frate și tovarășilor săi din Regență, care în acest răstimp au avut grijă de buna gospodărire a țării“. După ceremonie, Carol și Nicolae s-au îmbrățișat, în aclamațiile și ovațiile senatorilor și deputaților. ■

(Va urma)

Cu privirea ațintită spre Berlin, unde de foarte scurt timp Adolf Hitler a preluat puterea, unii politicieni români încearcă să intre în grațiile Führerului, dar și să-i smulgă cât mai multe promisiuni, facilități, subvenții...

Noi documente descoperite în arhivele germane ne vorbesc despre atracția pe care începea să o exercite capitala Germaniei.

Veturia și Octavian Goga împreună cu I. Gigurtu

2 + 1 PENTRU BERLIN

DUMITRU HÎNCU

La scurtă vreme după instalarea la putere a lui Hitler, la 30 ianuarie 1933, între Legația Germaniei la București și Ministerul de Externe de la Berlin s-a desfășurat o corespondență susținută. Ea era determinată, pe de o parte, de interesul unor personaje politice românești de a stabili o legătură directă cu Führerul; pe de altă parte, de intenția autorităților germane de a obține controlul asupra unei părți a presei românești.

Documentele se află în Arhiva Ministerului de Ex-

terne german. Interesul lor, pe lângă elementele de detaliu pe care le aduc pentru cunoașterea obiectivelor politicii externe germane în România, după preluarea puterii de către Partidul Național-Socialist German, constă și în informațiile pe care le oferă în privința motivației invocate de oamenii politici români care se orientau către noua putere europeană. De asemenea, aceste documente aduc în prim-plan – pentru scurt interval de timp – un om politic și un partid practic necunoscuți

pentru multă lume: Ștefan Tătărescu – fratele lui Gheorghe Tătărescu, cunoscutul lider liberal și gruparea pe care o conducea, Partidul Național-Socialist Român.

Celălalt om politic român care s-a orientat rapid spre Berlin a fost Octavian Goga, aflat în fruntea Partidului Național Agrar, format în 1932, prin plecarea unei masive grupări din rândurile Partidului Popular.

Dorința celor doi lideri de a obține audiențe la Führer era susținută de Legația germană, conform unui docu-

ment datat 7 august 1933. Cu acel prilej, se trimitea la Berlin și o caracterizare a celor două personaje politice. Ea era semnată de către Friedrich-Werner Erdman Mathias Johann Bernhard Erich, conte von Schulenburg. Fusesse numit la post, la București, la 18 iulie 1931 și a rămas în capitala României până la 16 iunie 1934, când a fost numit ambasador la Moscova. A funcționat în această calitate până la 24 iunie 1941; acuzat a fi participat la atentatul din 20 iulie 1944 împotriva lui Hitler, a fost înlăturat din capul funcționarilor publici, iar la 10 noiembrie același an era executat ca adversar al regimului nazist.

Reich-ul nu se implică direct

„Octavian Goga este un politician cu sentimente filo-germane, ce merită a fi luat în serios și care, în convorbiri private atât cu personalități germane, cât și românești nu face nici un secret din această poziție a sa. Recent, el a dat public a înțelege că în politica românească ar fi de dorit o schimbare de curs. Și nu este exclus nici ca într-unul din proximele guverne românești să ocupe un portofoliu important... Goga ar dori, îndeosebi, să cunoască poziția domnului cancelar al Reich-ului în legătură cu pretențiile ungare de revizuire a graniței de vest a României, pentru că, așa cum speră,

această luare de poziție ar putea conferi României un anume sentiment de liniște care să se transforme într-o schimbare fătășă de curs a politicii externe românești în spiritul unei posibile și cât mai proxime apropiieri de Germania“.

De cealaltă parte, „colonelul în rezervă și senatorul Ștefan Tătărescu... se exprimă fără rezerve de mai bine de un an, prin cuvânt și scris, în favoarea național-socialismului și pentru o foarte strânsă apropiere politică și economică a României de Germania. În cursul ultimelor luni a organizat mai multe întruniri publice pentru programul său“.

Destul de rapid, în aproximativ două săptămâni, a sosit și răspunsul Berlinului, la 22 august 1933, printr-o telegramă cifrată. Legației din București i se transmitea: „Cancelarul Reich-ului este, în principiu, dispus să-i primească pe Goga și Tătărescu, dar din cauza pregătirilor de călătorie deja făcute și a Congresului partidului de la Nürnberg, în nici un caz înainte de înapoiere. Cancelarul Reich-ului se va afla, probabil, din nou la Berlin la 6 septembrie“.

În urma acordării unei verzi pentru întâlniri au început foarte atentele documentări asupra activității și mai ales importanței politice a fiecărei grupări, recte a fiecărui lider.

Astfel, Ștefan Tătărescu a intrat în atenția Legației

germane și chiar a Ministerului de Externe și al Propagandei Reich-ului.

Un alt document, datat „Berlin, 8 octombrie 1933“ și purtând ștampila „Secret“, aduce noi și deosebit de interesante informații cu privire la una dintre propunerile făcute Berlinului de liderul Partidului Național-Socialist Român, Ștefan Tătărescu. În intenția de a influența o parte a presei române, acesta solicita finanțarea unei tipografii de către Partidul frate Național-Socialist German, în ultimă instanță de către Reich.

Însă răspunsul Serviciului Presei din cadrul Ministerului de Externe german nu era prea favorabil. Căci „Reich-ul nu va trebui în nici un caz implicat în mod vizibil. Dacă și sub ce formă ar putea fi angajat Partidul Național-Socialist German n-a fost încă luat în discuție. S-ar putea, eventual, găsi o cale prin care finanțator al tipografiei solicitate de domnul Tătărescu să figureze o persoană privată sau o firmă de mașini de tipărit. În orice caz, ar trebui luat în considerare faptul că opinia publică românească va dori să cunoască originea instalației tipografice și a capitalului întreprinderii, atunci când Partidul Național-Socialist Român și grupările politice aliate cu el vor dispune imediat după vizita la Berlin a domnilor Tătărescu și Goga de instalația tipografică necesară pentru intensificarea

luptei politice. De asemenea, mai trebuie luată în considerare și împrejurarea că Partidul Național-Socialist Român și aliații săi se află abia la începutul dezvoltării lor și o apreciere exactă asupra perspectivelor și a capacității lor politice n-ar putea fi încă făcută.

Chiar dacă entuziasmul fraternizării era mare, nu se putea trece ușor peste... amănunte. „Legatia e rugată să ia grabnic poziție față de cererile domnului Tătărescu și cu același prilej să mai ia încă o dată în considerare personalitatea sa și a prietenilor săi, averea și ponderea lor politică”.

Un partid fără membri

În extrem de interesanta *Istorie a Gărzii de Fier*, istoricul spaniol Francisco Veiga folosește termeni destul de ironici cu privire la partidul lui Ștefan Tătărescu. Astfel, „apariția unui partid de coloratură evident nazistă, alcătuit din români, ține de domeniul anecdotei”. Căci „singura concesie făcută românității pare să fi fost semnul distinctiv patetic al

partidului: o acvilă, mai modestă decât cea germană, ținând în gheare zvastica și purtând pe cap coroana regală românească”. „Cultura, tehnica și disciplina germană” trebuiau imitate întocmai în noua organizație politică

București, 31 octombrie 1933

„Legatia germană
București
Dosar Nr. 2588/33

Cu privire la: Propunerile domnului Tătărescu

În interesul german pare a fi în cel mai înalt grad de dorit, ba chiar necesar și cu atât mai repede, cu atât mai bine, să fie exercitată o influență asupra presei românești. Apărarea intereselor noastre politice în fața opiniei publice românești (lămurirea asupra Noii Germanii), lupta împotriva planurilor antigermane la Dunăre și în Balcani; combaterea propagandei despre cruzimi ș.a.m.d., a intereselor noastre culturale cu germanii din România (apărarea minorităților) fac ca o asemenea influență să fie de dorit.

Domnul Ștefan Tătărescu nu este persoana indicată spre a media această influență. Eu am procedat la noi investigații asupra lui; toate informațiile concordă în a arăta că domnul Tătărescu:

– nu dispune nici de un partid sau de vreo organizație de partid;

Hindenburg

Greoiul soldat aproape nongeneral, care figura ca președinte al statului cărmuit, reformat și însângerat de Hitler, s-a stins după ani întregi în cari a dovedit că deosebite este între un mare general care distruge pe dușman și între un om politic care zi de zi se lasă distrus de un rival, fie el chiar ieșit din fundul unei aventuri cutezătoare...

Bătrânul a tăcut. Poate și el credea că acest nou venit va săvârși minunea de care el însuși, care știa ce este războiul, s-a simțit, de la început, incapabil. Va fi avut el în clipa când închidea ochii viziunea Rinului trecut, a Poloniei invadate, a Vienei anexate sub conducerea lui Adolf I, devenit împăratul „Reich-ului al treilea”, pe care el l-a creat? Ori poate a binecuvântat pe Dumnezeu că-l ia înaintea catastrofei pe care o pregătește acesta?

Nicolae Iorga,
Oameni cari au fost, 1934

și răspândite în întreaga societate. Fapt posibil, oare, numai prin inițiativa Partidului Național-Socialist Român?...

Răspunsul Legației germane este tranșant. Oricât de importante ar fi fost obiectivele de dorit a fi atinse pe teritoriul românesc, partidul lui Ștefan Tătărescu nu era capabil să le gestioneze îndeplinirea.

– că partizanii lui se rezumă la câțiva prieteni personali;

– că domnul Tătărescu s-a împăunat prea adesea cu apartenența lui la un partid, că nimeni nu-l ia în serios sub raport politic și oamenii politici români cunoscuți vor refuza cu siguranță să conlucreze cu el;

– că domnul Tătărescu e bănuț că și subordonează convingerile politice intereselor financiare“.

În aceste condiții, von Schulenburg găsește „absolut cu neputință“ a-i încredința suma de 250 000 de mărci germane, sumă cerută de Tătărescu pentru revitalizarea campaniei pro-naziste în România.

5 000 de mărci pe lună

Odată picată varianta Ștefan Tătărescu, ministrul plenipotențiar von Schulenburg oferă o altă opțiune, chiar parcă mai îmbietoare pentru cercurile germane: ziarul bucureșten *Calendarul* și întemeietorul său, Nichifor Crainic.

Prin „gazeta naționalismului constructiv“, cum avea să denumească însuși Crainic în amintirile sale (*Zile albe, zile negre*) *Calendarul*, apărut la 25 ianuarie 1932, editorul militează pentru o „deparazitare radi-

cală a României“. Articolul de fond, intitulat angajant *Începem*, va deveni jurământul de credință al noii grupări. „Împotriva acestei false conștiințe a momentului menită să paralizaze încrederea în propriile noastre puteri de regenerare ne ridicăm noi...“. Și strigătul de luptă s-a făcut auzit până la Berlin.

Căci „nevoia noastră de a câștiga cât mai repede o influență notabilă asupra presei române rămâne, totuși, întreagă. Spre a atinge acest țel, mi se pare mult mai avantajos să încercăm a câștiga pentru scopurile noastre ziarul bucureșten *Calendarul* și pe editorul său Nichifor Crainic. Domnul Crainic

este, ca și domnul Tătărescu, un național-socialist convins și un prieten al Germaniei. Este un excelent ziarist și un foarte bine văzut politician. Sprijinirea cu bani a unui om de partid vădit cum este domnul Tătărescu (domnul Tătărescu nu i-ar mânui nicicând confidențial) ar putea fi considerată ca o nejustificată imixtiune în treburile interne ale României. Dimpotrivă, domnul Crainic trece aici drept un om fără partid. Ziarul său *Calendarul* are momentan un tiraj restrâns (după cât se pare circa 15 000 exemplare) și se zbate într-o situație financiară foarte grea. Dacă ar beneficia de un sprijin financiar îndestulător, ziarul s-ar putea dezvolta și este în mare măsură potrivit spre a dobândi o influență reală asupra opiniei publice românești“.

Conducătorul Legației germane de la București va merge chiar mai departe cu propunerea sa, schițând și un posibil scenariu de punere în practică.

„În caz că ar fi posibilă alocarea de mijloace pentru dobândirea de influență asupra presei românești, aș recomanda următorul procedeu:

În primul rând sprijinirea domnului Crainic și a ziarului său.

Liviu Rebreanu, Ion Petrovici, Nichifor Crainic

Domnul Tătărescu nu trește neîndoios sentimente prietenești față de Germania; să fie și el sprijinit pentru întemeierea unui ziar:

— din partea noastră să fie înființată — printr-un intermediar potrivit — o întreprindere editorială care să tipărească *Calendarul*, eventualul ziar al domnului Tătărescu și alte ziare românești cu tendințe de dreapta;

— întreprinderii editoriale îi vor fi furnizate gratuit din Germania mașinile de tipărit și cules (după cât se pare lucrul e posibil), precum și o sumă de bani care ar permite societății să ajute ziarurile tipărite acolo și aflate în dificultate. Mă gândesc la o sumă de 5 000 de mărci pe lună;

— în conducerea întreprinderii editoriale va fi inclus un om de încredere care să răspundă că interesele

financiare germane nu vor avea de suferit“.

Se pare însă că Nichifor Crainic nu se lăsa chiar atât de ușor cucerit. O dovedește un raport din 3 noiembrie 1933, adresat de Schulenburg directorului Köpke din Ministerul de Externe german. „....După părerea mea, socotesc, însă, că trebuie să punem hotărât piciorul în prag în presa românească de astăzi. În raportul mai sus pomenit am stăruit, o dată mai mult, asupra cunoscutului politician și ziarist Crainic și ziarului său *Calendarul*, cu mari posibilități de dezvoltare, care ar putea fi câștigat de partea noastră. Eu am și acționat în acest sens, în primăvara acestui an, fără ca sugestia mea să aibă vreo urmare. Mă tem că am lăsat să ne scape un prilej care n-o să se întoarcă prea ușor,

întrucât în ultima vreme domnul Crainic începe să o cam «scalde». Nu spune nici «nu», nici «da». O păsărică mi-a șoptit că, între timp, a fost câștigat de Italia. Am să verific și cu prima ocazie am să raportez. Până la urmă, cred că, în pofida Italiei, vom izbuti să conlucrăm din nou cu domnul Crainic“.

După cum reiese și din aceste documente, interesul Reich-ului nazist față de viața politică românească și atragerea de cât mai mulți simpatizanți în aceste locuri nu era unul minor. Încă de la începuturile noului regim (1933) s-au căutat soluții și, mai ales, oamenii capabili să le pună în aplicare. Unele variante au funcționat — Octavian Goga și guvernul prezidat de el începând cu 28 decembrie 1937 —, altele s-au pierdut odată cu trecerea anilor — Ștefan Tătărescu. ■

MEMORIILE UNUI DIPLOMAT

„Mi-e teamă de confesiunile diplomatului“, spunea domnul Mihai Răzvan Ungureanu, secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe în cuvântul său de prezentare a *Jurnalului* fostului ministru al Elveției la București (1933-1945), René de Weck. Ceremonia de prezentare a cărții a avut loc în ziua de 5 octombrie, în Sala Gafencu a ministerului, și a fost onorată de prezența doamnei Annemarie Huber-Hotz, cancelar al Confederației Elvețiene, care a rostit o alocuțiune, și de ambasadorul acestei țări la București, domnul Jean Claude Joseph. Volumul a apărut la Editura Fundației Culturale Române, cu sprijinul acordat de Schweizer Kulturstiftung Prohelvetia, Affaires Culturelles Canton de Fribourg și prințul Dimitrie Știrăzu, președintele de onoare al Fundației Culturale Magazin Istoric. Ediția — subintitulată *Jurnalul unui diplomat elvețian în România* —

RENÉ DE WECK
JURNAL

1939-1945 — a fost tradusă din franceză și îngrijită de domnul Viorel Grecu, consilier diplomatic la Ambasada României din Berna, și Claudia Chinez, doctorandă în Elveția.

Despre René de Weck — personalitate cunoscută cititorilor revistei, care a și publicat un fragment din *Jurnal* în avangardă editorială (nr. 9/2000) —, istoricul Mihai Răzvan Ungureanu mai spunea că știa prea mult, scria prea mult și discuta prea mult. Luciditatea scriitorului era izvorâtă din nevoile

reci ale diplomatului helvet. În același timp, el reprezintă un exemplu complex de adaptare la balcanismul Bucureștilor, care sfârșește prin a învinge precizia de pendul a elvețianului pedant.

Prin editarea notelor zilnice ale ministrului Elveției din acei ani grei a fost recuperat un izvor esențial al istoriei noastre contemporane.

CINCI ANI PENTRU O AMBASADĂ

DUMITRU PREDA

Dirrecția Arhivelor Diplomatice din cadrul Ministerului Afacerilor Externe continuă publicarea seriilor de volume de documente privind politica externă a României în secolele XIX-XX. În cadrul seriei Relații bilaterale (coordonator: dr. Dumitru Preda) urmează să apară, la Editura Sylvi, un prim volum privind relațiile româno-israeliene. Sunt cuprinse documente începând cu data de 11 iunie 1948 – momentul recunoașterii statului Israel de către România – și până în septembrie 1969. Se află în pregătire al doilea volum, ce acoperă perioada până la semnarea Acordului de la Camp David (1978). Cele 204 piese ale primului tom au fost pregătite pentru tipar de un colectiv avându-l coordonator general pe deputatul Victor Boștinăru, președintele Comisiei de politică externă a Camerei Deputaților. Din colectiv au făcut parte: Daniela Bleoancă, Teodor Gheorghe, Costin Ionescu, Nicolae-Alexandru Niculescu, Cristina Păiușan și semnatarul acestui articol.

Pornind de la documentele volumului, am ales pentru a prezenta cititorilor revistei Magazin istoric un moment de vârf al relațiilor româno-israeliene: ridicarea la nivel de ambasadă a reprezentanțelor diplomatice ale celor două țări.

Pentru a înțelege mai bine acest moment, să rememorăm foarte pe scurt evoluția raporturilor româno-israeliene din momentul în care Reuven Rubin, la București, și Nicolae Cioroiu, la Tel Aviv, și-au prezentat scrisorile de acreditare, la 12 ianuarie 1949, respectiv 21 septembrie 1949.

Problema emigrării membrilor comunității evreiești din România către Israel a reprezentat, fără îndoială, un punct nevralgic, în special în anii '50. După retragerea trupelor și a consilierilor sovietici din România, pe măsură ce Bucureștiul a început să promoveze o politică de deschidere parțială către Occident, mai ales la începutul anilor '60, relațiile cu Israelul au cunoscut o dezvoltare pe multiple planuri.

În contextul „războiului de șapte zile“, din anul 1967, România a fost singura țară din cadrul Tratatului de la Varșovia care nu a rupt relațiile diplomatice cu statul Israel.

Cu trei ani înainte, Tel Aviv-ul făcuse Bucureștiului oferta de a ridica la rang de ambasadă nivelul reprezentanțelor diplomatice din cele două capitale. A trebuit să treacă cinci ani până când acest lucru s-a întâmplat, la 17 august 1969.

Ambasadorul Valeriu Georgescu prezintă scrisorile de acreditare președintelui statului Israel, Zalman Shazar

În seara zilei de 26 august 1964, însărcinatul cu afaceri a.i. al României la Tel Aviv trimitea către Centrala ministerului o telegramă marcată „Fulger. Strict secret“. El informa că în cursul audienței la Golda Meir ministrul de Externe israelian, aceasta „a scos în evidență atitudinea deosebită a guvernului R.P.R. față de Israel, care cu unele mici întreruperi s-a manifestat constant“. Au fost subliniate și „rezultatele și ecoul favorabil al vizitelor delegațiilor guvernamentale ale R.P.R. în S.U.A. și Franța“. Motivul invitării ministrului român la Ministerul de Externe îl constituia dorința de a-i împărtăși următorul gând: „Deși gradul de reprezentare diplomatică nu are decât un caracter simbolic, totuși consideră că el este mult rămas în urma nivelului atins în problemele de fond ale relațiilor bilaterale. Ca atare, dorește să propună ridicarea rangului de reprezentare, adăugând că partea israeliană este gata în orice moment să trimită un ambasador la București“.

Mult... discernământ

Golda Meir își însoțea propunerea și de o ofertă concretă: „din considerație pentru guvernul R.P.R., guvernul israelian ar dori să propună și un sprijin de altă natură și anume să intervină pentru înlăturarea unor eventuale piedici ce ar apare în rândul relațiilor sale cu S.U.A. și Franța în problemele de ordin economic (investiții de amploare, împrumuturi etc.). A precizat că nu este vorba de un sprijin

direct, deoarece Israelul nu are asemenea posibilități, însă dacă se apreciază oportun, ar putea apela cu succes la personalități evreiești din viața politică și economică a S.U.A. și Franța, care sunt puternic atașate de statul Israel“.

Cu câteva luni înainte, într-o întrevvedere avută la 7 martie cu directorul general adjunct al Ministerului Afacerilor Externe, Levavi Arie, ministrul român la Tel Aviv ceruse sprijin pentru candidatura României la un post de vicepreședinte al Conferinței O.N.U. pentru Comerț și Dezvoltare, sprijin

oferit imediat de către demnitarul israelian, care, în plus, l-a asigurat, în mod confidențial, că își vor respecta promisiunea „chiar și în situația când se vor prezenta candidaturi similare din partea grupului de țări socialiste din Europa“.

La 8 decembrie 1964, ministrul Israelului la București era primit în audiență de președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, pentru a-i transmite dorința guvernului său de a lărgi cadrul relațiilor cu România. La insistențele lui Ayalon privind urgentarea momentului ridicării nivelului relațiilor diplomatice, Maurer a răspuns că el trebuia ales cu discernământ.

În următorii doi ani, discuțiile s-au purtat mai ales pe tema dezvoltării relațiilor economice și culturale. După numirea lui Valeriu Georgescu ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, în 1966, partea israeliană a reluat ofensiva. La 6 mai, ministrul român era invitat la masă de E. Doron, directorul Diviziei Europa de Răsărit. Acesta i-a repetat propunerile făcute cu doi ani în urmă de către Golda Meir, adăugând „dorința Israelului de a face un gest față de țara noastră (deși nu reprezintă un stat cu mari posibilități) punând în depozit o anumită sumă de bani în valută la dispoziția noastră“. De asemenea, „dorința de a interveni prin posibilitățile și legăturile sale în ușurarea unor tranzacții economice în S.U.A. Posibilitatea de a contribui la o creștere a turismului cu S.U.A. spre România prin canalizarea grupurilor care vin

în Israel spre țara noastră, la sosire sau plecare, folosind în acest scop avioane TAROM și EL AL (israeliene)“.

Aprobarea de principiu, realizarea mai încolo

În septembrie același an, E. Doron solicita aranjarea unei întrevederi Corneliu Mănescu – Abba Eban cu prilejul prezenței celor doi miniștri de Externe la New York, la sediul O.N.U. „Părerea noastră – se arăta în telegrama trimisă la București – este că Abba Eban este interesat în ultima problemă și anume în ridicarea reprezentării la rang de ambasadă și că asupra acestei probleme va insista“.

Peste numai o lună, la 27 octombrie 1965, însărcinată cu afaceri a.i. al Israelului la București prezenta la Ministerul de Externe o „Notă verbală a Legației Israelului, însoțită de un Aide-mémoire, privind speranța guvernului israelian ca în scurt timp misiunile diplomatice ale R.S. România și Israelului să fie ridicate la rang de ambasadă“. Era înaintat totodată un curriculum vitae al lui E. Doron, solicitându-se acordul guvernului român pentru numirea lui ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar în capitala României. Din documentul respectiv aflăm că, într-adevăr, la 30 septembrie, la New York, Corneliu Mănescu și Abba Eban discutaseră și problema ambasadelor.

A intervenit o nouă pauză, provocată de „războiul de șapte zile“, numit astfel pentru că, după un atac inițial al statelor arabe, realizat prin surprindere, Israelul a reușit în numai o săptămână să controleze total situația. Evident că într-un asemenea context nu se putea pune problema ridicării reprezentanțelor diplomatice la rang de ambasadă.

Problema avea să fie reluată abia în a doua parte a anului 1968. La 29 octombrie, Valeriu Georgescu era primit de vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Yigal Allon. Acesta i-a relatat că,

aflându-se în Statele Unite în timpul evenimentelor din Cehoslovacia, „a întâlnit oameni politici de toate nuanțele, de la președintele S.U.A. și premierul englez, până la editorii marilor ziare (*New York Times* și *The Times*). Toți au elogiato România pentru politica consecventă și curajoasă“. Interlocutorul israelian a ținut „să sublinieze în mod deschis că Israelul n-a avut ocazia să se revanșeze pentru ceea ce a făcut România pentru statul lor“ accentuând că „România să nu se simtă niciodată singură, întrucât are în Israel un prieten sincer... nici Israelul nu este singur, are uși largi deschise la cei mai influenți oameni politici din lumea vestică. Oricând, Israelul și prietenii săi sunt gata să ne ajute în orice domeniu“. De asemenea, Y. Allon a cerut guvernului român să intervină pe lângă cel iugoslav pentru ca acesta să reia relațiile diplomatice cu Israelul, rupte în urma războiului cu statele arabe.

În fața atitudinii de permanentă tergiversare adoptată de autoritățile române, tonul diplomaților de la Tel Aviv începe să se schimbe, gradual. La 8 februarie 1969, George Macovescu, prim-adjunctul ministrului Afacerilor Externe, îl primea în audiență pe E. Doron. Acesta îi transmitea nedumerirea șefului diplomației israeliene față de faptul că „sunt aproximativ două luni de când i s-a spus că există aprobarea guvernului român privind ridicarea nivelului relațiilor diplomatice dintre R.S. România și Israel și de atunci se așteaptă ziua când se va face public acest lucru. De aceea

După ceremonia de depunere a scrisorilor, împreună cu președintele israelian și ministrul de Externe Abba Eban

ar dori să știe de ce nu s-a rezolvat până în prezent". Răspunsul lui George Macovescu a fost că „în scurtă vreme se va examina situația”. Apoi, în cursul discuției, a adăugat: „România nu privește politica față de Israel prin ochii arabilor, ci analizează relațiile sale cu țările arabe și cu Israelul în raport de interesele sale”. România nu își putea permite să periclitzeze relațiile cu țările arabe, cu care avea un volum de schimburi comerciale mult mai mare decât cu Israelul, a ținut să precizeze demnitarul român.

La 22 februarie, ministrul israelian obține și confirmarea lui Corneliu Mănescu că „există aprobarea de principiu a conducerii statului român, rămânând doar ca realizarea pe plan concret să se facă la primul moment propice, spre a se evita, pe cât posibil, reacțiile ce nu ar fi în interesul nici unei părți”.

Diferența dintre tractoare și avioane

Peste două săptămâni, Valeriu Georgescu trimitea o telegramă cu indicativul „Fulger. Strict secret”. Relata întrevăderea avută cu ministrul de Externe Abba Eban, care abordase o singură problemă: ridicarea reprezentanțelor diplomatice la rang de ambasadă. El exprimase neliniștea părții israeliene pentru „repetatele amânări de până acum”. George Macovescu transmisese încă de la 16 decembrie 1968 directorului general din Ministerul de Externe israelian, G. Rafael, hotărârea guvernului român de a ridica misiunea sa de la Tel Aviv la rang de ambasadă, urmând ca până la 10 ianuarie 1969 să se publice o declarație în acest sens. Apoi, datorită vizitei în România a ministrului de Externe marocan, data anunțului fusese mutată pe 28 ianuarie 1969. Ulterior, au intervenit noi amânări, pentru 10 februarie, apoi fără să se mai precizeze vreo dată anume. În încheiere, Abba Eban atrăgea însă atenția că „nu mai poate suporta ca relațiile între Israel și România să fie subordonate întotdeauna calendarului arab”.

Răspunsul venit de la București aducea o nouă amânare, pe motiv că „realizarea acestei acțiuni în momentul actual nu corespunde intereselor celor două părți”.

La 13 martie, Valeriu Georgescu comunica răspunsul lui A. Dagan, director de Relații în

Ministerul Afacerilor Externe israelian. Dagan îl informase că Abba Eban, aflat la Washington, ceruse să i se comunice de îndată răspunsul părții române. Totodată, el nu și-a ascuns nedumerirea și dezamăgirea față de această nouă amânare. Peste numai patru zile, un mesaj similar transmisea lui George Macovescu ministrul E. Doron. Tergiversarea „este considerată de către membrii cabinetului israelian ca foarte gravă și de natură a stânjeni bunele relații existente între România și Israel”. În plus, se constata și o reducere a numărului de persoane care primeau aprobarea să plece în Israel”. „În prezent se înregistrează plecări substanțiale ale evreilor din Uniunea Sovietică și Polonia către Israel”. Diplomatul israelian a repetat că „partea israeliană este pregătită să-și îndeplinească toate obligațiile ce și le-a asumat, inclusiv creșterea influenței produselor românești și chiar a României în zonele în care aceasta nu este suficient cunoscută... România este una din țările cu care noi avem confidențe. În Uniunea Sovietică și Franța nu avem încredere... Când Franța a luptat în Algeria, a avut nevoie de Israel, iar acum, când războiul s-a terminat și are nevoie de petrol din țările arabe, nu mai are nevoie de Israel”. Și înedma: „România a dat dovadă, în unele cazuri, și de acte de curaj. Dacă se pot cumpăra fosfați din Israel și tractoare din România fără a se face zgomot, deschiderea liniei aeriene București-Tel Aviv nu mai poate fi făcută în ascuns”.

Un nou motiv pentru a grăbi ridicarea nivelului de reprezentare era văzut de A. Dagan – care i-l împărtășea, la 27 aprilie, lui Valeriu Georgescu – în rolul crescând pe care România avea să fie în curând chemată să îl joace în Orientul Apropiat. „Atât Moscova, dar mai ales Washingtonul se vor orienta spre bunele oficii ale unor țări care întrețin relații bune atât cu țările arabe, cât și cu Israelul, cum ar fi România și Olanda”.

Dar abia la 2 iulie 1969 Petru Burlacu, adjunct al ministrului de Externe, îl chema în audiență pe Menachem Karmi, însărcinatul cu afaceri a.i. al Israelului la București. Îl informa pe diplomatul israelian că „conducerea statului și guvernului român a apreciat că sunt întrunite condițiile pentru punerea în aplicare a hotărârii cu privire la ridicarea nivelului relațiilor diplomatice dintre România și Israel la rang de ambasadă și a decis să propună părții

israeliene punerea de acord a măsurilor ce se impun în acest scop". Se insistă că „o publicitate excesivă în jurul acestei hotărâri nu este de dorit“.

La 11 august 1969, Centrala Ministerului Afacerilor Externe român trimitea către – încă – legatia de la Tel Aviv instrucțiuni legate de momentul anunțării ridicării misiunii la rangul de ambasadă. În document există un pasaj interesant: „În cazul când unii dintre interlocutori vor încerca să pună în legătură măsura de ridicare a nivelului de reprezentare diplomatică cu Israelul cu vizita președintelui Nixon la București [2-3 august 1969], diplomații noștri vor respinge cu fermitate asemenea insinuări, arătând că România este un stat care își elaborează de sine stătător politica și acțiunile sale externe“.

Prîmul ambasador al statului Israel în România a fost Rafael Benshalom, în timp ce Valeriu Georgescu și-a continuat misiunea, fiind ridicat în funcția de ambasador. În cursul audienței de prezentare a scrisorilor de acreditare, el i-a povestit prim-adjunctului ministrului român de Externe, George Macovescu, că se născuse la Cluj și-și petrecuse o parte a

copilăriei la Timișoara. La 23 august 1944 se afla la Budapesta „și eliberarea României a fost o speranță pentru toți cei ce au suferit de pe urma fascismului“.

În urma ridicării nivelului de reprezentare diplomatică dintre România și Israel la nivel de ambasadă, Irakul și-a retras însărcinatul cu afaceri de la București, guvernul egiptean ambasadorul, iar cel sudanez și cel sirian au rupt relațiile diplomatice cu România.

Într-o telegramă trimisă la 20 august 1969 din New York, Misiunea permanentă a României la O.N.U. informa că diplomații sovietici afirmă că gestul României „vine în sprijinul forțelor imperialiste“ și că „se adaugă acelor acțiuni care au ca efect subminarea eforturilor U.R.S.S.“. De asemenea, ei spuneau că „România a primit, probabil, avantaje materiale în urma acestei acțiuni, i s-a acordat unele facilități în materie de comerț și i s-au promis «bunele oficii israeliene» pe lângă cercurile financiare americane. Se speculează că în cadrul Congresului S.U.A. ar funcționa un adevărat «lobby» evreiesc în favoarea României pentru a se acorda clauza națiunii celei mai favorizate și alte facilități la comerț“. ■

Ioan Scurtu – 60

Harnic, modest, disciplinat, stăruitor, încrezător în sine, fiecare dintre aceste atribute, dar mai ales toate la un loc, au făcut din Ioan Scurtu unul dintre cei mai cunoscuți istorici români ai momentului. În anii studenției sale s-a mai putut bucura încă de îndrumarea câtorva dintre marii dascăli ai Facultății de istorie din București: Ion Nestor, Andrei Oțetea, Dionisie Pippidi, Mihai Berza, Emil Condurachi, Aurelian Sacerdoțeanu. Nu era deloc nevoie să lucrezi cu fiecare dintre dânsii, dar simpla lor prezență în catedrele facultății avea darul să mobilizeze.

Privită mult timp cu neîncredere, generația lui Ioan Scurtu s-a dovedit puternică și valoroasă nu atât prin vârfuri, cât mai ales prin spirit de solidaritate, un plus de disciplină și cuminenție. S-a impus tăcând și muncind. El însuși a pornit la drum tăcut și îndârjit, înarmat cu o imensă ambiție. Ca și alți colegi ai săi, a parcurs toate treptele ierarhiei universitare. Dar, spre deosebire de alții, el a stabilit un echilibru mult mai dinamic între pedagog și cercetător, contopind experiențele pozitive din cele două dominante ale profesiei de istoric: catedra și cercetarea. Privită prin această prismă, opera sa capătă un plus de relevanță. Titlurilor publicate – numeroase și diverse ca tematică – li se adaugă obligatoriu generațiile de studenți și doctoranzi pe care i-a „păstoriit“ în cele aproape patru decenii de activitate.

La 27 noiembrie, omul Ioan Scurtu va trece pragul celor șase decenii de viață. La mulți ani, cu sănătate!

Marian ȘTEFAN

MĂNĂSTIRILE BUCOVINEI

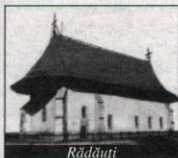
Acest colț de pământ românesc, adevărat „leagăn al Moldovei” care e Bucovina noastră, e presurat, ca nici o altă parte a României întregite, în lung și lat de multime de monumente mărețe și unice; cu adevărat vechi odoare neprețuite, prinosuri de-ale voievozilor de odinioară și de ale sfetnicilor lor, care cu drag și duioșie și-au îndreptat gândul lor cucernic și grijuliu către această scumpă Moldovă de sus.

Autorul rândurilor de mai sus, profesorul Vasile Grecu (1885-1972), bucovinean din Mitocu Dragomirnei, școlit la universitățile din Viena și Cernăuți, este unul dintre întemeietorii școlii românești de bizantinologie.

Ctitoriile voievodale și boierești din Bucovina natală – ce constituie astăzi tezaurul artistic al zonei, ilustrat în superbe albume, protejat de UNESCO și vizitat cu evlavie de mii de turiști – au reprezentat pentru Vasile Grecu un prilej de mare bucurie personală: sub ochii lui, în 1918, ele au revenit la Patria-mamă. Trei ani mai târziu, Calendarul Glasul Bucovinei găzduia un studiu al profesorului consacrat acestor comori de artă, primele prezentări făcute ctitorilor lui Ștefan cel Mare și ale urmașilor săi.

Reproducem câteva fragmente.

VASILE GRECU

Rădăuți

să-i fie grozniță lui și urmașilor lui. La început să fi fost din lemn și apoi a fost durată din piatră într-o formă unică în felul ei. Căci e singura biserică veche din toată Moldova care nu are planul obișnuit în cruce, ci-l are în forma basilicilor dreptunghiulare, despărțit de-a lungul prin două rânduri de colonne masive în trei nave, cu desăvârșire neobscinuite în bisericile moldovenești.

Biserica de la Rădăuți e o adevărată grozniță domnească, adăpostind, afară de alte morminte boierești și de ale episcopilor de Rădăuți, cărora le-a fost biserică episcopală, nu mai puțin de opt

Aici, în „leagănul Moldovei”, a vrut să-și aibă locul de vecinică odihnă descălecătorul Bogdan Vodă și și-a durat la Rădăuți biserică în care

*Împotri-
va oricărui
drept și împotri-
va hotărârii din abia-
iscălitul tratat de pace, în
care nu era vorba de nici o
cedare de teritoriu Rusiei, Austriei
sau oricărei alte Puteri creștine, cu
intenții prietenești sau dușmănoase, Moldova
de Sus fu pierdută în folosul Austriei. Din
corupție, neștiință, teamă și slăbiciunea
bătrâneței, Poarta se arată dispusă, la 7 mai
1775, să arunce de la sine, ca un mic dar
neînsemnat, această frumoasă regiune,
bogată în mănăstiri, umbră de stejari și fagi,
în care era și capitala vechiului principat
moldovenesc și pe al cărui rodnic pământ
traiau nu mai puțin de 100 000 de țărani de
naționalitate română! Și părinteasca
împărăteasă rusă, care pusese înaintea
ochilor Moldovei și Țării Românești
recăstigarea vechilor granițe, lăsa să se
întâmpie în pace acest lucru, după cum
făcuseră mai înainte guralivii ei generali,
cari știau să prețuiască tabacherile de aur
dăruite.*

Nicolae Iorga, Istoria poporului românesc

morminte domnești: pe Bogdan cel Bătrân descălecătorul, pe Lațcu, pe Roman, tatăl lui Alexandru cel Bun, pe Ștefan, fratele lui Roman, pe Bogdan, fratele lui Alexandru cel

Bun, pe Bogdan, fiul lui Alexandru cel Bun, pe care pisană-i de pe mormânt îl numește unchiul, deși s-ar potrive cel mai bine să fie tatăl lui Ștefan cel Mare, pe Anastasia, fiica lui Lațcu, aceasta, murind la 1420, dăruise spune inscripția de pe mormânt, bisericii de la Rădăuți întina moșie a Coțmanilor –, și în sfârșit pe Stana, acea nefericită mamă a zbrehuitului [zvâpăiat] voievod Ștefăniță-Viforul.

Gropnița de la Rădăuți firește că era prea puțin măreață pentru strălucita domnie a unui Ștefan cel Mare. De aceea acesta, între anii 1466 și 1471, își dură alta, care avea să fie cea

Putna

mai strălucită ctitorie a sa: mănăstirea Putna. Locul de vecinică odihnă a celui mai mareț domn al Moldovei a avut parte însă de o soartă vitregă. Ars, prădat, stricat și dărăpănat în mai multe rânduri, a fost mereu refăcut așa că astăzi nu mai are înfățișarea pe care i-a dat-o marele ei întemeietor.

Dacă zidurile cele-i dintâi ctitorii a lui Ștefan cel Mare n-au avut destul noroc, mai norocoase au fost măcar o parte din multele și neprețuitele odore, cărți și odăjdii

Pătrăuți

cu care a fost înzestrată această ctitorie. Mănăstirea Putna posedă azi un muzeu, din ale cărui obiecte de mare valoare artistică și istorică multe pot fi o podoabă a celor dintâi muzee din lumea întreagă. Manuscripte scrise caligrafic pe pergament și hârtie, împodobite cu miniaturi și vignete pline de artă și legate în argint suflat cu aur și având reprezentări în relief bătut cu ciocanul, epitafe ca cel al Mariei din Mangup, aere de mare preț istoric, ca cel al chesarisei sârbești Eufemia, și felurite odăjdii, ca eptrachilul cu chipul lui Ștefan cel Mare, toate cusute în fir de aur și argint cu multă răbdare și iscusință și presărate din belșug cu perle și mărgăritare, ca și multe alte odore de aur masiv și argint, când într-un fund de fântână, când îngropate și când zidite în zid, au înfruntat mai cu izbândă decât puternicele ziduri ale bisericii urgia vremilor și răutatea oamenilor.

În biserica mănăstirii Putna, cea de-a doua grozniță domnească a stăpânitorilor Moldovei, se găsesc, sub frumoase lespezi de marmură sau

Sf. Ilie - Suceava

piatră, lăcașurile de veci ale lui Ștefan cel Mare și ale urmașilor lui la domnie, Bogdan fiu-său și Ștefăniță nepotu-său, ale soțiilor măritului domn: Maria din Mangup și Maria Munteanca, fiica lui Radu cel Frumos, ale vâstarelor lui domnești, Bogdan și Petru, amândoi morți înainte de vreme, și ale fiicei sale Maria. Tot la Putna și-a înmormântat și Petru Rareș pe cea dintâi soție a sa, Maria.

Dar Bucovina păstrează de la Ștefan cel Mare nu numai Putna dimpreună cu mormântul lui, ci încă și alte șase ctitorii din cele patruzeci

de biserici și mănăstiri câte a ridicat în lunga-i domnie plină de slavă.

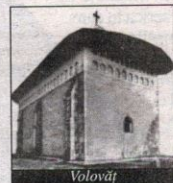
Astfel în anul 1487 ridică mănăstirea de călugărițe de la Pătrăuți pe Suceavă, a cărei

Voroneț

biserică se păstrează, având frumoasă pisanie ctitoricească de-asupra ușii de intrare și prețioase frescuri pe dinlăuntru tot din acea vreme, frescuri cu inscripții lămuritoare în grecește. Nimica n-a mai rămas în schimb din ctitoria aceleiași an, care a fost odinioară biserica lui Ștefan cel Mare de la Rădăuți, cu interesante frescuri pe dinlăuntru ce trădau influență apuseană, și singura biserică din Bucovina care păstra încă podoaba pe din afară obicinuită în acele vremi: șiraguri de discuri smălțuite în felurite culori de jur împrejurul zidurilor. Biserica a fost ridicată în amintirea unei lupte fratricide dintre munteni și moldoveni.

Anul următor, 1488, a adus Bucovinei alte două ctitorii de ale lui Ștefan cel Mare: mănăstirea Sfântului Ilie, în jurul căreia s-a alcătuit satul Sântilie de azi, și

Volovăț

mănăstirea Sfântului Gheorghe de la Voroneț. Biserica de la Sântilie își păstrează forma ce i-a dat-o întemeietorul, pe dinlăuntru cu frescurile din vremea aceea, iar pe dinafară cu pisanie-i ctitoricească și cu podoabe de cărămizi smălțuite în felurite culori.

La anul 1547, biserica de la Voroneț a fost înădită [i s-a adăugat] de mitropolitul Grigore Roșca, văr după mamă al domnului de atunci, Petru Rareș, cu un pridvor închis, așa încât pisania ctitoricească săpată în piatră a venit înlăuntru deasupra intrării din pridvor în pronaos, iar pisania zugrăvită cu culoare albă pe fond albastru de la intrarea din afară e a adăogătorului, mitropolitul Grigorie Roșca, al cărui chip frumos se vede de-a stânga intrării alături de al sihastrului Daniil, înmormântat și el ca și Grigore înlăuntrul bisericii. Ștefan cel Mare a mai ridicat în Bucovina biserica de la Volovăț, zidită, după cum ne vestește inscripția ctitoricească, între anii 1500 și 1502. Și în anul

Și aici, în acest loc de evlavioasă amintire, a trecut același vifor de nimicire ca și în alte biserici și mănăstiri ale Bucovinei. Odașile sărace, poddoabele sunt toate de ieri, de alaltăieri; vremea veche a ctitorului o pomenește numai inscripția de deasupra ușii prin care intri de afară. Toate celelalte s-au sfărâmat și spulberat în vânt.

Nicolae Iorga, Reuseni

1503 începu biserica de la Reuseni, pe locul unde căzu capul părintelui său de mână ucigașului de frate, Petru Aron. De aceea biserica a și fost închinată Tăierii cinstitului cap al Înainte-mergătorului. Sfântul domn înălbind de ani și strălucind de slavă n-a apucat să-și vadă gata cea din urmă ctitorie a sa și urmașul său Bogdan Voievod sfârși biserica în cea dintâi lună de toamnă a anului 1504, după ce în vara aceleiași an coborî în mormântul de la Putna pe marele său părinte.

Cu biserica de la Reuseni se aseamenează așa de mult în formă și proporții biserica de la Arbure pe care și-a durat-o, cu un an mai înainte de a se începe clădirea bisericii de la Reuseni, Luca Arbure, hatmanul ostirilor moldovenești și părcălabul Sucevii atât de credinciosul, dar și atât de nefericitul sfetnic și tovarăș de arme al lui Ștefan cel Mare și al urmașului acestuia, Bogdan.

Generele lui Luca Arbure, nefericitul, dar de astă dată vinovatul – căci își pierde capul la

1541 din porunca lui Petru Rareș, surprins fiind într-un început de răsvrătire împotriva domnului, – mare vameș și logofăt Gavril Troțușanu cu soția sa Ana durară la 1522 biserica de la Părhauți, având absidă numai spre răsărit și un interesant pridvor cu bolți deschise spre apus.

Urmașul și fiul lui Ștefan cel Mare, Bogdan voievod, a început la 1514 impunătoarea biserică a mitropoliei în locul bisericii Mirăuților, a cărei origine se pierde în negura vremilor și care în zilele noastre, acum 20 de ani, a fost

refăcută complet, păstrându-și numai vechea formă a zidăriei. Și Bogdan Vodă n-a apucat s-o isprăvească și o săvârși urmașul său, Ștefăniță, de tristă amintire, la anul 1522. Petru Șchiopul în vara anului 1589 îi adaogă turnul de la intrare, iar mitropolitul Anastasie Crimca ridică în zilele domniei lui Miron Barnovschi mica bisericuță din curtea mănăstirii. Biserica

Mirăuți

principală păstrează încă bine pe dinlăuntru frescuri de mare preț dintre anii 1522 și 1589 și adăpostește în racla îmbrăcată în argint cu reliefuri din muncile sfântului – racla cea veche de lemn de chiparos, prețioasă operă de artă, poate că genueză [genoveză] se păstrează în muzeul de la Putna – chinutele moaste ale marelui mucenic Ioan cel Nou de la Suceava.

De la finul artist miniaturist care a fost mitropolitul Anastasie Crimca și de la părinții lui Ioan și Cărstina, ajutați de ctitorii Lupu Stroici și fiul său Ionașcu, Bucovina mai are, alături de micul schit din apropiere, falnică mănăstire a Dragomirnei, de pe la 1610.

De la Miron Barnovschi ne-a mai rămas și biserica de la Toporăuți ridicată în amintirea tatălui său care și-a avut moșia în partea aceea și și-a încheiat și viața pe acolo.

Și cealaltă fostă capitală a Moldovei, Siretul, păstrează două vechi biserici, biserica Sfântului Ioan și a Sfintei Treimi, care în scurgerea vremii și-au ascuns înfățișarea de odinioară, precum

Dragomirna

ascunși în vremea negurii au rămas și ctitorii lor. Vechi lespezi de mormânt în biserica Sfintei Treimi, acoperind vechi negustori moldoveni, au însemnat anii 1576 și 1577.

Dar Petru Rareș, pe care avântul și îndrăzneala îl mânau pe urmele marelui său părinte, n-a lăsat Bucovinei numai bisericile de la Suceava, ci în anul 1536 ne-a hărăzit mănăstirea Vatra Moldoviței, care înlocuia ctitoria din apropiere a lui Alexandru cel Bun, dărmată prin prăbușirea unui munte. Și la Vatra

Moldoviței, ca și la Voroneț, lucrul cel de mare preț este zugrăveala veche ca și biserica, și strănile și scaunul vlădicesc din veacul al 16-lea.

Și ca și sfetnicii lui Ștefan cel Mare, și sfetnicii lui Petru Rareș au lăsat ctitorii în acest

Solca

„leagăn al Moldovei”. Marele său logofăt Teodor, dimpreună cu soția sa Anastasia, ne-a dat la anul 1530 mănăstirea Humorului, cu turnul de-alătura ridicat de Vasile Vodă Lupu la 1641. Și la mănăstirea Humorului

lucrul cel de mare preț e zugrăveala din aceeași vreme ca și biserica însăși.

Tot prin zugrăveala-i neprețuită și păstrată mai bine ca la oricare altă biserică, până și pe perețele din afară din spre miază noapte, se impune înaintea de toate ctitoria bogatilor Movelești de la 1585, care e mănăstirea Sucevița.

Afară de ctitoriile domnești înșirate până acum, Bucovina mai păstrează încă două: mănăstirea de odinioară de la Solca a lui Ștefan Tomșa, de prin anii 1612-1630, care a căutat, dar n-a izbutit decât în parte, să dureze o ctitorie asemănătoare Dragomirnei contemporane; și mănăstirea de la Sânt-Onufrei din 1673, ridicată de Petriceicu Vodă și doamna sa Maria sau Mariana.

Vrednice de amintit mai sunt: biserica de la Zăhărești, ctitorie din vremea lui Petru Rareș, a unuia din credincioșii săi boieri, Hăra. Nicoară Hăra își înmormântează acolo la 1542 pe maică-sa Marena. Apoi biserica din 1714 de la Ilișești, cu următoarea inscripție ctitoricească în

românește: „Cu vreaarea tatălui și cu agiutoriul fiului și cu săvârșirea sfântului duh ziditu-s-a această sfântă și de viață dătătoare mănăstire de dmlui Ionașco Isăcescul băv vel medelniceu cu giupăneasa dmsale Alicsandra vă dni Io Nicolai Alexandru Voevod, leat 7222 iuni 20”. Apoi schitul din 1765 de la Crișceatec, așezat ca o sentinelă de pază pe malul înalt și prăpăstios al Nistrului. Și, în sfârșit, biserica de la Horecea, de lângă Cernăuți, a cărei ultimă refacere de prin mijlocul veacului al 18-lea poartă și în zugrăveala dinlăuntru și în formele-i din afară vădite semne de dărnice a evlaviei rusești. Nu se cade a fi uitată nici biserica de lemn a lui

Sucevița

Ioan Teodor Calimah, domn al Moldovei în 1758, care se află acuma în Ciumărna, unde a fost strămutată din Câmpulung, locul de naștere al ctitorului ei, împinsă fiind de pe locu-i, modestă cum

era, de noua și marea biserică de acum de zid a Sfântului Nicolae.

Spre a fi completată înșirarea tuturor monumentelor amintitoare de mărirea și trâncina trecutului românesc din această parte a României, amintim și stălpul lui Mihai Racoviță Vodă de la Vama din 1717, pomenind biruința-i ce-a dobândit-o asupra nemților și ungurilor lui Ferent.

La 10 ianuarie 1717, Mihail Racoviță a respins atacul unui detașament austriac care încercase să-l ia prizonier – n.r.

De la alte neamuri ce s-au oprit în trecerea lor prin aceste părți nu ne-a rămas nimic, afară doară de vechile biserici armenesti de la Suceava. ■

În luna ultimului scrutin electoral din acest secol, în nr. 11/51, 2000, revista „DOSARELE ISTORIEI”

vă pune la dispoziție grupajul „ALEGERILE LA ROMÂNI, ROMÂNII ÎN ALEGERI”.

Din cuprins:

- Votul după pungă și stare socială ● Duelul putere-opoziție
- Armata și procesul electoral (1918-1940) ● Punctul de cotitură: alegerile din 1946 ● Cum s-au falsificat alegerile în armată
- Comuniștii și obsesia unanimității în alegeri ● „Alegerile” sub Gheorghiu-Dej și Ceaușescu ● Alegerile din România postcomunistă (1990-2000)

Revista are acum 80 de pagini și o consistentă rubrică „dincolo de dosar”.

Primul Guvern al României de după Marea Unire (x, I. Inculeț)

„Moldovenii, fără drepturi politice, erau la bunul plac al clasei conducătoare. Pământul strămoșesc, robii și el, în mâini străine... Dispreț manifestat, cu ocazia și fără ocazie, față de poporul băstinaș din partea celor care cărmuiau“.

Astfel scria despre situația românilor din Basarabia de dinainte de Unirea cu România unul dintre luptătorii pentru înfăptuirea marelui act istoric – Ion Inculeț.

Deși, ca toată țara, și Academia Română a trecut în anii 1916-1918 prin momente dificile, o parte dintre membrii ei refugindu-se la Iași, alții rămânând la București, ea nu și-a întrerupt activitatea. Spre a-și exprima solidaritatea cu românii din provinciile aflate sub dominație străină și conform programului formulat încă de la întemeiere, Academia Română a primit în rândul ei noi membri din Transilvania, Bucovina și Basarabia.

În cadrul sesiunii generale din octombrie 1918, desfășurată la Iași, a fost ales, între alții, și Ion Inculeț.

1918.

ION INCULEȚ LA ACADEMIA ROMÂNĂ

ANTONINA INCULEȚ, EMANUEL BĂDESCU

Recunoștința fraților basarabeni

În ședința din 30 martie/12 aprilie 1918, de la București, eminentul slavist Ioan Bogdan, sfidând autoritatea forțelor de ocupație, și-a anunțat solemn colegii: „Între ultima noastră întrunire și cea de astăzi s-a petrecut un eveniment politic de covârșitoare importanță pentru soarta Regatului Român și a României: este unirea Basarabiei cu România, cerută la 9 aprilie – stil nou – de aproape unanimitatea Sfatului Țării din Chișinău!“

După care a propus următoarea telegramă: „Domnului Alexandru Marghiloman, președintele Consiliului de Miniștri. Înștiințarea dată de domnia voastră că Sfatul Țării de la Chișinău, cu aproape unanimitatea voturilor, a hotărât unirea Basarabiei cu România, a avut răsunet puternic în toată țara și nu mai puțin în sânul Academiei Române. Această instituțiune, fiind păzitoarea dezvoltării și unității culturii naționale a neamului românesc, a destinat chiar de la înființarea ei, la 1866,

trei locuri pentru frații basarabeni și au fost numiți Alexandru Hâjdeu, Constantin Stamati, Ioan Străjescu.

Stăpânirea asupritoare rusească însă nu îngădui niciodată nici unuia participarea la lucrările ei! Acuma, când după o sută șase ani de despărțire, Basarabia, prin ajutorul lui Dumnezeu și voința fiilor ei, se întoarce la Patria mamă, Academia, adânc mișcată, vă roagă să transmiteți fraților noștri mult doriți și încrederea că, prin virtuțile lor și puterea lor de viață, vor contribui la înaintarea și întărirea patriei și neamului românesc“.

Răspunsul primului-ministru a fost citit tot de Ioan Bogdan în cadrul ședinței din 19 aprilie (stil nou): „telegrama domniilor voastre mi-a sosit în timpul mesei la care adunasem reprezentanți ai tuturor organelor Statului pentru a sărbători pe delegații Basarabiei. Cetirea ei a dat loc la manifestațiunile cele mai calde pentru Academia Română și domnul Inculeț, președintele Sfatului Țării, m-a rugat să vă transmit expresiunea recunoștinței fraților basa-

S-a născut la 5 aprilie 1884 în satul Rezeni, „așezat – după cum scria el – de Ștefan cel Mare la hotarul dintre județele Lăpușna și Tighina“. Familia sa de răzeși avea oarecare avere, ceea ce i-a permis să-l trimită la învățătură. A absolvit Seminarul Teologic din Chișinău, apoi a studiat un an medicina la Universitatea din Dorpat (Estonia). De aici s-a transferat la Facultatea de Științe a Universității din Sankt-Petersburg, obținând la absolvire Diploma „gradul I“, echivalentă cu „summa um laudae“ din Occident. A fost încadrat ca lector la Secțiunea Fizico-Matematică a Facultății de Științe.

În 1915 și-a luat doctoratul, angajându-se și ca fizician la Observatorul Meteorologic Principal. Colabora la ziarul Basarabia, condus de Constantin Stere. Ia parte la evenimentele revoluționare din martie 1917. La 25 mai, pleacă în Basarabia, din însărcinarea lui Kerenski, să se informeze despre evoluția situației de acolo.

Alături de alți militanți unioniști, acționează pentru pregătirea unirii, iar la 21 noiembrie 1917, când se constituie Sfatul Țării, este ales, în unanimitate, președintele acestuia.

După Unirea proclamată la 27 martie 1918, este numit de guvernul român ministru al Basarabiei.

S-a stins din viață la 18 octombrie 1940. A fost înmormântat la cimitirul Bellu.

rabeni pentru cuvintele de îmbrățișare ce le trimiteți.

Cu toții ne exprimăm încrederea că Academia, reluând firul de la 1866, va da unirii suflatești și politice ce s-a înfăptuit în ziua mare de 27 martie/9 aprilie consacra unei chemări în sânul ei“.

Urmându-și menirea unionistă, Academia Română îi va alege în anii 1918-1919 pe Ion Inculeț, Ștefan Ciobanu,

Într-o sală a Facultății de medicină am primit astfel neașteptata vizită a doi dintre fruntașii acestei Moldove răsăritene cu dor de întoarcere la țara veche în loc să primească îndemnurile stăruitoare de a se alipi la o Ucraină autonomă. Domnul Inculeț, profesor de matematică, figură de o liniște și de o veselie care părea însăși o asigurare de mai bine, și medicul Ciugureanu (de fapt Ciuhureanu), frumoasă figură de bună rasă moldovenească, ne-au vorbit în cuvinte care mai ales în astfel de timpuri au avut un adânc răsunet în inimile noastre strânse de grijă. Din colțul meu, îndemnat a le răspunde, le-am spus atât: „Ați venit la un ceas de mare durere și ne aduceți o mare mângâiere.“

Nicolae Iorga,
O viață de om așa cum a fost

Ion Agârbiceanu, Onisifor Ghibu, Octavian Goga, Gheorghe Bogdan-Duică, Alexandru Lapedatu, Pantelimon Halippa, Alexe Procopovici, Justin Frățiman, Ștefan Meteș, Zenovie Pâclișan, Gheorghe Vâlsan, Valeriu Braniște, Miron Cristea, Paul Gore, Constantin Hurmuzaki, Iuliu Maniu și arhiepiscopul Nicodim, toți reprezentanți ai provinciilor recent venite în Regatul Român.

Alăgerea lui Inculeț „în locul vienezului Nicolae Teclu [stabilit, din 1869, la Viena], decedat în vara lui 1916“ a fost făcută, la propunerea lui Ioan Simionescu, în cadrul ședinței din 9/22 octombrie 1918, iar alegerea sa, direct ca membru plin, în ședința din 10/23 octombrie 1918. Prezența lui în Aula Academiei s-a înregistrat în data de 15/28 octombrie 1918. Atunci, răspunzând salutului adresat de Victor Babeș, care îi evidenția meritele politice Ion Inculeț s-a simțit dator să aducă o corectură de fond și a subliniat că sub cupola celui mai înalt for științific al țării se află „mult mai în largul său decât în politică, de care se ocupă numai în mod întâmplător“. În discursul de recepție, ținut la 26 mai 1919 și intitulat *Spațiul și timpul în noua lumină științifică*, a privit cu mult mai mult realism motivul alegerii sale la Academie: „Pot să spun că nu aș fi

De la stânga la dreapta: Gh. Tătărescu, regele Carol II, I. Inculeț, C. Argetoianu, în iunie 1934

primit o așa de mare cinste pentru mine, de a fi ales membru al Academiei, dacă nu m-ar fi convins scumpul nostru Președinte, domnul Poni, care mi-a spus că Academia Română, pe lângă lucrările științifice și

dezvoltarea științei române, are și scopul mare de a prezenta ideea unității culturale românești”.

În discursul său insistă asupra importanței teoriei relativității, formulată de Albert Einstein în 1916. Este probabil primul român care a comentat în forul academic teoria lui Einstein.

Aparat de viața politică, nu a putut desfășura o activitate academică susținută. A fost ministru secretar de stat, al Sănătății, de Interne, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și un membru marcant al Partidului Național Liberal. A publicat, în 1930, câteva amintiri despre întâlnirile sale cu contele de Saint-Aulaire, fost ministru al Franței în 1916-1918. ■

MEMORIEI MARTIRILOR

Bănaioi, Grădina, Sai-vana, Strâmba, Piatra, Salcia, Stoenеști – numele celor șapte lagăre din anii '50 din Insula Mare a Brăilei, însângerate de calvarul miilor și miilor de deținuți aici. 60 000 de hectare de pământ aspru, în care și-au găsit sfârșitul martiri fără mormânt și cruce.

Spre a le cinsti memoria, în ziua de 28 septembrie a.c., peste o sută de supraviețuitori au venit în Insula Mare a Brăilei să participe la sfințirea Monumentului celor uciși aici, ridicat pe malul drept al Dunării, din inițiativa Asociației Foștilor Deținuți Politici din România, filiala Brăila.

Slujba de sfințire a fost oficiată de P.S. Casian Crăciun, episcopul Dunării de Jos, împreună cu preotul greco-catolic Gheorghe Toader din Sibiu și alți preoți din Brăila. A participat senatorul Ticu Dumitrescu, președintele A.F.D.P.

Evocând suferințele celor pieriți și ale supraviețuitorilor, vicepreședinte A.F.D.P.R. – filiala Brăila, Dumitru I. Dumitru, menționa: „Nu vrem să fim răz-bunați, pentru că numai Dumnezeu ne poate da nouă, oamenilor, cea mai dreaptă judecată pentru faptele noastre, dar vrem ca tinerii din

Brăila și din toată țara să afle și să își amintească de suferințele îndurate de noi atunci când aveam vârsta lor”.

ZILELE EUROPENE ALE MOSTENIRII CULTURALE IUDAICE

Federația Comunităților Evreiești din România și Filiala europeană a organizației internaționale evreiești B'nai B'rith au marcat la București, în zilele de 3-4 septembrie 2000, „Zilele Europene ale Moștenirii Culturale Iudaice”.

La festivități au participat președintele României, domnul Emil Constantinescu, parlamentari, membri ai Comitetului Director al Comunităților Evreiești din România, doamna Erika van Gelder, secretara filialei europene a organizației B'nai B'rith, cadre didactice și cercetători din România și Israel, reprezentanți ai mass-media.

Festivitățile au fost inaugurate în ziua de 3 septembrie, la Sinagoga Mare din București, după care a fost prezentat publicului interesat Muzeul de Istorie al Evreilor din România (planșele acestui număr din *Magazin istoric* reproduc fotografii și exponate din muzeu). Reorganizat într-o nouă viziune în cursul anului 2000, muzeul conține exponate de mare valoare privind trecutul acestei etnii pe teritoriul României. Amintim, între altele, moneda iudaică din sec. II e.n., o diplomă romană acordată unui veteran din Caesarea (ambele descoperite în țara noastră), *Cronologia* lui Ortelius (ediția 1645), care menționează nume de evrei ca soldați ai lui Mihai Viteazul etc. Pentru epoca modernă sunt expuse numeroase mărturii privind contribuția evreilor la dezvoltarea și progresul societății românești, participarea lor activă la Războiul pentru cucerirea independenței și la primul război mondial, contribuția unor personalități evreiești la dezvoltarea economiei, științei și culturii. Trebuie amintită, desigur, minipinacoteca pictorilor evrei din cadrul muzeului, dar și frumoasa colecție de obiecte de cult.

În ziua de 3 septembrie, la Sala Radio, au fost deschise, pentru 10 zile, două expoziții reprezentative: una consacrată presei, cealaltă cărții evreiești din țara noastră. În cea de-a doua au fost prezentate 400 de titluri de carte din cele peste 2 500 scrise de autori evrei din România în perioada 1850-2000.

Tot pe durata a 10 zile, iubitorii de cultură din Capitală și oaspeții veniți din străinătate au putut viziona o interesantă expoziție cuprinzând lucrări reprezentative ale pictorilor evrei din România, expoziția fiind organizată în spațiile puse la dispoziție de Muzeul Național Cotroceni.

Tot duminică 3 septembrie, în Sala Radio a avut loc un concert extraordinar „Mari muzicieni ai secolului XX”, în cadrul căruia Orchestra Radiodifuziunii Române, dirijată de Vlad Conta, a interpretat lucrări ale unor compozitori evrei, între care Ludovic Feldman și Anatol Vieru.

În sfârșit, între manifestări trebuie amintit colocviul care a reunit în Sala ambasadurilor din Palatul Cotroceni peste 70 de cadre didactice universitare și cercetători din România și Israel, fiind dezbătute probleme ale moștenirii culturale-științifice evreiești din România. ■

Teodor WEXLER

Bd. Timișoara nr. 58, sector 6, București. Tel.: (01) 402 26 20, E-mail: comenzi@ai.ro

Apariți în COLECȚIA ESENȚIALĂ

Format: 14,7 x 21 cm,
Preț: 169.000 lei

Format: 14,7 x 21 cm,
Preț: 64.000 lei

ESENȚIALĂ:

colecție de dicționare,
sinteze
și mici enciclopedii,
structurate pe domenii

Album istoric

Carul alegoric al Societăților israelite care a participat la ceremonia de încoronare a regelui Carol I

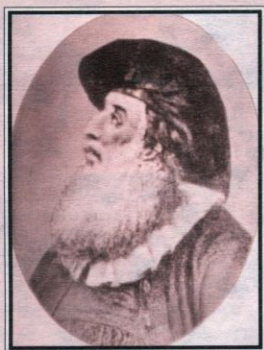
Parohet, perdea ornamentală pentru acoperirea obiectelor de cult

Coroană ornament pentru Tora

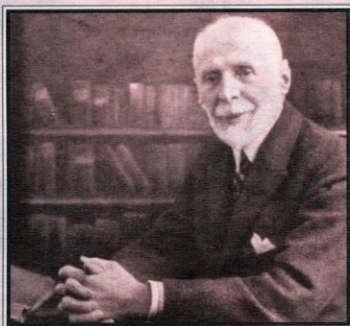

Aspect din Muzeul de istorie al Federației Comunităților Evreiești din România

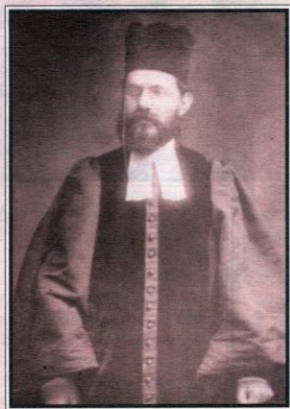

*Învățăatul Naftali
Hacohen, numit în
anul 1719, de către
Înalta Poartă,
conducător al
comunităților
evreiești din Țările
Române*

*Bancherul Hillel B.
Manoah a făcut
parte din Sfatul
Orășenesc al
Bucureștiului, în
iulie 1848, fiind
numit de Guvernul
provizoriu*

*Bancherul
Mauriciu Blank*

Rabinul și filologul Moses Gaster

*Elias Șaraga alături de surugiul
lui Cuza Vodă*

Mihail Sebastian

Profesor doctor Marcu Cajal

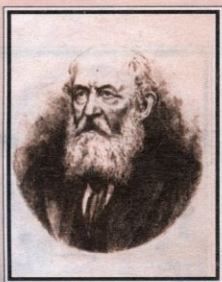
*Compozitorul
Anatol Vieru*

Actrița Leni Caller

Vestitul N. Stroe

Iosif, Ralian și Ignat Samitca, o dinastie de editori de carte

Embleme ale unora dintre profesiile practicate de evrei

*Arhitectul Jean Monda și una dintre creațiile sale:
blocul din Bulevardul Brătianu, astăzi peste drum de
Hotel Intercontinental*

UN MILENIU ÎN ZECE SECOLE

Secolul XIX, Secolul Africii? De ce?

Iată o întrebare cât se poate de legitimă, dacă ne gândim că veacul a început cu războaiele lui Napoleon, care au dus Codul ce-i poartă numele și deci relațiile capitaliste în aproape toată Europa. Au urmat revoluțiile – de la 1820, 1830 și 1848 –, apoi renașterea națională. Proces în urma căruia s-au format statele naționale Italia, Germania și România. În Orient, ultimele redute care mai rezistau penetrației europene, China și Japonia, au cedat și ele. De ce deci tocmai Africa, un continent pe care, în afara descoperirii izvoarelor Nilului și a incidentului de la Fachoda (ciocnirea dintre francezi și britanici în Sudan), nu pare a se întâmpla nimic interesant?

Africa, pentru că despre istoria acestui continent avem, se pare, cele mai multe prejudecăți. Și am ales o foarte bună

specialistă a acestui subiect, pentru a ne înfățișa o altfel de Africă decât cea cunoscută, a descoperitorilor europeni, întruchipați de vestitul Livingstone.

Am întâlnit-o pe doamna Catherine Coquery-Vidrovitch la Oslo, la Congresul internațional de științe istorice, unde a condus o foarte interesantă masă rotundă cu tema Istoria și percepția asupra frontierelor în Africa Neagră, din Evul Mediu și până astăzi.

I-am vorbit despre intenția noastră de a considera secolul XIX – în suita consacrată celor zece secole ale mileniului ce se va încheia în mai puțin de două luni – drept secolul Africii. A acceptat, cu foarte multă amabilitate, să scrie un articol pentru cititorii revistei Magazin istoric, pornind de la cartea L'Afrique et les Africains au XIXe siècle, pe care a publicat-o anul trecut la editura pariziană Armand Colin.

SECOLUL AFRICII

CATHERINE COQUERY-VIDROVITCH

Pentru continentul african, secolul al XIX-lea a fost unul al contrastelor și revoluțiilor.

Începutul și sfârșitul veacului au fost marcate de calamități ecologice majore, provocate de îndelungate perioade de secetă. La începutul secolului XIX, societățile autohtone erau aproape toate încă independente (cu excepția unor contoare precum Capetown, în sudul continentului, Luanda, în Angola, Saint-Louis, în Senegal).

În nord, lumea musulmană traversa o perioadă de criză. Popoarele de pe coasta de vest nu fuseseră niciodată atât de slăbite de comerțul cu sclavi peste Atlantic. Estul Africii continentale era pe punctul de a fi colonizat de către Sulta-

Senegalez în costum de sărbătoare

natul Oman. În sud, populația xhosa fusese deja împinsă dincolo de „frontieră” de către coloniștii olandezi.

În perioada 1820-1850, cu prețul unor numeroase ajustări politice, religioase, economice, societățile africane au reușit în cea mai mare parte să se redreseze. În secolul precedent începuseră deja să apară formațiuni naționale, precum micile regate inter-lacustre (Rwanda, Burundi, Ankole, Buganda...), statul zulus de la Chaka și vecinii săi din est, mai puțin cunoscuți, Nguni, regatul Abomey (specializat în comerțul cu sclavi), regatul Ashanti, cetățile-stat din delta Nigerului, situate în vest. Și nu este un fapt întâmplător acela că, în secolul XIX, societățile

africane s-au aflat în culmea puterii lor, chiar dacă a trebuit ca ele să negocieze, de-a lungul coastelor continentului, cu invadatorii europeni.

La jumătatea secolului trecut a fost înregistrată o fază de acalmie ecologică, ceea ce a favorizat și o importantă creștere a populației. La rândul său, sporul demografic a servit drept catalizator politic, deoarece a înlesnit răspândirea impetuoasă a grupurilor de cuceritori, precum Peuli în vest, sau Nguni, în Africa australă. Dar, o jumătate de veac mai târziu, o nouă redresare se va dovedi imposibilă din cauza „imperialismului colonial”, care s-a manifestat prin pierderea aproape generalizată a autonomiei sociale și a independenței politice. Pentru africani, secolul XIX, care începuse cu o serie de clarificări fundamentale, avea să se termine printr-o dramă.

În tot acest răstimp, spectaculoase răsturnări de situație transformaseră societățile africane. De la nord la sud și de la est la vest, totul decurgea mult mai limpede decât lăsa să se întrevadă istoria fiecărei societăți în parte. Din Maroc în Niger, din Senegal în Arabia, din Niger la Cairo și de la Atlantic în Zanzibar, legăturile erau stabilite prin mișcarea oamenilor, prin pelerinaje, economie, schimburi politice și culturale.

Astfel, sudanezul Rahab, mare negustor de sclavi în Bornu, situat în bazinul Ciadului occidental, devenise foarte cunoscut în anii 1880-1890, atât de către sultanul Nigeriei de Nord, cât și de către populația Tipso din Zanzibar, care se îndeltnicea cu comerțul de

sclavi în bazinul superior al fluviului Congo.

Indivizi aparent inofensivi

Putem face o comparație cu perioada 1885-1940 (prima parte a secolului XX colonial), dar și cu primii 20 de ani de independență (caracterizați prin existența regimurilor militare și a partidului unic), când s-au înregistrat o izolare în interiorul frontierelor coloniale și o regresie destul de generalizată a inventivității, o trăsătură caracteristică a societăților anterioare (deși trebuie evitată tendința de a înfrumuseța aceste societăți). Schimbările la nivel mondial au făcut ca Africa să devină domeniul prin excelență al sclaviei. Această situație a condamnat-o să rămână la remorca economiei capitaliste „moderne”.

Secolul XIX a fost secolul sclaviei și al comerțului intern cu sclavi, comerț intensificat de suprimarea „pieței atlantice” (declarată ilegală între 1807 și 1815, prin voința guvernului britanic). Interzicerea comerțului cu sclavi peste Atlantic și introducerea elementelor capitaliste născute din revoluția industrială europeană au dus la o acu-

mulare internă a forței de muncă servilă, ceea ce a condus, în mod paradoxal, la reducerea locală a producției sclavagiste. Astfel, sclavii au devenit un atu important pentru noile imperii cuceritoare, care s-au dezvoltat aproape pe tot continentul.

Secolul XIX a fost și secolul revoluțiilor politice musulmane. Acestea au avut un caracter popular și religios în Africa de Vest, în timp ce în Africa Orientală a triumfat regimul mercanților și semi-colonial al Sultanatului din Zanzibar. Dacă ar trebui subliniată importanța pe care a avut-o impactul aspectelor moderne asupra Africii în secolul XIX, expansiunea Islamului la sud de Sahara apare, pe plan intern, mult mai importantă decât impactul occidental.

A fost un fenomen atât politic, cât și religios, de la extremitatea vestică a continentului și până la Cornul Africii, trecând prin marile formațiuni din Sahara Centrală și prelungindu-se de-a lungul întregii coaste estice. Toate autocrațiile musulmane au fost sclavagiste, fără excepție. Conducătorii lor au opus invaziei Europei Occidentale o rezistență puternică.

Pătrunderea europenilor, până în 1870-1880 – cu excepția colonizării Algeriei (începând din 1830), Egiptului și a Africii de Sud – s-a redus la câțiva indivizi, aparent inofensivi, indivizi ce păreau mai curând aducători de vesti bune: marfă și cuvinte înțelepte. Acțiunea misionarilor creștini era limitată; aproape absentă la nord de Sahara, în ciuda unei slabe in-

Locuitori din Natal tăbăcesc piei

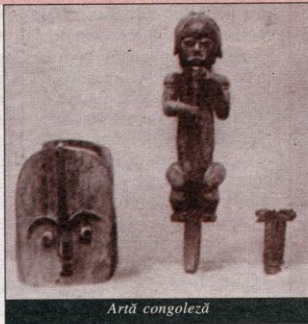
truțiuni pe coasta egipteană, ca urmare a expediției lui Napoleon Bonaparte, și în Maroc, unde au activat „părinții albi”, membrii misiunii catolice a monseniorului Lavigerie.

Misionarii au fost prezenți îndeosebi în zona portului Luanda, zonă cucerită de portughezi încă din secolul XV. Aproape peste tot în jurul punctelor comerciale fortificate ale întreprinzătorilor europeni, s-a dezvoltat o societate „creolă”, cu puternice rădăcini în trecut local.

Dar abia în secolul XIX, odată cu sfârșitul comerțului cu sclavi către continentul american, misionarii creștini au putut cu adevărat să înceapă activitatea spre interiorul continentului african. Această muncă de transformare a mentalităților a debutat după 1820. Era dusă în special de misionari protestanți, prezenți în chiar inima Africii „animiste” centrale și sudice, inclusiv în ținutul Tswana, la marginea desertului Kalahari. Cu toate acestea, numărul noilor adepți al creștinismului a rămas neînsemnat până la sfârșitul secolului.

În ciuda unei diferențe majore între Africa de Nord și Africa neagră – cea a vechimii unui islamism popular generalizat în prima – asemănările dintr-o parte și alta a Saharei sunt numeroase. Structurile sociale și politice analoge bazate pe jocul complex al ierarhiei și înrudirii; începuturile unei economii bazate pe comerțul cu mărfuri, care îl depășește pe cel cu sclavi; în sfârșit, contactele și schimburile comerciale și culturale mai intense ca niciodată.

Scara valorilor sociale s-a diversificat. S-au împletit

Artă congoleză

valorile vechi, adesea exacerbate (aristocrații religioase, șefi, ierarhiile de subordonare, sclavia) cu activități în plin avânt, ce îmbrăcau forme noi: caravanieri, hamali, vânzători, soldați, producători de tot felul de bunuri primare pentru export, care înlocuiau în mod avantajos exportul de sclavi cu exportul de grâu și ulei de măsline în nord, grâu și lână în sud, ulei de palmier sau arahide în vest, nuci de cajou sau cuișoare în est.

Mutații majore

Aceste transformări au favorizat în Africa neagră, dar și în Africa de Nord, mai ales, dar nu numai în orașele portuare, dezvoltarea unei vieți urbane de tip nou, încă puțin reprezentativă, dar care a exercitat totuși o influență determinantă asupra mediului înconjurător și asupra evoluției diferitelor culturi.

Contaminarea capitalistă de tip occidental a devenit perceptibilă pe întregul continent, de la revoluția egipteană a lui Mehmet-Ali, până la așezările manufacturiere yoruba din Nigeria. Această prezență a fost deosebit de precoce și de puternică în Africa australă, datorită desco-

peririi în ultima treime a secolului a zăcămintelor de minereuri prețioase (aur în Rhodesia și în Randul sud-african, diamante la Kimberley).

Prin urmare, evoluția lumii de dincolo de Africa a jucat un rol de catalizator în transformările accelerate din interiorul continentului negru. Aceste transformări nu trebuie însă privite (ceea ce s-a făcut prea adesea) numai în raport cu economia occidentală, înainte și după revoluția industrială, chiar dacă aceasta a jucat un rol important.

Sfârșitul oficial al exportului de sclavi dincolo de Atlantic, începutul exploatarea la scară internațională a materiilor prime căutate de industriașii europeni, expediția lui Bonaparte în Egipt, fondarea oficială a primelor colonii – Sierra-Leone în 1807, Colonia Capului în 1815, Algeria în 1830 –, au introdus schimbări decisive.

În secolul XIX, mai mult chiar decât în tot restul istoriei lor, africanii au fost nevoiți să facă față la două probleme majore: să-și organizeze supraviețuirea împotriva unui mediu dificil în ansamblul său și marcat de o secetă îndelungată, rezistând totodată cât mai eficient solicitărilor și agresiunilor exterioare, venite din zone mai favorizate ale lumii.

Africanii au fost nevoiți să găsească răspunsuri la aceste solicitări. Au făcut-o căutând sprijin în patrimoniul moștenit, cu o remarcabilă capacitate de inovare, care ar putea fi explicată, în parte, și prin lungul lor trecut de obișnuință a asimilării culturale. Aceasta demonstrează forța sincretismelor, care au lucrat de veacuri. În fond, poate că

secolul XIX a fost cel care a înregistrat cele mai mari încrucișări culturale cunoscute de societățile africane, într-un moment în care ele păstrau iluzia că, la fel ca multe alte civilizații de-a lungul istoriei, ar putea utiliza ele însele foloasele îmbogățirii culturale într-un viitor apropiat.

A doua jumătate a secolului XIX a înregistrat, aproape peste tot, nașterea sau împlinirea unor sisteme politice, desigur de jaf, dar „moderne” din anumite puncte de vedere, în orice caz întotdeauna novatoare: cel al marilor negustori, la curent cu metodele pieței mondiale, dar și cel al șefilor de război, a căror putere se baza pe un comerț la mare distanță, complex, dar totdeauna fondat pe dezvoltarea internă a sclaviei.

Era vorba de un fel de modele coloniale interne, atât în Africa Orientală, cu dominația Sultanatului de Zanzibar (fondat la 1840, urmașul Sultanatului Oman), sau cele ale marilor negustori de sclavi din interiorul continentului (Mirambo din Tanzania, Msiri din Katanga, Tippu Tib din Congo Superior, Rabah), cât și în Africa de Vest, sub forma imperiilor războinice al lui Hadji Omar sau cel al lui Samori. Ele au prefigurat ravagiile imperialismului colonial european.

În ajunul imperialismului occidental, spre 1885, data Conferinței internaționale ținute la Berlin, care a per-

mis puterilor europene să-și reglementeze diferențele privitoare la continentul negru, toate regiunile Africii, fie că era vorba despre coastele Maghrebului, despre coastele vestice ale continentului, și Etiopia, imperiul Zanzibar, inima Africii negre sau despre sudul continentului, strivit între coloniștii buri și cei britanici, cunoscuseră în decursul secolului mutații majore.

Mesaje politice prin proverbe

Regiunea cea mai înăpoeiată a rămas cea occidental-centrală, cuprinsă, azi, între Camerun și Namibia. Cauzele trebuie căutate în menținerea unei economii bazate pe negoțul cu sclavi, în mare măsură impusă de portughezi (solid implantați în Luanda, Saõ Tomé și Príncipe), dar și de persistența privilegiilor dobândite și păstrate de spanioli.

Monopolul lor în comerțul cu sclavi era încă tolerat pe plan internațional, cu toate că aparținea unei alte perioade și pe care au reușit să îl mențină, de bine, de rău, până către sfârșitul secolului, ceea ce a făcut ca în această regiune a Africii să se ofilească structurile învechite și decadente,

sporind vulnerabilitatea și slăbiciunea populațiilor față de o exploatare brutală a europenilor (în special nemții, care au masacrat populația Herero din Namibia). În Africa Centrală s-au consemnat două experiențe interne interesante, dar fără viitor: regatul Bakuba, din Congo, care a difuzat, în prima jumătate a secolului, o artă de o calitate excepțională, și micul regat Bamoum, din Camerun, care, la finele secolului, aflându-se deja parțial sub dominație germană, a întreprins o notabilă „modernizare” bazată pe crearea unui alfabet împrumutat atât de la cel arab, cât și de la cel latin.

Nu s-a scris încă o istorie culturală a Africii în secolul XIX. Ar fi teribil de simplist ca ea să se reducă la „arta tradițională”, ce ar cuprinde, în mod schematic, doar cântece, dansuri și arta religioasă, a căror evoluție în sânul unor societăți aflate într-o atât de mare efervescență este evidentă. Din păcate, nu avem foarte multe informații. Știm doar că secolul XIX a fost epoca rescrierii unor mituri prin prisma mutațiilor înregistrate în mediul respectiv, în special în țările djihadului, unde trecutul a fost reconstruit din unghiul Islamului.

Atât la nord cât și la sud de Sahara, s-a făcut trecerea în această epocă de la „oral” la „scris”. Până atunci, în Africa neagră singurele scrieri autohtone erau fie în limba arabă, fie în limba

Sultanul Marocului pornește, cu suita, către moschee

swahili – mai puțin folosită. În secolul XIX, marea inovație a populației peul din Fuuta Djalon a fost utilizarea alfabetului arab în transcrierea literaturii de limbă „Pou-lar“.

Aristocrația acestor neamuri peul încuraja astfel o intensă activitate intelectuală, atrăgând persoane chiar și din regiunile mai îndepărtate. Învățații recitau aceste texte în școli, în moschei, în piețele publice ale satelor, făcându-le astfel accesibile și femeilor, oamenilor din popor. În acest mod a fost popularizată cultura peul scrisă, cu ajutorul unor oameni educați și conștienți de solidaritatea lor. Cât despre Osman dan Fodio, fondatorul Sultana-tului din Nigeria de Nord, el a fost un scriitor prolific, autor a o sută de lucrări teologice, scrise atât în arabă, cât și în „Pou-lar“ și chiar și în limba „hausa“. Au existat și femei literate – printre ele se număra chiar fiica lui Osman dan Fodio.

Utilizată încă din secolul XVI, scrierea swahili a dat naștere în secolul XIX în Africa Orientală, dominată de arabii din Oman, unei literaturii religioase abundente, dar destul de convenționale. Studiul literaturii orale swahili relevă amploarea mesajelor politice transmise de genul acestui dicton despre coloni-zarea germană, dicton apărut în jurul anului 1895: „Bătrânii au un proverb: dacă un copil

Vedere generală a orașului Alger

plânge pentru că vrea să se joace cu un brici, dă-i briciul să se joace. Poporul Mrima a vrut să se joace cu Puterea; priviți ce i s-a întâmplat!“

În Africa de Vest, aflată sub dominație britanică, existau, la sfârșitul secolului trecut, aproximativ zece africani cu doctoratul luat în mai multe profesii: câțiva juriști, un medic, mai mulți profesori și ziariști. Primul ziar a apărut la 1860, pe actualul teritoriu al Nigeriei. Se scria, de altfel, și în limbile locale.

Spre sfârșitul secolului, s-a scris, în limba yoruba, prima versiune – pierdută de către editorul britanic – a istoriei acestui popor, datorată lui Samuel Johnson, originar din Oyo. În Africa de Sud, primii literați, formați de către misionari, au publicat în limbile sotho și zulu. Mult mai târziu, au fost constrânși să folosească limba engleză, din pricina circulației universale a acesteia.

Și-a făcut apariția și modernismul politic. James Africanus Horton, medic din Sierra-Leone, a revendicat independența Africii în scrisorile sale apărute între 1862-1864. El și-a reînnoit demersul în 1868, cu volumul *Țările și popoarele vest-africane*, operă care a contribuit la

pentru a-și apăra revendicările.

Cel mai evident avânt al științei și tehnicii a fost înregistrat în Egipt, odată cu crearea, începând cu anii 1820, a institutelor de învățământ superior (Medicină și Politehnică). Această modernizare a fost urmarea unei voințe politice a statului egiptean. De aici a rezultat, în a doua jumătate a secolului, prezența unui corp aproape exclusiv egiptean de dascăli și învățăcei, manuale și reviste de vulgarizare, bazate pe o limbă științifică, într-o arabă atent elaborată.

Ocupația britanică a fost cea care a întrerupt acest curent, reoccidentalizând învățământul în scopuri politice.

Finalizarea împărțirii Africii de către puterile europene, proces accelerat între 1885 și 1900, a frânt brusc acest elan. În acel moment, doar Etiopia și mica Liberie (și Marocul, până în 1912) au mai rămas independente pe continent. Cu toate acestea, secolul XIX a fost unul plin de transformări și moșteniri, din care se vor naște apoi societățile secolului XX. ■

Versiune românească:
Virginia VÂRGOLICI

Din trecutul instituțiilor bancare românești

C.E.C. - CREAȚIA LUI ALEXANDRU IOAN CUZA

ȘTEFAN PETRE KIRSON

Originile Cassei de Economii și Consemnațiuni se regăsesc în eforturile elitelor politice și economice din timpul domnitorului Alexandru Ioan Cuza de a pune ordine în finanțele publice ale tânărului stat român, rezultat în urma Unirii din 1859.

Prin semnarea actului de înființare a Cassei de Depuneri și Consemnațiuni (C.D.C.) de către Alexandru Ioan Cuza, la 24 noiembrie 1864, în urmă cu 136 de ani, și începerea activității propriu-zise, la 1 ianuarie 1865, sub directoratul vienezului Eric Winterhalder, avea să ia naștere cea mai longevivă instituție de credit din civilizația bancară românească. Evoluția ei economică și instituțională, dinamică și perfect sincronizată cerințelor

financiare ale societății românești, rămâne un model de admirat pentru civilizația bancară actuală.

Conștienți de necesitatea modernizării economiei și civilizației românești, conducătorii Cassei de Depuneri și Consemnațiuni, împreună cu responsabili din Ministerul Finanțelor, decid înființarea în 1880 a Cassei de Economie, instituție pusă sub autoritatea și administrarea C.D.C. Crearea noii instituții exprima gradul de dezvoltare economică a societății și formarea unei mentalități a populației față de procesul de acumulare și economisire, înregistrat în România în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.

Condușe de reprezentanți de frunte ai elitei financiar-bancare și având un personal bine pregătit

Născut la Viena, Eric Winterhalder (1808-1889), vine în Țara Românească la 1829 și se înrolează ca ofițer. Cariera militară ia sfârșit în 1833, când se angajează ca profesor de istoria artelor la Conservatorul înființat de Societatea Filarmonică, condusă de Ioan Heliade Rădulescu. În această perioadă scrie piese de teatru și publică un volum de poezii.

Împreună cu C.A. Rosetti, reprezentant de frunte al liberalismului românesc, deschide o librărie, iar din 1845 o tipografie, sub numele „Rosetti & Winterhalder“, unde, în timpul Revoluției de la 1848, se va tipări o parte din proclamațiile și publicațiile Comitetului Revoluționar. Pentru atitudinea sa românească și patriotică, guvernul revoluționar îi acordă cetățenia română, dar, după înfrângerea revoluției, este arestat, în octombrie 1848, deținut până în aprilie 1849 și expulzat din țară, în 1852.

Se reîntoarce în 1857 și devine principalul colaborator al ziarului Românul (înființat de C.A. Rosetti, în 1857), prin publicarea a numeroase articole și studii cu caracter politic, eco-

nomie și financiar. Colaborează la Românul până în 1866.

Între 1860-1862 este director și secretar general al Ministerului Finanțelor, ocupându-se de reorganizarea contabilității generale a statului și a serviciilor ministerului, după modelul francez. La 1 ianuarie 1865 este numit director al Cassei de De-

puneri și Consemnațiuni, funcție pe care o deține până în 1866.

Colaborează la ziarul Contemporanul și ia parte la campania dusă de ziar împotriva lui Alexandru Ioan Cuza și a reformelor sale economico-sociale.

În coloanele ziarului Românul se reface ecoul ideilor clasice liberale, expunând un vast program de reforme pentru dezvoltarea economiei românești. Alături de C.A. Rosetti, Ion Ghica, Vasile Boerescu, Ludovic Steege, Ioan Strat, este adeptul dezvoltării capitaliste a României prin încurajarea sectorului agriculturii, politicii liberului schimb și colaborării cu capitalul străin. Susține cu vehemență înființarea băncii de emisiune și apariția monedei naționale, ca o expresie a suveranității naționale, precum și a dezvoltării băncilor comerciale.

În 1869 se retrage în Austria. Moare în 1889 la Krutzendorf, lângă Viena.

tehnic, cele două instituții au fost actori însemnați în marile evenimente economice și sociale ale țării, contribuind la dezvoltarea sistemului financiar-bancar românesc.

În 1930, ca urmare a noilor condiții și evoluții social-economice, Cassa de Economie iese de sub tutela instituției-mame și devine independentă, schimbându-și numele în Cassa Generală de Economii. Având o bună reputație în rândurile populației, manifestată prin creșterea constantă a depunerilor, în 1932, în plină criză economică și bancară, activitățile

instituției se dezvoltă, fapt ce o determină să își schimbe din nou numele în Cassa Națională de Economii și Cecuri Poștale.

Așadar, două instituții naționale sub acoperșul frumosului palat din Calea Victoriei, nr. 13. Cassa de Depuneri și Consemnațiuni și Cassa Națională de Economii și Cecuri Poștale vor funcționa până la 1 septembrie 1948, când vor fuziona, formând Casa de Economii și Consemnațiuni, singura bancă de economii din timpul regimului comunist. ■

● Bibliotecile conacelor afectate căminelor culturale, conacele – G.A.S.-urilor ● Domiciliu obligatoriu în 48 de ore ● De două ori pe săptămână la miliție ● Fără drept la pensie ● Alimente nici măcar pe cartelă ● Ridicat din casă, în miez de noapte, doar cu o pătură și o strachină ● La rând – chiaburii

TRAIASCA
GUVERNUL
Petre Groza
încurtoarea reformei agrare

DECRETUL 83 ÎNCEPUTUL SFÂRȘITULUI LA SATE

NICOLETA IONESCU-GURĂ

În numărul trecut am prezentat câteva secvențe semnificative privind consecințele aplicării Decretului 83/1949 asupra persoanelor fizice vizate (proprietarii suprafețelor de 50 ha sau „moșierii”, cum li se spunea). Să vedem acum ce s-a întâmplat cu bunurile acestor expropriați.

Bunurile expropriate, intrate în patrimoniul statului, au fost repartizate conform dispozițiilor Circularii din 4 mai 1949 a Ministerului Agriculturii – Comisia Centrală de Expropriere. Cele cu caracter agricol au fost predate imediat Gospodăriilor Agricole de Stat (G.A.S.), iar mobilierul și toate bunurile de uz casnic, tablourile, covoarele obișnuite, depozitate în capitala județului, urmau să fie readuse în conace, pentru a servi scopului pentru care avea să fie amenajată clădirea respectivă. Obiectele de artă s-au depus la instituțiile locale (muzee, pinacoteci, expoziții), înștiințându-se Ministerul Artelor și Informațiilor pentru a decide asupra destinației acestora.

Cărți arse pe rug

Cărțile, după ce erau controlate, trebuia să fie predate bibliotecilor locale; exemplarele rare și manuscrisele rămăneau la dispoziția Academiei R.P.R., iar actele de orice fel, arhivele și corespondența erau aduse la reședința județului pentru a fi

trimise... Direcției Organizatorice a C.C. al P.M.R. Produsele și alimentele alterabile urmau a fi valorificate prin vânzare, înregistrându-se doar sumele încasate. Bunurile de valoare și de artă de la moșiile expropriate, după ce au fost inventariate, au fost centralizate la județ și apoi trimise la București.

Aurul, argintăria și banii celor expropriați au fost predate Băncii R.P.R. (Banca de Stat). În arhiva Ministerului Agriculturii există un document care prezintă situația obiectelor de valoare (piese din aur și argint, bijuterii, pietre prețioase, monede din aur și argint) care au fost inventariate, analizate și evaluate, de la 1 304

foști moșieri din 42 de județe din 58, situație încheiată în ziua de 5 septembrie 1949. Valoarea totală a bunurilor se ridica la suma de 35 371 970 lei, gramul de aur și argint fiind apreciat la prețul oficial al Băncii de Stat.

În multe din conace s-au găsit biblioteci valoroase. Ele au fost „triate“ și apoi afectate căminelor culturale, reținându-se doar cărțile „folositoare și distrugându-se prin ardere cele cu caracter antidemocratic“, după cum informa prefectul de Brăila la Ministerul Afacerilor Interne. Cei chemați să hotărască ce anume era „folositor“ erau lipșiți de pregătire. Ei s-au condus după același principiu al luptei de clasă, aplicat însă în lumea cărții. La conacul Episcopescu din comuna Buda, satul Drăgănescu, județul Ilfov, de pildă, s-au găsit 8 volume din colecția de documente Hurmuzachi. Conacul lui Dumitru Mazilu din comuna Poenari-Vulpești, județul Ilfov, adăpostea 4 500 volume de beletristică și drept, plus cărți vechi (o Biblie cu litere chirilice îmbrăcată în piele, un molitvenic, *Tratatul de Morală* din 1823). În sertarul biroului din bibliotecă s-a găsit un document semnat Andrei Șaguna.

De altfel, inventarele proprietăților expropriate sunt mărturii grăitoare privind nivelul de dotare al marilor exploatare agricole din România la mijlocul sec. XX.

În ședința Secretariatului Biroului Politic al C.C. al

P.M.R. din 18 octombrie 1949 a fost luată în discuție atribuirea clădirilor (conacelor) expropriate de la moșieri. Ministerul Agriculturii și-a ales clădirile de care avea nevoie, circa 5 000. Majoritatea au fost transformate în sedii administrative ale G.A.S. -uri-

Conac din comuna Bărbulești, jud. Ialomița, transformat în anii '50 în locuință pentru muncitorii familiei ai G.A.S.

lor și locuințe pentru muncitori. Pentru celelalte 1 317 conace care nu au fost afectate exploatărilor agricole s-au făcut propuneri să se împartă Comitetelor Provizorii (377), să devină cămine culturale (132), școli (86), grădinițe, creșe (50), case de nașteri (20), dispensare umane și veterinar (90), case de odihnă (31), spitale și ambulatorii T.B.C. (33), localuri pentru instituții și organizații de masă (320), diverse (178). În acest sens, secretarii organizațiilor județene de partid și Comitetele Provizorii au întocmit liste și s-a format iarăși o comisie de repartizare a conacelor, formată din reprezentanți ai diferitelor departamente: Sănătate, Învățământ, Arte, Agricultură.

Ministerului Comerțului și Alimentației i-au fost date spre

administrare un număr de proprietăți agricole așa cum au fost preluate de Comisia județeană de aplicare a decretului 83, pentru a înființa ferme agro-zootehnice. De pildă, numai în județul Ilfov a beneficiat de 51 de proprietăți agricole, totalizând 2 695 ha.

Au existat și cereri (satisfăcute) pentru atribuirea de bunuri ca mobilier, teren, case etc. ce aparținuseră expropriaților din 1949. Obiecte de uz casnic, lenjerie, mobilier de calitate modestă au fost repartizate organizațiilor P.M.R. locale, organizațiilor de masă și instituțiilor cu caracter social. De asemenea,

G.A.S.-urilor li s-au repartizat, pe lângă bunurile cu caracter agricol, și o serie de alte bunuri (încălțăminte, îmbrăcăminte, etc.) necesare personalului. Salariaților nevoiași și „merituosi“ din Ministerul Agriculturii li s-au repartizat cearșafuri, fețe de masă, perdele, cămăși etc. aparținând expropriaților. O serie de bunuri, care prin natura lor nu erau necesare instituțiilor cu caracter social, au fost valorificate prin Întreprinderea Comercială de Stat „Consignația“. Astfel, în anii 1949-1951, prin magazinele „Consignația“ au fost vândute bunuri comune dintre cele mai diverse provenite din aplicarea decretului 83 precum: cuptoare, metraje, rochii, paltoane, ceasuri, geamantane, bibelouri, sfesnice, veselă, patefoane, plăci de patefoane, blănuri, oglinzi venețiene etc.

În pp. 42 și 43: „Binefacerile” colectivizării într-o suită de imagini realizate de fotoreporterii propagandei oficiale

Sumele rezultate din vânzări se vărsau într-un cont la Banca de Stat în favoarea Ministerului Finanțelor, la clasificarea bugetară „venituri întâmplătoare”.

Tara toată o închisoare

Expropriatilor din martie 1949 li s-a fixat domiciliu obligatoriu. După cum remarca și Ion Bălan în articolul *Gulagul românesc în documente de arhivă: 1945-1965*, primele măsuri legate de dislocări și fixarea domiciliului obligatoriu au fost luate ca urmare a aplicării Decretului 83/1949. Întrucât acest decret nu prevedea expres măsura dislocării și fixării domiciliului obligatoriu și pentru a exista un temei legal, s-a emis o Hotărâre a Consiliului de Miniștri (H.C.M.) nr. 1 154 din 26 octombrie 1950, modificată prin H.C.M. nr. 244 din 15 martie 1951, care reglementa parțial problema stabilirii domiciliului obligatoriu pentru unele categorii de persoane. În următorii ani, alte acte normative au reglementat măsura dislocării, aceasta extinzându-se de la „foștii exploatare”

(moșieri, industriași, chiaburi) și asupra altor categorii de persoane. Erau incluse familiile celor condamnați pentru „trădare de patrie” și spionaj, „elementele care la eliberarea din închisori dovedesc că nu s-au reeducat și prezintă pericol pentru securitatea statului”, sau „cei care prin fapte sau manifestări încearcă să primejduiască regimul de democrație populară”.

Dar ce însemna domiciliu obligatoriu? Proprietarii agricoli au fost evacuați din case, indiferent de vârstă și de starea sănătății, în noaptea de 1 spre 2 martie 1949, de organele de miliție și trimiși în stare de arest la comandamentul miliției pentru a li se face formele de încartiruire în localitățile unde au fost repartizați, în timp ce la pro-

prietățile lor începea inventarierea. Proprietarii trebuia scoși nu numai de pe moșii, ci și din mediul rural, ca o măsură de siguranță pentru regim, „întrucât erau persoane cu capacitate de influențare a comunităților rurale”. De aceea domiciliul le-a fost fixat, în cele mai multe cazuri, în orașe. Puterea politică dorea să șteargă din memoria

colectivă orice urmă a existenței acestora. În 48 de ore trebuia să ajungă la noul domiciliu, cheltuielile de transport fiind suportate de ei. Fiecărei familii i s-a fixat domiciliu obligatoriu, în general, la câteva sute de kilometri de localitatea de reședință. Miliția a fixat doar localitatea. Cei deportați și-au găsit singuri locuințe, pe care le-au închiriat. Celor care nu aveau rude, prieteni, cunoștințe în localitățile unde li s-a fixat domiciliu obligatoriu, miliția le-a „repartizat” locuințe. Erau însă obligați să informeze organele de miliție asupra noului domiciliu închiriat pentru a fi înregistrați, având în continuare obligația să se prezinte la miliție la început de două ori pe săptămână, apoi o dată, pentru a dovedi că nu au părăsit

domiciliul obligatoriu. De asemenea, nu puteau să se depărteze de localitatea stabilită mai mult de câțiva km (de obicei, 8), fără a anunța organele de miliție. Cei care părăseau domiciliul obligatoriu erau trimiși în judecată, fiind pasibili de pedeapsă de la 15 la 20 de ani închisoare (H.C.M., nr. 1 554/1952). Pe actele lor se aplica o ștampilă cu literele D.O. Cei care aveau serviciu au fost concediați, iar elevii și studenții au fost eliminați din școli, pensionarilor li s-a retras dreptul de a primi pensia. Ședința Secretariatului Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 10 octombrie 1949 a avut pe ordinea de zi suspendarea dreptului la pensie pentru foștii moșieri, fiind considerați „dușmani de

populația (chiar locuitorii săraci) îi privea pe moșieri cu „simpatie și compătimire“, ajutându-i cu alimente și găzduire. De pildă, în comuna Tândărei, țăranii aduceau mâncare foștilor moșieri din județul Constanța, care aveau domiciliul fixat în acea localitate. Pentru a ieși de sub restricțiile domiciliului obligatoriu, într-o anumită măsură, s-au practicat și următoarele fapte: înfierea copiilor de către rude al căror statut social era acceptat de regimul „democrat popular“. Pe baza unei adeverințe de muncitor puteau să-și continue studiile fiind scutiți de neplăceri. Sau despărțirea atunci când unul dintre parteneri era de asemenea neatacabil din punct de vedere social de către regim.

Deportarea a durat 15 ani, până în 1964, când a fost desființată prin decretul de grațiere nr. 176/1964, prin care au fost eliberați toți deținuții politici. Dar chiar și după ridicarea domiciliului obligatoriu, situația acestei categorii sociale a continuat să fie critică. Cei în vârstă și în incapacitate de a efectua vreo activitate, lipsiți de pensie sau de vreun ajutor social au sfârșit în mizerie. Dintre cei mai tineri, puțini și-au putut relua vechile activități, majoritatea neputând însă să se angajeze decât în activități marginale (munci necalificate).

Lui Vasile Petrescu din comuna Livadia, județul Prahova, i s-a fixat domiciliu obligatoriu în Pitești, strada Sfânta Vineri: „Am fost ridicat împreună cu mama mea de 68 de ani și tata de 70 de ani în dimineața de 2 martie, orele 3.30, de către organele miliției locale și după multe peregrinări ni s-a fixat să mergem la Pitești. Din banii găsiți în casă (48 000 lei) ni s-au dat numai 5 000 lei, pe care i-am cheltuit până la ajungerea aici cu trenul și mașinile, plus întreținerea...“. Nu a fost lăsat să-și ia nici măcar o cămașă de schimb pentru el și părinții săi.

clasă“. Lipsiți de drepturi civice, nu erau primiți să lucreze potrivit pregătirii lor, ci numai la săpat pământul, la construirea drumurilor etc. Alimentele se vindeau pe cartelă, dar deportații nu aveau dreptul la cartelă.

Conform rapoartelor informative ale prefecților și contrar viziunilor partidului, în localitățile fixate de M.A.I.,

L. Georgescu din Inotești, județul Prahova, cu domiciliu obligatoriu fixat în Mizil, județul Buzău, n-a fost lăsat să-și ia cu el din lucrurile personale decât o cămașă ca rufărie de schimb, o sticlă cu lapte ca aliment, o pătură și o strachină de pământ. Cu toate că prevederile Decretului 83 atingeau numai pe proprietarii agricoli, el a fost aplicat și angajaților acestora, administratorii de moșii, cărora li s-a expropriat întreaga avere și au fost trimiși în domiciliu obligatoriu.

Chiriaș în propria casă

Lui Mihai Schuster, administratorul fermei lui Mircea Botescu din Ploiești, i s-a fixat domiciliu obligatoriu în orașul Făgăraș. Unii din foștii proprietari au cerut să li se schimbe domiciliul, întrucât au fost repartizați în localități unde nu aveau cunoscuți sau rude și nu aveau cu ce trăi. De pildă, Constantin Filipescu din București proprietar al unei suprafețe de 50 ha în comuna Gura Bohotin, județul Fălciu, solicita permisiunea de a locui în București, unde avea domiciliul permanent și nu în Mizil, județul Buzău, unde i se fixase domiciliu obligatoriu. Tudor R. Ionescu, cu domiciliu obligatoriu în Pitești, solicita schimbarea domiciliului în București, unde avea copii care puteau să-l îngrijească fiind în vârstă.

În unele cazuri, M.A.I.-ul a dat curs cererilor foștilor proprietari de a se înapoia în comunele unde avuseseră pământul, pentru a locui la rudele lor, însă nu la

vechile domiciliile întrucât acestea erau afectate instituțiilor noului regim. Uneori, reveniți în spații libere ale fostului domiciliu, puteau locui acolo, devenind însă chiriași de stat în propria lor casă.

Suprafața totală de pământ expropriată în martie 1949 și numărul cazurilor de expropriere pe baza decretului 83 le-am putut afla cercetând la Arhivele Naționale dosarele din fondul Ministerului Agriculturii, unde ca urmare a ordinului telegrafic nr. 556 821 din 24 martie 1949 al Ministerului Agriculturii – Direcția Circulației bunurilor imobile agricole și a deplasării populației rurale. Direcțiile agricole județene transmiteau situația centralizată a bunurilor expropriate. Suprafața totală de pământ expropriată din cele 58 de județe era: 464 142,29 ha reprezentând teren arabil, păduri, fânețe, pășuni, livezi, vii, orezării, grădini de zarzavat, teren neproductiv. În această suprafață sunt înglobate și terenurile fermelor model particulare, create prin legea de reformă agrară din 1945. Este vorba de 110 ferme cu suprafața de 12 281 ha. Numărul cazurilor de expropriere: 6 675.

Trebuie făcută o importantă precizare: suprafața de teren expropriată în martie 1949 nu reprezintă numai proprietățile de 50 ha rămase de pe urma reformei agrare. După cum am văzut, prevederile decretului au fost extinse și la proprietăți mai mici, pentru cei care nu aveau ca ocupație principală agricultura sau care aveau „atitudine antidemocratică”, adică se opuneau regimului.

Prin efectul decretului 83/1949 s-au format Gospodăriile Agricole de Stat, corespunzătoare sovhozurilor sovietice. Ulterior, suprafața fermelor de stat (G.A.S.) a sporit prin adăugarea pământurilor bisericilor, loturilor „Mihai Viteazul”, terenurilor provenite din „donații”, cedări din partea cetățenilor întrucât nu mai puteau face față sarcinilor impuse de noul regim (impozite și cote), decretului 115/1959 care „lichida rămășițele oricăror forme de exploatare a omului de către om în agricultură”.

După lichidarea moșierilor, partidul comunist a început răfuiala cu „chiaburii”, deoarece, afirma Gheorghiu-Dej, „ei au rămas, de fapt, cea mai însemnată clasă exploatatoare a satelor noastre, ei dețin însemnate poziții economice”. Poziția partidului față de chiaburime este explicată și mai bine de Alexandru Moghioroș, în septembrie 1950, cu ocazia instalării secretarilor P.M.R. regionali și raionali: „Nu mergem la lichidarea chiaburului pentru că nu suntem pregătiți economic”. Gospodăriile noastre încă nu pot și încă nu vor putea un timp prelua această misiune. Prin urmare, lichidarea înainte de vreme este o lovitură puternică împotriva noastră... Paralel cu dezvoltarea colhozurilor trebuie începută deschiaburirea, pentru că avem colhozul care să-l înlocuiască pe producătorul chiabur”.

Moșierii, apoi „chiaburii” au fost distruși în numele unei egalități sociale false, care s-a dovedit a fi numai o egalizare a mizeriei. ■

1940-1944. CETĂȚENI ROMÂNI CU STEAUA LUI DAVID ÎN EUROPA LUI HITLER

Cum se explică ezitățile și nesiguranța autorităților române în a-și formula poziția față de cetățenii români de origine evreiască aflați în Germania și în teritoriile europene ocupate sau controlate de ea? Am văzut în numărul trecut că unele acțiuni de apărare a evreilor români loviți de măsurile rasiale naziste s-au datorat mai mult atenției și preocupărilor personale ale unor diplomați și consuli animați de sentimente umanitare și cu deosebită probitate profesională.

Să vedem cum a evoluat această problemă începând cu partea a doua a anului 1942.

Dr. ION CALAFETEANU

● Oamenii nu mai contează, doar averile lor ● Același statut și în țară și în străinătate ● Semnale disperate către București: de ce italienii și ungurii sunt exceptați? ● În principiu, nu se aprobă revenirea evreilor în țară; în practică, da ● SD încetează arestarea evreilor români ● Mihai Antonescu cere să i se facă un referat, când era deja târziu

Și-a dat Antonescu consimțământul?

În vara anului 1942, între Radu Lecca, împuternicitul guvernului român pentru reglementarea regimului evreilor în România, și Gustav Richter, consilier pentru probleme evreiești al Legației germane de la București, au avut loc negocieri în legătură cu „soluționarea” problemei evreiești în România prin deportarea evreilor în Polonia. La 8 august 1942, într-o convorbire cu consilierul Legației germane Gerhard Steltzer, Gheorghe Davidescu, secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine (M.A.S.) a aflat despre aceste negocieri. Mai mult, Steltzer i-a confirmat că Ion

Antonescu ar fi consimțit, într-o audiență pe care i-o acordase lui Manfred von Killinger, ca evreii români aflați în Germania și în teritoriile ocupate de aceasta să fie tratați la fel ca evreii germani. La 10 august, în prezența lui Radu Lecca, Richter a reconfirmat lui Gh. Davidescu consimțământul lui I. Antonescu. În această situație, Davidescu a tras concluzia că măsurile luate împotriva evreilor români „sunt stabilite de acord cu guvernul român”, urmând ca în viitor legațiile și consulatele să se intereseze numai de probleme privind averea evreilor români, regimul stabilit acesteia și mijloacele eventuale de lichidare.

Pe baza acestor concluzii, la 21 august 1942, Gh. Davidescu a transmis o telegramă Legației

române din Berlin, în care preciza că „în urma înțelegerii intervenite între dl. mareșal Antonescu și ministrul von Killinger, ordinele principale cuprinse în circulara 81 557 din 11 noiembrie 1941 și în multe telegrame și adrese ulterioare sunt revocate“. În consecință, pe viitor, reprezentanții diplomatici și consulari români nu mai trebuiau să protesteze împotriva măsurilor luate de autoritățile germane împotriva cetățenilor români de origine evreiască, mulțumindu-se doar să raporteze asupra regimului stabilit averilor acestora.

În legătură cu aceste noi instrucțiuni se ridică o serie de nelămuriri. Când a avut loc convorbirea dintre I. Antonescu și von Killinger și mai ales ce anume a admis Antonescu? Știm că la 13 noiembrie 1941 von Killinger a expediat o telegramă către Auswärtiges Amt (Ministerul de Externe german), în care arăta că Antonescu i-ar fi declarat că „guvernul român lasă la aprecierea guvernului Reich-ului ca evreei cu cetățenie română să fie evacuați în ghetourile din Est, împreună cu evreei germani. Guvernul român nu are nici un interes să-i readucă în România pe evreei români“.

Până azi, în arhivele românești nu s-a găsit o confirmare a acestei declarații, dar aceasta nu înseamnă că ea nu ar fi existat. Este foarte probabil ca I. Antonescu să fi acceptat acest lucru, cum a acceptat în această perioadă și alte cereri germane ce lezau grav interesele românești. Cu atât mai mult el putea să aprobe cererile germane privitoare la evreei români din Reich, care reprezentau pentru el un subiect minor.

Surprinde însă faptul că von Killinger vorbește despre „evacuarea spre Est“, în timp ce în absolut toate discuțiile dintre autoritățile germane și cele române s-a vorbit numai despre faptul că I. Antonescu a admis ca evreei români să aibă același regim ca evreei germani. Ce a admis deci, I. Antonescu? Dacă a acceptat „egalitatea de tratament“, știa că aceasta

Germania, 1935: elevi evrei uniliți în fața clasei

însemna deportarea spre Est? Sau autoritățile germane s-au mulțumit cu formula „egalitate de tratament“ știind că evreei germani vor fi deportați spre Est? Dacă Antonescu a admis deportarea spre Est, știa că aceasta însemna, de fapt, lichidarea lor fizică?

La ultima întrebare putem răspunde cu precizie: când I. Antonescu a avut convorbirea cu von Killinger, autoritățile germane nu luaseră încă hotărârea

de a folosi lagărele din Est pentru „soluția finală“.

Trebuie totuși relevată ușurința cu care Gh. Davidescu a acceptat autenticitatea unor declarate de Steltzer și Richter, fără să verifice în nici un fel. Acest fapt este cu atât mai condamnable cu cât – documentele sunt relevante în acest sens – în rândul autorităților românești au existat persoane care au pus permanent sub semnul întrebării existența unui consimțământ al lui I. Antonescu.

Așadar, din august 1942 pentru evreei români aflați în Germania și în teritoriile ocupate de naștiți a urmat o perioadă în care viața și averile lor s-au aflat, practic, la discreția autorităților germane. Mulți dintre ei au fost internați în lagăre de concentrare, iar alții au fost transportați în Polonia. O eventuală evaluare a numărului celor care au pierit în acest interval este imposibil de făcut la ora actuală. La începutul lui 1943, C.I. Karadja, directorul Direcției Consulare din cadrul M.A.S., considera că în septembrie 1942 „cea mai mare parte“ a evreeilor români din Germania fusese deportată. Din Franța, după estimările autorităților germane, în toamna anului 1942 au fost deportați cca 2 000 de evreei români.

Cu timiditate, spre mai bine

Către sfârșitul anului 1942 a apărut și o licărire de speranță în legătură cu modificarea atitudinii guvernului român, atunci când

Ministerul Afacerilor Interne s-a declarat de acord cu punctul de vedere susținut de M.A.S. ca regimul evreilor români din Germania să fie reglementat pe viitor în baza tratatului româno-german din 23 martie 1935. În nota întocmită de M.A.I. se arăta că, întrucât în România evreii erau socotiți cetățeni români, ei trebuie să se bucure și în străinătate de protecția statului român, iar situația lor putea fi schimbată numai în măsura în care statul român le aplica restricții, indiferent că erau în țară sau în străinătate. Confiscarea averii evreilor români aflați în străinătate lovea interesele statului român, bunurile respective fiind intrate în posesia acestuia ca urmare a legilor de românizare. În final, se cerea M.A.S. să intervină pentru ca statul român să intre în posesia averilor evreilor români aflați pe teritoriul Reich-ului.

Pe baza acestei note, C.I. Karadja a întocmit un referat în care prelua ideea că numai statul român avea competența să hotărască asupra protecției pe care urma s-o acorde cetățenilor săi, indiferent de originea lor etnică și confesiunea religioasă. El acuza statul german că de ani de zile nesocotea drepturile statului român și își însușise pe nedrept valori ce aparțineau României. În încheiere, C.I. Karadja pune în mod clar în fața M.A.S. problema modificării instrucțiunilor din 21 august 1942 și înlocuirea lor cu prevederile tratatului româno-german din 1935.

Această acțiune venea într-un moment în care situația supraviețuitorilor din rândul evreilor români aflați în Germania și în teritoriile ocupate devenise disperată. De la Bruxelles, Berlin, Praga, Varșovia, Paris, Viena, Vichy etc. soseau informații că autoritățile germane acționau cu toată graba în vederea transformării, în scurt timp, a teritoriului Reich-ului și al țărilor ocupate în zonă „judenfrei” (liberă de evrei). Funcționarii diplomatici și consulari români din

aceste teritorii se interesau insistent la M.A.S. dacă mai erau valabile instrucțiunile din 21 august 1942. Unii dintre ei subliniau în continuare caracterul discriminatoriu al măsurilor luate de naști, întrucât evreii care aveau cetățenie italiană, ungară, suedeză etc. erau exceptați; mai mult, guvernele neutre, dar și cele ale Italiei și Ungariei obținuseră autorizația ca cetățenii lor de origine evreiască să se înapoieze în țară.

Problema întoarcerii în țară a evreilor români aflați în Germania și în teritoriile ocupate de aceasta apăruse ca o preocupare a M.A.S. încă la sfârșitul anului 1942. La 1 decembrie 1942 s-a făcut un sondaj pe lângă Radu Lecca în legătură cu evreii români din Franța; s-a răspuns că „în principiu, nu se aprobă întoarcerea în țară a evreilor cetățeni români aflați în străinătate”. Problema a rămas însă deschisă, cel puțin datorită faptului că Ministerul Afacerilor Străine al Franței a comunicat, la 13 ianuarie 1943, Legației române de la Vichy că el era favorabil repatrierii evreilor români aflați în Franța. „Până în prezent – raporta ministrul român la Vichy – am evitat să intru în discuții mai ample pentru a nu fi pus în situația de a da un răspuns în chestiunea repatrierii lor”.

În ciuda acestor momente de confuzii și inconsecvențe, încă din toamna lui 1942 guvernul român a amânat și, în final, a refuzat deportarea evreilor din România în Polonia.

„Să fie aduși în țară”

În aceste condiții, la 10 martie 1943 un grup de evrei români din Germania (24 familii, în

total 53 persoane) a cerut să i se permită reîntoarcerea în țară. Cererea lor era susținută călduros de consulul general la Berlin, Traian Gallin, care arăta că autoritățile naziste intenționau ca, până la 1 aprilie 1943, să deporteze pe toți evreii din Germania, inclusiv pe cei străini. El confirma și faptul că unele guverne (elvețian, suedez, ungar etc.)

Ostaș german rade barba unui evreu polonez

au acordat vize de întoarcere cetățenilor lor evrei aflați în Germania.

Sosite la București în 22 martie, raportul consulului și cererea celor 24 familii de evrei au găsit înțelegere la M.A.S., care la 27 martie i-a cerut lui Radu Lecca să aprecieze dacă „în mod cu totul excepțional” nu s-ar putea da curs cererii. La 6 aprilie, o notă în

Evrei din Varșovia, capturați de germani după răscoala din ghetou

aceeași problemă a fost adresată Secretariatului de stat al românizării, colonizării și inventarului. Nota era redactată într-un spirit favorabil, apreciindu-se că protecția acelor persoane era „într-adevăr urgentă”. Pe această notă, în aceeași zi, a fost pusă următoarea rezoluție: „Dl. vicepreședinte al Consiliului [de Miniștri] a aprobat ca evreii în chestiune să fie aduși în țară spre a fi trimiși în Transnistria”. Tot în aceeași zi de 6 aprilie au plecat instrucțiuni către Legația României din Berlin, prin care se cerea să nu se mai admită nici un fel de discriminări în ce-i privește pe evreii români și să se acorde acestora viza „bon pour se rendre en Roumanie”.

La 28 mai, M.A.S. și Direcția Generală a Poliției aveau deja stabilite normele în vederea „venirii în țară a evreilor cu drepturi bine stabilite la cetățenia română și a căror primire în România a fost admisă în mod excepțional, dintr-un spirit de umanitate față de situația gravă ce li s-ar crea în străinătate”. Pe la mijlocul lunii iulie 1943, printr-un ordin al lui Ion Antonescu, s-a aprobat și ca evreii veniți în țară să nu mai fie trimiși în Transnistria și să se poată stabili în orașele reședințe de județ.

Începând din primăvara anului 1943 se remarcă o și mai mare larghețe a autorităților române în interpretarea legislației referitoare la recunoașterea dreptului la cetățenie pentru evreii români din străinătate, fapt remarcat de consulul român la Bruxelles, M. Nicolau, care aprecia că în problemele de cetățenie supuse spre rezolvare „în general, rezoluțiile Ministerului [Afacerilor Străine] vin mai toate favorabile”,

că „aproape la toți [solicitanții] li se dă dreptul la pașapoarte, deci în mod indirect li se recunoaște cetățenia română”.

În urma instrucțiunilor din 6 aprilie 1943, Legația României din Berlin a adresat (12 aprilie) o notă către Auswärtiges Amt solicitând o intervenție la „serviciile germane competente și în special la Ge-

heimestaatspolizei [Gestapo]” pentru eliberarea cetățenilor români născuți arestați după 31 martie 1943 și acordarea vizelor de plecare în România. Din „rațiuni politice”, Auswärtiges Amt a dat curs cererii. În circulara trimisă de Sicherheitsdienst [Serviciul Secret – SD] la 30 aprilie către unitățile din subordine se cerea acestora să înceteze arestările în rândul evreilor români, dar, până la primirea „altor indicații” să nu-i elibereze pe cei deja arestați.

Concomitent s-au produs intervenții și ale altor consulate. La Bruxelles, consulul român a intervenit de câteva ori pe lângă Legația germană din acest oraș, precum și la Gestapo, pentru sistarea arestărilor și deportărilor de evrei români. Întrucât până la sfârșitul lunii aprilie Legația germană de aici nu primise instrucțiuni de la Berlin privind „noul aranjament cu evreii români”, arestările au continuat, ceea ce l-a determinat pe consulul român să intervină din nou, la 6 mai, obținând de această dată eliberarea celor arestați după 30 aprilie. Abia la 12 mai Legația germană a comunicat Consulatului României „că au fost luate măsuri ca să nu mai fie arestat nici un evreu supus român, deși instrucțiunile așteptate de la Berlin nu le-au sosit”. În aceste condiții consulul s-a putut ocupa cu repatrierea evreilor români, dar rezultatele au fost modeste: din 47 purtători de pașapoarte românești până în toamna anului 1943 au plecat doar 12, restul s-au ascuns din lipsă de încredere în autoritățile române sau de teamă că vor cădea în mâinile naziștilor.

Această teamă era oarecum motivată, întrucât autoritățile germane au considerat că repatrierea evreilor români trebuia să se încheie la 30 iunie, dată după care urmau să fie reluate măsurile discriminatorii împotriva celor care nu plecaseră. Într-adevăr, în toamnă au reînceput arestările printre evreii străini din Franța, dar ministrul român la Vichy a reușit să obțină în mod excepțional din partea Ambasadei germane din Franța exceptarea evreilor cu pașapoarte românești în regulă. La începutul lunii noiembrie au fost reluate și arestările în rândurile acestora.

Intervențiile repetate ale ambasadorului german în Franța la Berlin (determinate de insistențele ministrului român la Vichy) pentru exceptarea evreilor cu pașapoarte românești nu au primit nici un răspuns. În aceste condiții, ministrul C. Zăinescu a sugerat guvernului român să intervină direct la Berlin și „de urgență, adică înainte ca interesiați să fie deportați din Franța“.

Plus 51 537 vize de tranzit

La 6 noiembrie 1943, C.I. Karadja a redactat un referat pe care l-a înaintat lui M. Antonescu. „Dacă legația noastră la Berlin – se arăta în document – nu va primi de urgență ordine a interveni cu toată energia necesară pe lângă Auswärtiges Amt, este cert pentru mine că acești evrei aflați în Franța vor avea o soartă identică cu cei 500 de evrei din Viena.“ A doua zi s-au trimis instrucțiuni Legației României de la Berlin pentru a interveni.

Între timp, autoritățile germane acceptaseră deja cererile românești: la 8 noiembrie ministrul C. Zăinescu anunța suspendarea arestărilor, evreii români din Franța fiind însă obligați să se întoarcă în țară până la 31 decembrie 1943. Listele cu cei care voiau să se repatrieze trebuiau completate și anunțate autorităților germane până la 1 decembrie 1943. După această dată, evreii români necuprinși în liste urmau să fie arestați. La 12 noiembrie, Legația română din Vichy a publicat un comunicat solicitând evreilor români să-și trimită actele până la 23 noiembrie și să precizeze localitatea în care doreau să se stabilească la întoarcerea în țară.

La mijlocul lui decembrie 1943 a început și acțiunea pentru salvarea evreilor români din

Grecia și Italia. La începutul lunii, consilierul Legației germane din București G. Steltzer informase M.A.S. că guvernul german intenționa să ridice pe toți evreii din Grecia și Italia, „de orice naționalitate ar fi“, și se interesa dacă guvernul român îi va repatria direct pe evreii cetățeni români sau îi va lăsa să fie internați în Germania și de acolo să-i readucă în România. Guvernul de la București a luat măsură să-i aducă direct în țară, deși au existat și propuneri pentru organizarea emigrării lor.

Intervenția guvernului român a avut cele mai fericite urmări în Ungaria. În aprilie 1944 mai mulți evrei români din această țară fuseseră anunțați să părăsească Ungaria „în timpul cel mai scurt“. La 28 mai 1944 situația lor ajunsese într-un „stadiu critic“. Când la 14 iunie, Ministrul Afacerilor Interne român s-a declarat „cu totul de acord“ cu repatrierea lor, Legația română din Budapesta a primit instrucțiuni să acorde vize pentru 266 persoane (alte 84 de cazuri erau în cercetare la 23 august 1944). Mai mult, s-au acordat 51 537 vize de tranzit prin România unor evrei unguri și străini aflați în Ungaria.

Nu aceeași ameliorare s-a produs după 6 aprilie 1943 și în ceea ce privește soarta evreilor români deja internați în lagăre. Pentru salvarea acestora, autoritățile diplomatice și consulare românești au depus eforturi susținute, dar rezultatul, cum arăta într-un raport al său generalul Ion Gheorghe, ministrul de la Berlin, „a fost invariabil negativ. Autoritățile germane ne-au comunicat pentru toate aceste cazuri că se găsesc, principial, în imposibilitatea de a da informații asupra persoanelor internate. Cât privește posibilitatea eliberării vreunui din aceste persoane, în scopul repatrierii în România sau în țările ocupate, unde locuia înaintea internării, de aceasta nici nu poate fi vorba“. Naziștii declarau de fiecare dată că atunci când persoanele respective fuseseră deportate, guvernul român fusese de acord cu acele măsuri și ca atare măsura nu putea fi decât „definitivă“. În acest răspuns, menționa Ion Gheorghe, era și o „neîndoielnică nuanță de reproș asupra schimbării noastre de atitudine în această privință“. Ion Gheorghe propunea autorităților române să-și precizeze poziția: fie să accepte situația existentă și să înceteze orice intervenții („pentru a nu ne expune la reproșuri și animozități“), fie să se adopte o „atitudine

hotărâtă din partea noastră, declarând formal că înțelegem să ne rezervăm drepturile noastre suverane asupra cetățenilor români, oricare ar fi originea lor". Importantă era și precizarea sa că, atunci când a cerut să i se arate, „când și în ce formă s-ar fi făcut acceptarea noastră a internării de către Germania a evreilor supuși români", autoritățile germane i-au răspuns că aprobarea fusese verbală. „Eu – încheia Ion Gheorghe – n-am cunoștință de ea. Dacă ea n-a existat, atunci trebuie să rămânem la soluția de la punctul I.”

La 22 octombrie 1943, când acest raport a ajuns la Mihai Antonescu, acesta a cerut să i se facă un referat privind evoluția întregii probleme. Peste două zile, C.I. Karadja a redactat documentul solicitat. El demonstra lipsa de bază juridică a poziției pe care se situau autoritățile germane, când invocau ca argument „consimțământul” pe care I. Antonescu i l-ar fi dat lui Killinger.

În perioada următoare, prin Legația României la Berlin, s-au făcut noi intervenții în sprijinul evreilor români internați în lagăre. Deși putuse constata personal, timp de luni de zile, ineficacitatea acestor demersuri, în mai 1944,

Gh. Davidescu îi telegrafia din nou ministrului Ion Gheorghe parcă încercând să îl convingă pe acesta, dar și pe el însuși că „nu este posibil să ne dezinteresăm de soarta cetățenilor noștri nearieni care solicită protecția la care au drept legal... Vă rog deci să binevoiți a face tot ce stă în putință pentru ocrotirea, eliberarea și repatrierea celor în cauză”.

În același timp, numeroase intervenții s-au făcut de către evreii din România, inclusiv de Centrala Evreilor și de către Comisariatul pentru problemele evreiești, care cereau Ministerului Afacerilor Străine să se intereseze de soarta evreilor români aflați în Germania și în teritoriile ocupate de aceasta și cărora li se pierduse urma, unora încă din 1942. Practic însă, totul venea prea târziu, atitudinea șovăielnică a guvernului român fiind speculată la maximum de către autoritățile naziste. Cercetătorul obiectiv nu poate să nu constate însă că în multe cazuri personalul misiunilor diplomatice și consulare românești a preluat de multe ori această problemă pe cont propriu și a încercat să impună măsuri în favoarea evreilor prizoniți, dar și în apărarea demnității statului român. ■

O FIRE VESELĂ

Mulțumesc redacției și domnului dr. Ion Calafeteanu, care a reluat o temă mai veche tratată și în alte numere. Este vorba despre viața zbuciumată a istoricului Aurel Decei (*Magazin istoric*, nr. 7/2000).

Fiind rudă cu Aurel Decei, pot aprecia corectitudinea datelor prezentate și pot să adaug și unele lucruri legate de rudele de la Gura Râului. Așa cum se spune în articol, „mama Ioana”, mama istoricului, a scris scrisorile, ca și ceilalți membri din familie, pentru a-l chema din Turcia, sub presiunea și amenințările Securității.

Soția lui Aurel Decei, Mărioara, a murit de cancer, fiind înmormântată la Istanbul, acolo unde au trăit mulți ani și unde a rămas, dacă nu a fost jefuită, o imensă bibliotecă, cu valoroase opere istorice, pe care nu a putut-o salva.

La București îl vizitam des, în blocul unde locuia (care s-a prăbușit la cutremurul din 4

martie 1977). În majoritatea cazurilor seara, deoarece era supravegheat. Avea două camere, pline cu maldăre de cărți.

M-am întâlnit cu Aurel Decei la Timișoara și la Bacău și am avut ocazia să discutăm multe lucruri interesante. M-a impresionat munca de „reeducare” la care a fost supus după arestarea și aducerea lui în țară.

A stat singur într-o celulă și i se oferea spre studiu numai ziare și lucrări istorico-economice ale realizărilor din R.P.R.

Era o fire veselă și făcea haz de situația lui. Păcat că a murit, putea să mai lucreze mult, era foarte lucid, avea o memorie grozavă, cunoștințe vaste, însă nu cred că ar fi scăpat la cutremur. Blocul lui s-a prăbușit. ■

Viorel IORDACHE,
Bacău

Recentele alegeri prezidențiale din Statele Unite ne duc cu gândul la lunga suită de președinți care s-au perindat la Casa Albă, începând cu George Washington (1789-1797). Or, cum impunătoarea clădire de pe 1600 Pennsylvania Avenue se confundă cu istoria președinților Americii, am putea asculta ce ne povestesc zidurile ei.

CASA ALBĂ

VORBEȘTE, MEMORIE

BEATRICE KISELEFF

Părerea lui George Washington a fost hotărâtoare atât în ceea ce privește găsirea locului, care nu trebuia să depășească „zece mile pătrate pe râul Potomac”, cât și a aspectului clădirii, unde urma să se mute, „guvernul federal” de la Philadelphia, în „prima zi de luni din luna decembrie a anului 1800”, cum hotărâse Congresul.

Magnificul edificiu găzduiește între zidurile sale casa șefului Executivului și a familiei sale, locul de muncă al președintelui statului și al personalului său, precum și centrul ceremoniilor țării, fiind punctul nodal al puterii statului. El reprezintă, totodată, și un depozit

al memoriei colective a poporului american.

Planul inițial al clădirii aparține arhitectului irlandez James Hoban și amintește de stilul monumentelor grecilor și romanilor. Cunoscând preferințele lui Washington pentru piatră – în locul cărămizii – arhitectul a conceput un edificiu ale cărui ziduri erau făcute să dăinuie o eternitate. Într-adevăr, edificiul a făcut față timpului, focului, adaptărilor forțate, extinderilor...

„Mă rog cerului să binecuvânteze această Casă și pe toți cei ce o vor locui. Să facă astfel încât de sub acest acoperiș să nu conducă decât oameni onești și înțelepți”.

Cuvintele președintelui *John Adams* (1797-1801) sunt încă prezente la Casa Albă – înscrise, din dispoziția lui Franklin D. Roosevelt, cu aproape un secol și jumătate mai târziu, pe o plăcuță din sufragerie.

Familia Adams a locuit în Casa Albă mai puțin de patru luni înainte de a o preda lui *Thomas Jefferson* (1801-1809). Arhitect amator, acesta din urmă se plânga că edificiul prezidențial era prea mare și prea britanic pentru gusturile lui simple.

În următorii câțiva ani, Jefferson împreună cu Benjamin Henry Latrobe, arhitectul său, au adăugat aripi noi, cu colo-

George Washington

John Adams

Thomas Jefferson

James Madison

nade la fiecare capăt al clădirii, unde au fost adăpostite serviciile domestice. Au închinat clădirea într-o curte de cinci yarzy și au construit o intrare triumfală, dăinuind următorii 50 de ani, în colțul de sud-est al proprietății.

În ciuda originii sale aristocratice, Jefferson a deschis ușile pentru vizitatori, salutându-și oaspeții veniți la masă, întinzându-le mâna (un salut mai democratic decât a te înclina, după părerea lui), întreținându-se cu ei și interesându-se ce necazuri aveau.

James Madison (1809-1817), însoțit de strălucitoarea sa soție, Dolley, care contribuisese la înfrumusețarea Casei Albe, alături de văduva președintelui Jefferson, încă înainte de a deveni Prima Doamnă, a făcut din edificiu scena unor întâlniri mondene, potențial folositoare politic. El i-a cerut lui Latrobe să decoreze și să mobileze mai multe camere din clădire. Arhitectul a început cu „galeria de picturi”, expunând, în sufrageria oficială, vestitul portret al lui George Washington, executat de Gilbert Stuart.

În august 1814, o forță de invazie britanică, sub conducerea contraamiralului Sir George Cockburn, a intrat în capitala practic neapărată și a dat foc celei mai mari părți a clădirilor publice. În iureșul părăsirii Capitalei portretul lui Washington a fost unul dintre puținele obiecte salvate din edificiu.

Când s-a întors Madison, după o vreme de la atac, a găsit casa prezidențială transformată într-un schelet de nelocuit, cu camerele distruse, pereții înnegriți și crăpați.

Președintele James Monroe (1817-1825) și Prima Doamnă, Lady Elizabeth, au deschis din

nou publicului ușile Casei Albe reconstruite, proaspăt vărute cu ocazia recepției din ziua de Anul Nou 1818, care a marcat întoarcerea la pompa și protocolul zilelor de la începutul națiunii Monroe, care deprinsese bunul gust și rafinamentul franțuzesc pe când fusese diplomat la Paris, a decorat Casa Albă cu candelabre elegante, cu mobilă aleasă și cu obiecte decorative deosebite. Astăzi o parte dintre aceste obiecte se numără printre cele mai valoroase comori ale Casei Albe.

In timpul președinției sale, Andrew Jackson (1829-1837) a cheltuit peste 50 000 dolari cu remobilarea Casei (10 000 numai camera din est, pentru prima dată complet mobilată) și a plantat magnolii, în partea de sud, în memoria iubitei sale soții Rachel, care murise cu câteva luni înainte. Tot pe vremea lui Jackson a fost introdusă pentru prima dată la Casa Albă apa curentă, a fost înprejmuit terenul cu un gard din fier forjat, iar în 1829, președintele personal a supravegheat realizarea porticului din aripa nordică.

Cu două luni înainte de a deveni președinte Franklin Pierce (1853-1857), fiul său în vârstă de unsprezece ani, Benny, a căzut victima unui accident de tren. Jane Pierce, care nu și-a mai revenit niciodată din șocul suferit, a fost atât de copleșită de durere, încât nu a putut participa la ceremonia inaugurală a instalării soțului său. În seara în care a sosit la Casa Albă, nu era lumină, așa că președintele a trebuit să orbecăiască pe scări, la lumina unei singure lumânări. Era

începutul unei perioade de nefericire pentru cuplu. Un vizitator afirma despre domiciliul cu draperii întunecate: „Am văzut sute de colibe în care părea să existe mult mai multă fericire“.

Pierce a fost primul președinte care s-a putut lăuda cu o baie modernă, cu cadă fixă.

Destinul l-a adus pe *Abraham Lincoln* (1861-1865) la Casa Albă într-o epocă încercată de război, durere și moarte.

Deși conflictul făcea ravagii, Prima Doamnă, *Mary Lincoln*, depășea mereu bugetul gospodăriei. *Lincoln* se opunea banilor cheltuiți „pentru blestemata asta de casă veche, în timp ce soldații nu pot avea o pătură“.

În ciuda încercărilor Primei Doamne de a redecora casa în întregime, în stil mare, singura schimbare făcută în timpul administrației *Lincoln* a fost amenajarea unui coridor la etajul doi, care lega biblioteca lui *Lincoln* de biroul său, permițându-i președintelui să ajungă la locul lui de muncă, fără a fi acostat de străini.

Tristețea a cuprins lăcașul în 1862 când, *Willie*, fiul președintelui, în vârstă de unsprezece ani, a murit de febră tifoidă. Curând *Lincoln* i-a povestit soției un vis tulburător, în care părea că fusese trezit de „suspine jalnice“, venind dinspre o cameră unde i-a găsit pe cei ce jeleau adunați în jurul unui catafalc pe care zăcea cineva. „Cine a murit la Casa Albă?“ a întrebat el un soldat.

„Președintele, i-a răspuns acesta, ucis de un asasin“.

Așa s-a și întâmplat.

Președintele *Ulysses S. Grant* (1869-1877) a respins cu vehemență propunerea de a

obține un apartament de locuit în afara Casei Albe. „Mie îmi place casa asta veche!“, a declarat el. Președintele a concediat garda militară – postată acolo de la începutul războiului civil – și a instalat o masă de biliard. În 1873, familia *Grant* a redecorat în întregime interiorul clădirii – operând cele mai mari schimbări după incendiul din 1814 – într-un stil, care avea să fie ridiculizat mai târziu ca un „gotic de vapor“. Anul următor, fiica sa *Nellie* s-a căsătorit în camera de est, în mijlocul somptuosului „stil grec“, splendoare considerată a fi cel mai grăitor exemplu al prostului gust al familiei *Grant*.

Soția lui *Rutherford B. Hayes* (1877-1881), succesorul lui *Grant*, *Lucy*, era mamă a opt copii și prima dintre primele doamne care absolvise un colegiu. Ea a introdus la Casa Albă obiceiul popular ca de Paște să fie rostogolite ouă roșii pe paștea casei. A fost poreclită „*Lucy Limonadă*“, deoarece, împreună cu președintele, au impus la Casa Albă, interzicerea totală a băuturilor alcoolice. Oaspeții se văitau: „Curge apa ca șampania!“

Familia *Hayes* a avut plăcerea de a prezenta demonstrativ noua invenție, „telefonul vorbitor“, instalând în 1879 primul aparat în partea de clădire rezervată puterii executive, deși, „singura persoană cu care putea comunica președintele era *Alexander Graham Bell*“, chiar inventatorul. Tehnologia de la Casa Albă a mai cunoscut un progres în anul următor: a apărut prima mașină de scris.

Pentru văduvul *Chester A. Arthur* (1881-1885), Casa Albă arăta ca o „baracă prost întreținută“.

James Monroe

Andrew Jackson

Franklin Pierce

Abraham Lincoln

Ulysses Sidney Grant

Rutherford Birchard Hayes

Chester Allan Arthur

Benjamin Harrison

În timpul renovărilor, din exces de zel, el a aruncat 24 de vagoane încărcate cu efecte de gospodărie și a vândut o mulțime de obiecte la o licitație publică. L-a însărcinat pe designerul Louis Comfort Tiffany să înfrumusețeze locul în stil Art Nouveau, abundând în auriu și roșu. Piesa de rezistență o constituia oglinda opalescentă Tiffany, instalată într-un hol de la primul etaj, de la podea până la tavan. „Elegantul Arthur” a mai adăugat două noi camere de baie, a mărit serele și a umplut Casa Albă cu dulapuri în care să poată păstra cele optzeci de perechi de pantaloni; era amfizionul unor dineuri alese (la unul dintre ele au fost servite 24 de feluri de mâncare) și a avut plăcerea să folosească primul lift din Casa Albă, instalat în 1882.

Când *Benjamin Harrison* (1889-1893) și soția sa, Caroline, s-au mutat în clădirea Executivului în 1889, anturajul său număra unsprezece persoane. Ei dețineau cinci dormitoare, dar o singură baie. Prima Doamnă, cu ajutorul Army Corps of Engineers, (Corpului geniştilor militari), a prezentat, planuri detaliate Congresului, solicitând lărgirea Casei Albe. Dar cererea ei a rămas fără răspuns. Nereuşind în acest sens, s-a apucat să colecţioneze porţelanuri.

Pe timpul lui Harrison, candelabrele cu gaz au fost adaptate pentru folosirea becurilor electrice. Temându-se de electrocutare, familia Harrison a refuzat să se atingă de comutatoare, lăsând servitorilor sarcina aprinderii luminii.

Din păcate, Carrie Harrison nu a apucat să vadă încheierea mandatului soţului său: a

decedat de tuberculoză, la Casa Albă, în 1892.

Considerând preşedinţia „superbă, pur şi simplu magnifică” *Theodore Roosevelt* (1901-1909) a imprimat vieţii tihnite de la Casa Albă un aer de vigoare. Prima Doamnă, Edith, şi cei şase copii neastâmpăraţi i-au stat alături soţului şi tatălui, în cea mai mare renovare întreprinsă începând din 1814. „Tânăra bandă”, de la Casa Albă avea un papagal, un urs negru, doi canguri şi o veveriţă zburătoare, ca animale de casă. Prin spaţioasele camere copiii alergau pe patine cu roţile, mergeau pe biciclete şi se luptau cu săbii de lemn. Când tânărul Archie a avut pojar, fraţii lui, Quentin şi Kermit, i-au adus poneiul, în vizită, cu liftul.

Cu ajutorul arhitectului Charles McKim şi sub supravegherea lui Edith, care revăzuse proiectul, Roosevelt a eliminat multe aspecte arhitecturale victoriene, restaurând clădirea în simplitatea ei clasică. O caracteristică a renovării a fost adăugarea unor birouri pentru Executiv în aripa vestică.

Deşi denumirea de „Casa Albă” era populară aproape de la darea ei în folosinţă, Roosevelt a fost cel care a cerut Congresului să o statueze în mod oficial. Renovarea din 1902 i-a dat clădirii forma pe care o are astăzi.

William Howard Taft (1909-1913) a adus primul automobil din istoria Casei Albe, adăpostindu-l în fostul grajd. Ca o compensaţie, Taft a fost ultimul preşedinte care a ţinut o vacă.

Cel mai trupeş preşedinte din istoria americană, cu cele trei sute de livre ale sale, Taft s-a înţepenit odată în cada din Casa Albă fiind ajutat să se

extragă de acolo, ceea ce a făcut necesară construirea unei căzi speciale, destul de încăpătoare, în care puteau intra patru bărbați normali.

Eruditul *Thomas Woodrow Wilson* (1913-1921) și-a petrecut ore istovitoare bătând la mașină multe dintre scrisorile sale, iar în timpul primului război mondial a ținut o turmă de oi, care îndeplineau funcția de „mașină de tuns” gazonul Casei Albe, având grijă ca lâna lor să fie vândută pentru a crește fondurile Crucii Roșii. *Wilson* a amenajat în podul clădirii dormitoare pentru familie.

În spiritul „furtunosului secol douăzeci” și al revenirii de după război a Americii la „normalitate”, Casa Albă a lui *Warren G. și Florence Harding* (1921-1923) a devenit un loc

a devenit în curând vestitul loc al „taifasului de la gura sobei” pentru națiune, prin intermediul radioului (abia mai târziu a fost instalat un cămin adevărat în cameră, pentru autenticitate).

Cum anii 1930 ai Crizei s-au transformat în anii 1940 ai războiului, Casa Albă a fost martora unor imagini neplăcute: soldați cu puști cu baionetă păzind intrările, masca de gaze atârnată de scaunul pe roțile al președintelui; mitralieri pe acoperiș; întâlnirea lui *F. D. Roosevelt* cu primul ministru britanic *Winston Churchill*, în centrul de comandă din subsol; un adăpost pentru bombardamente, construit în pripă în aripa de est; și draperii negre, ce acopereau ferestrele pe timpul nopții, pentru camuflaj.

Theodore Roosevelt

William Howard Taft

A murit omul prin ale cărui idei – intrate în cercul de viziune al diplomaților la capătul războiului, impuse prin valoarea intervenției americane și menținute cu o energie nezguduită – trăim noi astăzi între hotarele statului național aproape deplin, întemeiat prin voința însăși a marii majorități de locuitori ai lui...

A vorbit în numele unei țări, mare cât o lume, care era în deplin acord, măcar în ce privește sfântul principiu al liberării popoarelor prin dreptul lor de autodeterminare, cu șeful său oficial. Și, mai ales, pentru că propunerile lui nu veneau din chibzuirea cât de deșteaptă a unei situații de fapt, ci din tezaurele neprețuite ale unei ideologii la care ajunsese prin gândirea unei vieți întregi.

N-a fost o lecție mai usturătoare decât aceea care s-a dat Europei, mândră de cugetarea ei milenară, de către acea societate americană pe care cei mai mulți o considerau ca închinată cuceririlor materiale.

Nicolae Iorga. Oameni cari au fost

Thomas Woodrow Wilson

plăcut, caracterizat prin petreceri și recepții, salutarea turiștilor de către Prima Doamnă. În ciuda epocii prohibiției – în apartamentul particular al președintelui se bea.

Franklin Delano Roosevelt, singurul președinte ales de patru ori (1933-1945), și-a luat în primire funcția sub norii amenințatori ai Marii Crize. Camera de recepții diplomatice

Atunci s-a construit o piscină interioară, donată președintelui schilodit de poliomielită de copiii americani.

În vremea lui *Harry S. Truman* (1945-1953), structura internă a clădirii Executivului era periculos de șubredă, nu numai datorită efectelor timpului, ci și modificărilor necorespunzătoare întreprinse de ingineri în 1902 și 1927. Când

Warren Gamaliel Harding

Franklin Delano Roosevelt

Harry S. Truman

Dwight D. Eisenhower

John Fitzgerald Kennedy

piciorul pianului fiicei lui Truman, Margaret, a străpuns podeaua dormitorului ei, distrugând tencuiala sufrageriei de dedesubt, președintele a realizat că era necesar să ia măsuri urgente. A dispus întocmirea unui proiect de reconstrucție – costând 5,76 milioane de dolari – care presupunea înlăturarea aproape în întregime a vechii structuri și refacerea ei. Cât au durat lucrările, familia Truman a locuit la Blair House, din apropiere, azi reședința vicepreședintelui S.U.A.

În urma aplicării proiectului, care a durat patru ani, Casa Albă a devenit o casă cu adevărat nouă.

După cum afirmă istoricul William Seale, „Truman a fost acela care a realizat palatul, neschimbând însă imaginea lui originară. Nivelurile au crescut de la patru la șase, iar luxul și confortul au fost îmbunătățite de câteva ori“. Pentru toate acestea istoria a plătit un preț mare; multe materiale considerate de unii ca neprețuite au fost depozitate, distribuite agențiilor federale sau vândute cu bucată ca suveniruri.

Pentru Dwight D. Eisenhower (1953-1961) și Prima sa Doamnă, Mamie, obișnuți cu dese mutări (datorită carierei sale militare), cei opt ani petrecuți la Casa Albă au constituit cea mai lungă perioadă când am locuit în aceeași casă. În timpul administrației lui Eisenhower camera pentru recepții diplomatice a fost redecorată în stilul epocii.

Jacqueline, soția președintelui John F. Kennedy, sub administrația soțului (1961-1963), a fost prima care a făcut schimbări importante, de la remobilarea operată de Grace Coolidge, o altă soție de președinte.

„Arată ca o casă în care nu s-a întâmplat nimic niciodată, se văita Jacqueline la început, nu se vede nici o urmă a trecutului“. În consecință, eleganta Primă Doamnă s-a apucat să transforme clădirea într-un muzeu al istoriei americane.

Președintele Lyndon Johnson (1963-1969)

a continuat această operațiune, creând un Comitet pentru conservarea Casei Albe și numind un custode permanent. Pe măsură ce edificiul căpăta o aură din ce în ce mai accentuată de muzeu, americanii se prezentau cu antichități semnificative și cu opere de artă de epocă.

Richard Nixon (1969-1974) a transformat piscina internă din perimetrul rezervat presei și a dispus iluminarea clădirii pe timpul nopții, așa încât națiunea să-i poată admira frumusețea. Prima Doamnă, Patricia Nixon, a adăugat la colecția Casei Albe obiecte de epocă și picturi. Gerald Ford (1974-1977) a instalat o piscină exterioară. Jimmy Carter (1977-1981) a introdus primul computer, în timp ce Prima Doamnă Roslyn Carter s-a ocupat de îmbogățirea în continuare a colecției operelor de artă. Suporterii lui Ronald Reagan (1981-1989) au donat fonduri pentru decorarea a 34 de camere și a camerelor de la etajul trei, care au fost aranjate, pentru prima oară în istoria Casei în întregime. Iar sub George Bush (1989-1994) birourile Executivului au fost complet computerizate.

„Sunt plin de mândrie și respect, când mă gândesc la acest loc. Importanța Casei Albe nu se datorează ocupanților ei, ci proprietarului său – poporul american“, declara Bush. ■

RADU DINULESCU:

„După o activitate intensă de trei ani în Secția II, în perioada de tensiune diplomatică începută odată cu intensificarea agresiunilor național-socialiste, precum și pe timp de război, când trecusem, succesiv, prin toate treptele de funcționare în cadrul secției până la șefia acesteia, simțeam nevoia să schimb aerul și chiar mediul. Vedeam în funcția de atașat militar posibilități largi de activitate informativă la cel mai înalt nivel, activitate în care se putea aduce servicii de mare însemnătate. M-am gândit deci să solicit pentru mine unul dintre posturile ce deveneau vacante. „Acestea erau cele de la Budapesta, Ankara, Stockholm și Washington. Radu Dinulescu l-a ales pe cel din capitala suedeză.

AMINTIRI DE LA SECȚIA II

CRISTIAN TRONCOTĂ

Într-o discuție cu generalul Tătăranu, și-a argumentat astfel cererea: „La Stockholm este un punct unde acum se întreținea cele mai importante linii de informare, cu vaste posibilități de activitate. Stockholmul este o fereastră prin care putem avea o privire în lumea din afara cercului nostru, în lumea adversă și în lumea neutrilor“.

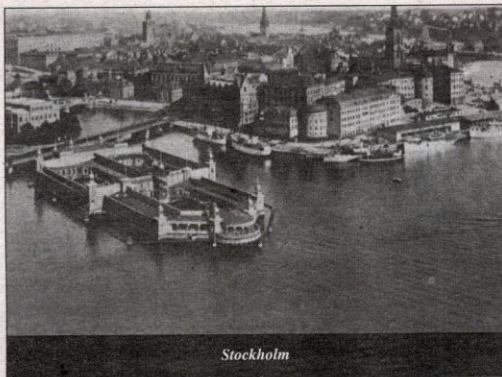
Radu Dinulescu spune că la decizia sa au contribuit și relațiile foarte încordate pe care le avea cu generalul Iacobici, bazate pe un conflict mai vechi. Deși a obținut și aprobarea ministrului, a fost silit să mai aștepte, pen-

tru că colonelul Titus Gârbea a cerut și primit aprobarea să mai rămână trei luni la Stockholm.

Cuibușor de... spioni

Radu Dinulescu a fost primit în audiență de prezentare la regele Gustav V al Suediei, în ziua de 25 mai 1942. Amintirile lui din perioada cât a fost atașat militar la Stockholm și Helsinki sunt mai puțin spectaculoase. El nu dezvăluie nimic despre tratativele purtate cu Aleksandra Kollontai, ambasadoarea U.R.S.S. în capitala Suediei.

Deșigur, Radu Dinulescu recunoaște că Stockholm „era centrul unei intense activități informative mondiale. Aici, pe teritoriu neutru, toate statele din lume își aveau reprezentanțe diplomatice și pe lângă ele, servicii informative foarte dezvoltate, mijloace de transmisiuni radio, unele lucrând clandestin, și o agentură de propagandă foarte dezvoltată. Și Legația română a căpătat, după 1941, o dezvoltare deosebită, adăugându-i-se un birou comercial, un birou al atașatului militar, apoi un birou de presă și propagandă... Dezvoltarea acestui birou de presă și propagandă a luat așa proporții,

încât a fost scos din localul Legației și instalat într-o clădire separată, în altă stradă. În fine, au apărut un lector în limba română pe lângă Universitatea din Stockholm și un atașat cultural. Dacă Legația micii României s-a dezvoltat în așa măsură, ne închipuim ușor ce proporții au luat în acea vreme legațiile marilor puteri. Este destul să citez că numai organul oficial de informații și propagandă al Legației britanice număra 70 persoane“.

El povestește doar două cazuri de spionaj cu care s-a confruntat la Stockholm. Primul caz era cel al doamnei Nilson, franțuzoaică ce se căsătorise cu un suedez, apoi divorțase. Avea în grijă și o fată de 12 ani. Era secretara atașatului militar român și avea acces la documente secrete. „Într-o zi, trecând întâmplător prin fața Legației britanice, văd pe doamna Nilson intrând acolo. Părea foarte familiară“. Făcând o

anchetă, Dinulescu află că doamna Nilson lucra și pentru Legația britanică. „Ce căuta doamna Nilson, funcționară la Legația britanică, țară cu care România se găsea în stare de război, în biroul atașatului militar român, căruia îi dactilografa corespondența cu autoritățile suedeze și cu celelalte legații și scria la mașină telegramele cifrate, pe care le și ducea la poștă?“

Radu Dinulescu a acționat ca un ofițer de informații. A anunțat-o că este concediată și, cum doamna Nilson a izbucnit în lacrimi, implorându-l să aibă milă de copilul pe care nu avea cu ce să îl crească, i-a spus că dacă îi furnizează informații despre cele petrecute în Legația britanică, atunci îi poate asigura o sumă de bani. „La început, informațiile ce-i ceream nu erau prea importante; încetul cu încetul i-am cerut lucruri mai de valoare, așa că eu eram de acum la curent cu tot ce se

petrecea în Legația britanică. [...] Am avut impresia că este foarte versată în acest gen de activitate; era probabil instruită de cei de la Legația britanică. De multe ori îmi procura unele informații despre alte legații, pe care ea spunea că le-a aflat întâmplător prin colegii care au mai multe relații. Eu nu mă miram. Stockholmul era pe atunci plin de tot felul de agenți informatori de profesie, care își ofereau serviciile cui plătea mai bine“.

Un detaliu de 200 km

Al doilea caz a fost cel al secretarei și amantei ministrului României la Helsinki, o doamnă Culici, care lucrase anterior la Budapesta. Cei doi s-au cunoscut la București, după revenirea lui Caranfil de la Sofia și înainte de plecarea acestuia spre capitala finlandeză. Doamna Culici a reușit rapid să îi câștige bunăvoința. Este drept relația lor a fost tulburată de un incident petrecut într-o seară, când au descoperit un microfon plantat sub pat, la Hotelul Athénée Palace. „Lui i-a pierit deodată tot entuziasmul. Dar ea, mai cu experiență, l-a liniștit, spunându-i că nu este pentru ei. A rămas probabil instalat acolo de pe timpul vreunui pasager străin, care trebuia supravegheat“. Secretara a plecat la Helsinki înaintea ministrului. Acolo a atras repede atenția prin stilul luxos de viață pe care îl

ducea, cu mult peste posibilitățile ei. „A început să dea recepții ca o diplomată veritabilă, deși ea era numai secretară-dactilografă... erau invitați chiar unii diplomați veritabili, ba chiar miniștri plenipotențieri“. În scurtă vreme s-a răspândit zvonul că doamna Culici se încurcase cu un oberchelner de origine rusă, Sokolov, de la cel mai mare hotel din Helsinki.

„La sosirea mea la Helsinki, am făcut cunoștință cu doamna Culici, care m-a invitat la ea acasă și cu care m-am împrietenit într-o oarecare măsură. Ba o plimbam și cu mașina din când în când [...] Ea de asemenea îmi arăta un interes deosebit. Părea că-i convine să se afișeze cu mine [...] De la început mi-a spus însă că ea este totuși sentimental ocupată, având o legătură serioasă cu ministrul Caranfil.“ „Doamna Culici – soția unui locotenent aflat undeva pe front – i-a mărturisit, atunci când a întrebat-o de unde avea atâtă bani, că la Budapesta „jumulise“ un bogătaş.

La un moment dat, Radu Dinulescu – care se mulțumise cu explicația – a primit de la București, din partea S.S.I., o cerere pentru a o supraveghea pe doamna Culici, „suspectată că ar fi aparținut unui serviciu de informații străin“. Ca să rezolve problema, l-a căutat pe șeful serviciului de informații finlandez, căruia i-a spus că vroia să știe cu cine întreținea legături Sokolov.

Răspunsul a fost că Sokolov media afaceri la bursa neagră pentru ministrul Caranfil – așa cum făcuse și pentru predecesorul acestuia Noti Constantinidi – și pentru alți diplomați români, inclusiv pentru doamna Culici, cu care era încurcat. Apoi, într-o zi, Culici l-a abordat direct pe Dinulescu, cerându-i să o treacă pe lista lui de agenți plătiți. Până la urmă, doamna Culici a fost rechemată în țară.

Radu Dinulescu relatează și o discuție interesantă pe care a purtat-o cu mareșalul finlandez Mannerheim. Acesta i-a spus: „Îmi face impresia că mulți oameni mizează prea mult pe interesul pe care l-ar putea avea America de a aranja conflictele de frontieră dintre Uniunea Sovietică și țările limitrofe ei. Dumneata crezi că americanii luptă pentru asemenea probleme atât de secundare pentru ei? America urmărește obiective mondiale

cu interese răspândite pe tot globul și nu o interesează prea mult dacă Uniunea Sovietică va avea frontierele ei de Apus cu 200 km mai spre Vest sau mai spre Est. Dacă pentru Finlanda și România acești 200 km au o importanță vitală, pentru americani acesta este un detaliu“.

De la Stockholm, la Mogoșoaia

Sfârșitul războiului era tot mai evident în vara anului 1944. În iunie, Radu Dinulescu sosește la București, după o vizită amplă făcută în Norvegia. Este primit mai întâi de generalul Ilie Șteflea, șeful Marelui Cartier General. I-a relatat inclusiv bombardamentul asupra Berlinului, la care fusese martor în drumul către București. „Generalul Șteflea nu s-a lăsat convins. El a continuat să susțină că Germania dispune încă de oameni suficienți... Șteflea m-a avertizat să fiu

Trupe sovietice în Cernăuți

prudent față de Antonescu, care ar putea să se supere dacă mă voi duce să îi etalez asemenea idei. Aceleași avertismente le-am primit și din partea unor camarazi mai apropiați din Secția II, care mi-au spus că Antonescu este nevropat în ultimul grad și dacă-l supăr risc să nu mă mai înapoiez la Stockholm nici spre a-mi aduce familia“.

Întrevederea cu Antonescu a fost mult mai calmă decât se aștepta. Atunci când i-a sugerat că și Finlanda era în situația de a căuta o ieșire din război, Antonescu i-a replicat: „Finlanda are în spate Suedia prietenă și pe flancuri mările libere, stăpânite de flotele aliate. Noi nu avem pe nimeni pe care să ne sprijinim. Suntem înconjuțați de vecini rău voitori, ba chiar

dușmănoși.“ Atunci când Radu Dinulescu a vrut să îi comunice un mesaj din partea lui Avakumovici, ministrul Iugoslaviei la Stockholm, cât și din partea ministrului Franței, Ion Antonescu l-a trimis la ministrul de Externe. „Am avut impresia că Antonescu nu vrea să lase să se înțeleagă că el ar călca lealitatea lui față de alianța cu Germania. Dar trimițându-mă la Ministerul Afacerilor Străine, voia să pară că lasă o porțiță deschisă pentru noi eventualități“.

Ziua de 23 august 1944 l-a găsit pe Radu Dinulescu la Stockholm. În octombrie a fost rechemat acasă, în urma desființării postului de atașat militar din capitala suedeză. A plecat în februarie 1945, prin U.R.S.S. Trebuie men-

ționat că în foaia întocmită mai târziu de M.F.A. se spune că a fost rechemat la 26 martie 1945 și trecut în rezervă în baza legii 186/1945.

Într-un memoriu alcătuit după 1990, fiul său Nicolae spune că la scurtă vreme după revenirea în țară, Radu Dinulescu a fost abordat de doi reprezentanți ai P.C.R., care i-au propus să colaboreze cu ei. A refuzat. A fost apoi arestat și ținut închis câteva luni, în arestul garnizoanei București. Era prima dintr-o suită de arestări. După eliberare, s-a angajat grădinar la preventoriul de copii Moșoia. Din 1964 i s-a permis să lucreze ca traducător la serviciul tehnic al Institutului de Proiectări în Construcții și Materiale de Construcții, de unde a ieșit la pensie. ■

Zece ani de istorie bancară

Bilanțul unui deceniu de reformă bancară – iată obiectivul Seminarului cu tema *Băncile românești în trecerea de la comunism la capitalism*, organizat în ziua de 25 octombrie 2000, la Hotelul Crowne Plaza, de către Departamentul pentru comunicare al Guvernului României.

Primul ministru, Mugur Isărescu, președintele Consiliului de Administrație al Băncii Române pentru Dezvoltare – Groupe Société Generale, Bogdan Baltazar, vicepreședintele B.C.R., Ion Nițu, și directorul general al Direcției politice monetare din B.N.R., Theodor Buftea, au făcut o evaluare a împlinirilor și neîmplinirilor sistemului bancar.

Premierul a identificat trei trăsături caracteristice ale procesului de trecere de la economia socialistă la cea de piață, în domeniul bancar. În primul rând, reforma bancară s-a declanșat simultan cu cea din alte domenii și s-a plasat în avangardă, deși băncile sunt, prin tradiție, conservatoare. În al doilea rând, după 10 ani se poate spune că evitarea suprapopulării siste-

mului prin înființarea unui număr prea mare de bănci nu a fost o greșeală. În sfârșit, fenomenul de asanare a sistemului bancar este o regulă, nu o excepție specifică României.

Procesul de reformă – a arătat președintele Bogdan Baltazar – a fost marcat și de aspecte pozitive (am reușit să evităm o serie de greșeli care s-au produs în celelalte țări foste socialiste), dar și de unele negative (am comis alte greșeli, unele chiar mai grave). Esențial rămâne să reușim să transformăm dezavantajele în avantaje. Președintele Asociației Române a Băncilor, Radu Grațian Ghețea, cita în acest sens faptul că putem trece direct la utilizarea cardurilor bancare, fără etapa intermediară (ce a durat în Occident 50 ani) a cecurilor personale.

Seminarul a evidențiat, pe de o parte, faptul că sistemul bancar a rămas în avangarda reformei economice în România. Pe de altă parte că sistemul bancar are nevoie de o mai bună comunicare, atât cu mass-media, cât și cu beneficiarii săi. ■

ARHIVA MITROHIN

„La Moscova mi-era teamă să vorbesc cu atâta sinceritate despre anumite subiecte. Mă temeam să nu creadă că devenisem prea burgheză. Cum a putut partidul să permită să se dezvolte un nou cult al personalității față de Hrușciov? Nu pot să înțeleg cum a fost posibil ca Hrușciov să ia singur decizii în probleme importante de stat și de partid? Ce făceau ceilalți membri ai Biroului politic? Încă nu erau vii în mintea lor consecințele cultului lui Stalin?

Ce rost are să lansăm atâtea Sputnikuri? Nu ar fi mai potrivit să ne aplecăm asupra unor probleme importante, aici pe Pământ?

KGB-ul nu a folosit „ilegali” doar împotriva țărilor occidentale. După cel de al doilea război mondial, instituția condusă de Beria și-a plasat consilierii în poziții cheie în toate instituțiile importante ale statelor cu „regim de democrație populară”, mai puțin în Albania și Iugoslavia. Cu timpul, fie că acești consilieri au fost obligați să plece – ca în România –, fie cei rămași (în Ungaria, de exemplu, până în martie 1991 au funcționat consilieri sovietici pe lângă serviciul de securitate ungar AVH) și-au văzut totuși limitate posibilitățile de acțiune.

Pentru Moscova, controlul asupra aliaților și contracararea

oricărei influențe occidentale constituia o preocupare majoră. Documentele copiate de Mitrohin sunt elocvente. În arhiva KGB există o statistică – probabil furnizată chiar de AVH – potrivit căreia, la începutul anilor '60 peste 20% dintre tinerii unguri ascultau posturi de radio occidentale. În 1964, cetățenii unguri și cei din țările occidentale schimbaseră 50 milioane de scrisori și cărți poștale, cu 8 milioane mai mult ca în 1963.

Un alt motiv de îngrijorare îl constituia numărul sporit de vizitatori din țările est-europene în Occident, de unde se puteau întoarce cu tot felul de idei subversive. Dar problema

Au trecut 20 ani de la sfârșitul războiului, dar oamenii nu dispun încă de bunurile materiale de care au nevoie și pe care le merită, de care până și cel mai umil cetățean al Occidentului se bucură de multă vreme!“

Rezidentura KGB din Budapesta raporta la Moscova în 1966, confesiunea pe care Erna (numele de cod al unei agente care lucra sub o identitate falsă, ca „illegal”, în Occident), o făcuse unui coleg în capitala ungară. Erna era în drum spre Occident, după ce își petrecuse concediul la Moscova. În cartea scrisă împreună cu Christopher Andrew (The Mitrokhin Archive. The KGB in Europe and the West – Arhiva Mitrohin. KGB în Europa și Occidentul, apărută anul trecut la Allen Lane, The Penguin Press, Londra), Vasili Mitrohin nu ne spune dacă Erna a mai ajuns la destinație.

principală o constituia lipsa de supraveghere asupra lor, pe timpul șederii dincolo de Cortina de fier, din partea serviciilor de securitate. Cel mai prost stăteau polonezii. Serviciul lor, SB, nu avea ofițeri în cadrul rezidenturilor străine, care să monitorizeze activitatea cetățenilor săi aflați peste hotare. În 1964, 34 500 polonezi călătoriseră în străinătate, cel mai adesea în mod individual, nu în grup, unde erau mai ușor de urmărit.

În arhivele KGB se află și alte statistici bizare, în care erau înregistrate „atitudini dușmănoase” și „acte ostile”, din țările blocului sovietic. Se

regăsesc în ele manifestări atât de diferite, precum pasiunea pentru muzica pop, alături de cazuri clare de opunere față de regim. „Activitățile subversive ale Occidentului“, se spunea într-un raport KGB, erau „dăunătoare pentru cauza construcției socialiste“ în întregul bloc sovietic, încurajând tendințele naționaliste în statele din estul Europei și punând în pericol legăturile lor cu Uniunea Sovietică. Categoriile cele mai „afectate“ erau intelectualii și tinerii. Cortina de fier nu a fost o simplă figură de stil.

În 1968, în timpul „Primăverii de la Praga“, sovieticii au realizat că metodele de până atunci nu le mai asigurau controlul, mai ales din punct de vedere ideologic. Potrivit lui Vasili Mitrohin, Cehoslovacia a fost prima țară din blocul socialist în care sovieticii s-au folosit de „ilegali“. Operațiunea a fost într-atât de secretă, încât la început dosarul ei era păstrat în fișetul șefului Directoratului S („Ilegali“). Foarte puțini ofițeri superiori știau de existența lui. Apoi, pe măsură ce „ilegali“ au început să fie plasați și în celelalte țări socialiste, numărul celor inițiați a sporit. La fel și dosarele, care au început să fie clasate la Arhivă. Așa a aflat și Mitrohin.

Inițial, sovieticii nu s-au agitat prea tare când au apărut primele semne ale unei mișcări reformiste în Cehoslovacia. Ținta lor, Antonin Novotny, primul secretar al partidului comunist, nu era privit cu prea

multă simpatie la Moscova. Noul prim-secretar, Alexander Dubcek, ales la 5 ianuarie 1968, era numit „Sașa al nostru“. Când „Sașa“ a anunțat intenția de a crea „socialismul cu față umană“, Departamentul 11 (Europa de Est) a tras

Blocada instituită de Napoleon pentru a izola economic Europa continentală de Marea Britanie a fost un eșec. Nici Cortina de fier nu a funcționat mai bine. În epoca radioului și a televiziunii, nici nu avea cum.

concluzia că era manipulat de „elementele burgheze“.

Iuri Andropov a folosit, pentru a înăbuși „Primăvara de la Praga“, un amestec de înșelăciune și forță militară. Principalul mijloc de înșelăciune l-au constituit „ilegali“. Numele operațiunii, păstrat apoi pentru toate celelalte cazuri, „Progres“, pare o ironie. „Ilegali“ care ajunseseră până atunci în țările socialiste aveau ca misiune să intre în legătură cu turiștii occidentali, în vederea unei eventuale recrutări, sau să monitorizeze contactele dintre

occidentali și cetățenii sovietici (respectivele operațiuni purtaseră numele Baikal). În Cehoslovacia au fost trimiși (în prima fază) 15 ofițeri: șapte dintre ei aveau identități vest-germane, trei austriece, trei britanice, două elvețiene și una mexicană. Principalele lor sarcini erau să se infiltreze în grupurile „contrarevoluționare“ și să întrăindă o serie de „măsurative“ pentru a-i discredită pe liderii acestora.

Folosirea „ilegalilor“ a fost determinată și de faptul că serviciul se securitate cehoslovac (StB) devenise tot mai puțin sigur. Încă o peri-

oadă de timp după înăbușirea mișcării reformiste pragheze, ofițerii din direcția de informații externe își manifestau deschos nemulțumirile.

De asemenea „ilegali“ trebuia să fabrice „dovezi“ ale „contrarevoluției“ puse la cale de elementele extremiste, în colaborare cu serviciile occidentale de informații. Prezentându-se drept cetățeni sosiți din Occident, au reușit să convingă pe unii ziariști să publice articole în care era atacată Uniunea Sovietică sau, alte asemenea materiale provocatoare. Au încercat și să îi convingă pe unii lideri reformiști să accepte sprijinul unei grupări ilegale fictive, care ar fi fost aprovizionată cu arme din Occident. Biroul Politic al P.C.U.S. s-a întrunit pentru a lua o decizie în problema cehoslovacă în aceeași zi în care în ziarul *Pravda* apărea știrea despre descoperirea unei ascunzătorii cu arme „made in

Vasili, fratele lui Oleg Gordievski

U.S.A.". Notele luate de Mitrohin de pe documentele de arhivă la care a avut acces par să sprijine afirmațiile unui fost ofițer StB că a existat un plan KGB de asasinare a unor soții de origine sovietică ce se căsătoriseră cu cetățeni cehoslovaci.

La o întrunire a organizației de partid din StB, șeful informațiilor externe, Slavoj Frouz, s-a plâns că din partea consilierilor sovietici se înmulțiseră încălcările acordului de colaborare dintre cele două servicii de informații și a cerut rechemarea lor la Moscova. Un raport al adunării a ajuns imediat în mâinile KGB. După invazia sovietică, cei care au susținut în ședință rechemarea consilierilor au fost arestați. Doar Frouz a făcut excepție, ceea ce a dat naștere ideii că el acționase la ordin.

După invazia sovietică, rezidentul StB la New York a încercat, fără succes, să îl convingă pe ministrul cehoslovac de Externe, Jiří Hájek, să se adreseze Consiliului de Securitate al O.N.U. Operațiunea „Progres” a continuat și după intrarea tancurilor sovietice în Praga. Ofițerilor sovietici li s-a alăturat cei din R.D.G.

Dubcek a mai rămas la conducerea partidului comunist cehoslovac încă opt luni. Pretextul înlăturării lui l-a constituit meciul din cadrul Campionatului mondial de hochei pe gheață, găzduit de Praga, disputat între formațiile U.R.S.S. și R.S. Cehoslovacă, la 21 mar-

tie 1969. Victoria obținută în grupe de cehoslovaci a fost sărbătorită ca o revanșă asupra înfrângerii din august 1968. La

Activitatea „ilegalilor” a continuat și după venirea la putere a lui Gustav Husak, noul prim-secretar. Până în ianuarie 1971,

310 ofițeri de informații externe cehoslovaci fuseseră dați afară, iar 170 excluși din partid.

Dar nici soarta multora dintre „ilegali” implicați în operațiunile KGB de la Praga nu a fost fericită. Unul dintre ilegali era fratele lui Oleg Gordievski, ofițerul KGB recrutat de britanici, readus de sovietici la Moscova și scos de Londra printr-un procedeu similar celui folosit în cazul lui Mitrohin (*Magazin istoric*, nr. 4/2000). Oleg povestea că atunci

când a avut de ales, în școala KGB, între a învăța limba cehă sau pe cea suedeză, fratele lui mai mare i-a spus că ar fi un idiot să nu învețe cea de a doua limbă. Fratele lui Oleg a murit peste patru ani. Nu se putuse opri din băutură nici după ce contractase hepatită B. Când a murit, avea doar 39 ani.

Alcoolismul pare să îi fi lovit pe majoritatea „ilegalilor” care au activat în 1968 în Cehoslovacia. Mulți dintre ei au trecut prin centrele de dezalcoolizare sau clinici psihiatrice. O agentă a încercat chiar să se sinucidă.

Din punctul de vedere al conducerii KGB, operațiunea „Progres” a fost considerată un succes. S-a luat hotărârea ca ea să fie extinsă, preventiv, și la celelalte țări socialiste. ■

(Va urma)

**Prezentare de
Dorin MATEI**

Între „măsurile active” inițiate de KGB în Cehoslovacia s-a numărat și plasarea în ascunzători a unor arme fabricate în S.U.A. Descoperite imediat, ele constituiau „dovezi” ale implicării serviciilor secrete occidentale în evenimentele care aveau loc la Praga. Doar că într-una dintre ascunzători au uitat un sac în care le transportaseră, marcat cu inscripții chirilice.

28 martie urma să se desfășoare un nou meci între cele două formații. KGB, în colaborare cu ofițerii StB cu orientare pro-sovietică, a pus la cale o înșcenare. Cu puțin timp înainte de meci, agenți deghizați în muncitori au descărcat o grămadă de pietre de pavaj în fața reprezentanței Aeroflot. La terminarea meciului, încheiat cu o nouă victorie cehoslovacă, alți agenți s-au amestecat printre cei care își manifestau bucuria și, ajunși în fața sediului reprezentanței, au început să arunce cu pietrele depozitate din vreme în geamurile biroului Aeroflot. Mobilierul a fost scos afară și i s-a dat foc.

Dubcek a tras concluzia necesară și a demisionat. „Altfel – avea el să scrie mai târziu – sovieticii ar fi organizat o altă provocare, ce putea duce la tulburări publice mai ample și chiar la o baie de sânge”.

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Mihai Dorin** – CIVILIZAȚIA ROMÂNILOR ÎN VIZIUNEA LUI EMINESCU.

Editura Fundației Culturale Române, București, 1998, 254 pp.

● **Ioan Eșan** – SFINȚII ROMÂNI (Cuvânt înainte — Dumitru Stăniloae).

Editura Logos, București, 95 pp.

● **Ion Mamina** – MONARHIA CONSTITUȚIONALĂ ÎN ROMÂNIA. ENCICLOPEDIE POLITICĂ. 1866-1938.

Editura Enciclopedică, București, 2000, 423 pp.

● **Vasile Dobrescu** – SISTEMUL DE CREDIT ROMÂNESC DIN TRANSILVANIA. 1872-1918.

Editura Universității „Petru Maior”, Târgu Mureș, 1999, 347pp.

● **Nicolae Goț** – VLAD-VINTILĂ DE LA SLATINA (18 SEPTEMBRIE 1532-11 Iunie 1535). «BRAGA VOEVOD».

Editura Cuarț, București, 2000, 119 pp.

● **ROMANIA AND EUROPE: MODERNISATION AS TEMPTATION, MODERNISATION AS THREAT** (Edited by Bogdan Murgescu; Afterword by Bodo von Borries).

Editura ALLFA, Edition Körber-Stiftung, București, 2000, 176 pp.

● **Mihai Sorin Rădulescu** – GENEALOGIA ROMÂNILOR ÎN ISTORIC ȘI BIBLIOGRAFIE.

Editura Istros, Brăila, 2000, 251 pp. + anexe.

● **Alexandru Roz, Kovách Géza** – DICȚIONARUL ISTORIC AL LOCALITĂȚILOR DIN JUDEȚUL ARAD.

Editura Universității „Vasile Goldiș”, Arad, 1997, 307pp.

● **Constantin P. Avram** – ISTORIA ROMÂNILOR ÎN CÂNTECE. CULEGERE ȘI COMENTARII.

Editura Fundației „Ioan Slavici”, Arad, 1999, 150 pp.

● **Gala Galaction** – JURNAL. VOL. III (Ediție îngrijită și note de Teodor Vârgolici).

Editura Albatros, București, 1999, 457 pp.

● **Cornelia Călin Bodea** – ROMÂNII ȘI OTOMANII ÎN FOLCLORUL ROMÂNESC (Prefață: Mihai Bodea, Postfață: Dan Bodea).

Editura Kriterion, București, 1998, 249 pp.

● **Vasile I. Rusu** – Florile toamnei. Versuri de dragoste – și altfel...

Editura Studium, Cluj-Napoca, 1998, 99 pp.

La București, cafeneaua s-a instalat, cu adevărat, în ultimele trei decenii ale veacului trecut, patronii aducând cu ei o experiență dobândită în orașele Europei Centrale, la Viena și Berlin. Cea dintâi cafenea literară de faimă a fost Kübler, denumită mai târziu Imperial, frecventată de Eminescu și Caragiale, de Slavici, Coșbuc și Vlahuță, de Gârleanu și Șt. O. Iosif, de Lovinescu și Eftimiu.

Dr. MIOARA IONIȚĂ

La sfârșitul secolului XIX și începutul veacului nostru, Bucureștii făceau parte din Europa spiritului, a literelor, cu nelipsita boemă literară.

Era perioada în care, după cum afirma un împătimit al istoriei capitalei României, George Costescu, „cafe-nelele, berăriile și cofetăriile din centrul Bucureștilor... erau – ca și cele ale Vienei și Parisului – pe lângă niște localuri de adunare și de siestă ale cetățenilor cu trai mai deosebit, și adevărate focare de viață mai aleasă

pentru pătura intelectuală“ care „însuflețeau mai liber activitatea culturală“.

Într-adevăr, „cafeneaua literară“ devine o reală și puternică instituție bucu-reșteană, în care se lansau și afirmau talente, erau respinși veleitarii și impostorii, se constituiau și dezvoltau curente și „castele“ ar-tistice.

Între cafenelele care au jucat un rol cu totul aparte în viața literară bucu-reșteană merită o atenție deosebită câteva: Kübler, Fialkowski, High-Life, Terasa Otete-

leșanu, Café de la Paix, Café Corso și, bineînțeles, Capșa. Kübler se număra printre stabilimentele – hoteluri, cafenele, restaurante – ce se înșirau între Palatul Regal și Ateneu către sfârșitul seco-lului al XIX-lea și începutul celui următor.

Buruieni de leac

După cum menționează criticul Emil Manu, „centrul de atracție al cafenelei lite-rare... a fost și a rămas, ca o primă rezervăție spirituală

Scriitori și artiști la început de veac: Victor Eftimiu (în prim plan), Eugen Lovinescu, D. Karnabatt, Cincinat Pavelescu, Maria Filotti (rândul doi, de la stânga la dreapta), Emil Gârleanu, Lucrezia Karnabatt, Ion Pavelescu (rândul trei, de la stânga la dreapta)

simbolistă, cafeneaua Kübler, devenită scenă publică de manifestare a curentului adus cu toate nuanțele lui aproape strident dezvoltate în Franța și în Belgia, de poetul Ion Minulescu... care oficiase pe toate scenele cafelei pariziene“. De altfel, faimoasa schiță autobiografică sui-generis a poetului Ion Minulescu, *Nu sunt ce par a fi...*, apărută în 1941, reprezintă principala și cea mai importantă sursă documentară pentru perioada de glorie a vechii cafele Kübler.

Spunem „vechea cafea Kübler“, referindu-ne la stabilimentul înființat cam în același timp cu cafeneaua Fialkowski, pe la 1855-1856 și care funcționa pe Calea Victoriei la numărul 59, la parterul hotelului „Imperial“, din Piața Palatului, demolat la modernizarea străzii Știrbei Vodă. Aici, poetul Alexandru Macedonski înființase cenacul „Literaturul“. Mai târziu,

nu cunoaștem data exactă, cafeneaua Kübler s-a mutat în strada Academiei. Posibil ca, odată cu mutarea, localul să-și fi schimbat și numele, pentru că nici în ghidul Bucureștilor din anul 1913, nici în cel din 1934, cafeneaua Kübler nu mai apare ca atare.

Să poposim în anul 1904, împreună cu Ion Minulescu, proaspăt sosit din capitala Franței, cu prietenii, admiratorii și discipolii săi la Kübler, la data aceea „centrul boemilor“ din București. Aici după cum nota poetul, „ca și în cafeneaua Vachette de la Paris, tinerimea serioasă sau «pierde-vară» nu admitea

în materie de artă nimic din ceea ce se comitea în afară de cafeana“. Patronul cafelei „papa Kübler“, un german încetățenit în România, care, după spusele scriitorului și ziaristului D. Karnabatt, era „un om înalt, de proporții impunătoare“, omniprezent, supraveghea atent activitatea din local, protejându-i „ca pe niște buruieni de leac“ pe scriitorii pentru care amenajase special câteva mese lângă un stâlp din centrul cafelei reprimând, cu blândețe, tendințele de respingere venind din partea unora dintre clienții săi serioși – „plătitorii“ –, deranjați de discuțiile aprinse ale boemilor, dar și din partea chelnerilor plictisiți și vizibil nemulțumiți că trebuiau să-i servească pe poeți numai pe credit și fără a încasa bacșiș.

Pălărie cu streșini largi

În tinerețe, însuși „papa Kübler“, devenit colecționar de pipe și icoane vechi și, în timpul liber, pescar „prin lacurile din jurul București-

De la stânga la dreapta: Al. T. Stamatiad, I. Minulescu, Octavian Goga, N. Ciotori (în prim plan), N. Dărăscu, Const. Nanu, J. Steriadi (în prim plan), caricaturistul N. Petrescu-Găină, George Stratulat

lor", cochetase cu boema Heidelbergului, „fără a fi visat că într-o bună zi se va trezi la București patronul unei cafenele de boemi și al unui hotel pentru cei care nu prea aveau unde să doarmă în câte o noapte“, scrie Minulescu.

Dotat cu un ascuțit spirit comercial, „papa Kübler“ își dădea foarte bine seama că cei pe care chelnerii îi numeau „chibiți intelectuali“, reprezentând crema literelor românești la data aceea, atrăgeau clienții obișnuiți, făcând ca localul să fie aproape în permanență plin. El devenea, adeseori, un fel de sală de teatru, în care „te puteai distra de la ora șapte dimineața până la miezul nopții, mai bine și mai ieftin decât la orice spectacol bucureștean“.

Ion Minulescu mărturisește: „Abia în cafeneaua Kübler am început să fiu și eu cineva“. În același timp, el constată cu surprindere că boema numitului local era împărțită în două tabere deosebit de agresive, aflate în permanentă poziție de luptă: „tradiționaliștii“, pe care-i considera „siniștri“ și „moderniștii“, pe care-i cataloghează drept „caraghioși“.

Un alt obișnuit al vechii cafenele Kübler, care mai târziu se va număra, ca și Ion Minulescu, printre clienții cafenelelor Capșa și Café de la Paix, a fost prozatorul Carol Ardeleanu. El evocă atmosfera localului la același

Pe terasă

ION MINULESCU

Ziua își întârzie parcă sfârșitul.

De pe terasa cafenelei privesc în jurul meu fără să-mi pot da bine seama cam ce anume să rețin mai târziu, când nostalgia scriilor de primăvară mă va surprinde la gura sobei.

Din mijlocul consumatorilor obișnuiți, din mijlocul acestor figuri banale și adeseori sinistre ca și ale unor pușcăriși grațiați de rege în ziua de 10 mai, din mijlocul acestui etern „același“, cele câteva femei frumoase răsar timide în rochiile lor străvezii ca și portretele unor frumuseți retrospective, atârinate pe zidurile unui muzeu improvizat.

De pe terasa cafenelei, de unde acordurile – aci languroase, aci barbare – ale unei orchestre meschine se completează cu zgomotul trăsurilor și trompeta automobilelor din stradă, privesc această sumară expoziție de cochetărie feminină, fără să-mi pot da bine seama dacă frumusețea ochilor cedează eleganței toaletelor, sau dacă toată această înfiripare de culori și gesturi discrete nu-i decât reflexul unor priviri suverane sub care totul se pleacă și se transformă.

Și în timp ce globurile electrice se aprind ca și cum ar voi să lumineze calea crepusculului întârziat, terasa cafenelei împrumută aspectul unei scene de teatru, din culisele căreia se ridică aducerile aminte, tragice ori voluptuoase, ale unor alte portrete, expuse pe aceeași pereți de muzeu improvizat, în alte primăveri și mai ales în alte... toalete.

(Românul, 15 mai 1914)

Desen de I. Anestin

început de secol XX, când se adunau acolo „chendiștii“ din cercul *Vieții literare* condusă de George Coșbuc și I. Gorun: Ilarie Chendi, I. Gorun, Andrei Naum, Zaharia și Ion Bârsan, Cincinat Pavelescu ș.a. Dar

cum atunci „grupările literare erau mai exclusiviste“, niciodată în orele când la Kübler erau prezenți „chendiștii“, nu apăreau cei de la *Sămănătorul*, cu care se aflau într-o veșnică dispută între care Nicolae Iorga, Șt. O. Iosif,

Dimitrie Anghel sau Mihail Sadoveanu. Aceștia preferau să vină la Kübler „numai dimineața, când ceilalți lipseau“, iar după-amiaza frecventau cafeneaua Bulevard.

Nicolae Budurescu, coleg cu Ion Minulescu la Facultatea de drept din Paris, ne ajută să reconstituim, însoțindu-l pe poet, atmosfera de la Kübler într-una din zilele obișnuite ale anului 1904. Descriindu-l ca pe „un produs al marilor orașe, un boem literar... mai mult gras“, purtând „o pălărie fină cu streșini largi; care umbrea o față rubicondă, cu ochi iscoditori, deși miopi, în dosul unor ochelari cu rama groasă, un nas proporționat și o gură cu buze senzuale, care strângeau la-nchizătoarea lor o havană“ și având întotdeauna o cămașă deosebită, Nicolae Budurescu îi ține companie lui Minulescu la „Kübler, cafeneaua literară cu renume din colțul Căii Victoriei cu strada Imperială“ [dispărută, odată cu modernizarea Palatului Regal]. De aici, după ce își „băuse șvarțul matinal și răsoise presa de dimineață, operație necesară lăturălniceii lui îndeletniciri de gazetar“, Minulescu pleca spre redacția ziarului la care colabora sub pseudonimul „Koh-I-Noor“, apoi, în calitate de inspector și, ceva mai târziu, director al artelor din Casa Școalelor, vizita câteva

expoziții de pictură și sculptură și, înapoiindu-se acasă, scria până la orele 5-6 după-amiază.

Pentru un șnițel

Dacă dimineața atmosfera de la Kübler era mai degrabă tihnită, calmă și destinsă, după orele 6-7 seara, când Ion Minulescu se întorcea acolo, „cenaclul era în toi. În colțul din dreapta al cafenelei, pe canapelele de plus roșu, în jurul meselor de marmură se puteau vedea toți corifeii consacrați și cei în spe ai literelor și artiștilor de toate genurile“. Printre aceștia Budurescu îi amintește pe Liviu Rebreanu, „senin și cordial, pe visătorul Corneliu Moldovanu... modeștii începători Săulescu și Oreste, pe subtilul Alfred Moșoiu, pretinsul clasic Davidescu și, furișati, la un colț de masă, ruralii Vissarion și Dragoslav“. Nelipsiți la Kübler, plini de duh și anecdote vânătorești, erau Al. Cazaban și Mihail Sorbul, apărând din provincie pentru a se urbaniza și, uneori, „venea olimpicul Obedenaru care, pentru a calma discuțiile câteodată furtunoase, nu ezita să recite vreo odă în metru antic“. Slujitorilor scrisului, deja menționați, li se alăturau în mod constant pictorii Nicolae Dărăscu, Camil Răssu, Jean Steriadi, Al. Satmari, Theodo-

rescu-Sion sau Ioșif Iser, sculptori precum „masivul Storck și dionisiacul Späthe“, dar și „muzicianul napolitan Alfonso Castaldi, plin de har și culoare“.

Bineînțeles că, așa cum o va face mai târziu la Capșa, sau în alte cafenele literare pe care le va frecventa „Minu (Ion Minulescu – n.n.)... cu verva lui scânteietoare și cu glasul lui, care lua câteodată accente acute, domina tumultul“, fie recitând din propria-i creație – *Celei care minte* –, ce făcuse înconjurul cafenelei după publicarea ei în *Viața literară și artistică*, primele două versuri fiind pe buzele tuturor, fie, așa cum își amintește Victor Eftimiu, dojenindu-și sau laudându-și discipolii. Aceștia, așezați „la dreapta lui în cafeneaua Kübler... făureau poezii frânte, ca ale tânărului maestru“.

Și deși, după cum mărturisea în 1927, cu nostalgie, scriitorul Carol Ardeleanu, „intensitatea pasiunilor atingea culmi de epopee“ și „era mai ușor să treci dintr-un partid politic în altul decât dintr-o castă literară în alta,... adevărata boemă atunci am trăit-o. Scriam pentru un șnițel sau un pachet de tutun și eram foarte mulțumiți când le căpătam și pe acestea. Pentru scriitorii cunoscuți aveam un respect cum nu se mai vede la tinerii de azi“. ■

Fanarioții: vieți trăite sub semnul primejdiei

Nicolae Mavrogheni

Dacă un război crâncen a pus în lumină incapacitatea unui domnitor de a face față jocului dur al timpului, incapacitate plătită cu viața (ne referim la Grigore Callimaki, prezentat în numărul trecut al revistei), tot un război va pune în evidență o altă figură meteorică, dar demnă de toată atenția: Nicolae Mavrogheni.

Conflictul ruso-otoman din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea s-a încheiat cu victoria clară a puterii țariste. Pacea de la Kuciuk-Kainargi i-a permis acestuia din urmă să intervină nestingherit și în problemele interne ale Principatelor române. Apare acum mult discutata problemă orientală, problema „omului bolnav” vizat de o Rusie hotărâtă să tranșeze în favoarea sa chestiunea. Dar drumul izbânzii trecea prin Principate...

„GROZĂVIILE NEBUNULUI MAVROGHENI”

ANTON CARAGEA

La vremuri mari, vise pe măsură

Înalta Poartă, în momentul în care s-a aflat despre încheierea unei alianțe ruso-austriece, a luat decizia numirii unui nou personaj pe tronul Țării Românești, în locul lui Mihai Suțu (1783-1786), aflat atunci la prima sa domnie. Noul conducător era Nicolae Mavrogheni (1786-1789).

Favorit al amiralului flotei otomane Hasan Pașa și dragoman al acestuia, bun vorbitor al limbilor occidentale și deosebit de întreprinzător, Mavrogheni reprezenta o speranță. Visul sultanului Abdul Hamid (1774-1789) de a împiedica alunecarea Țării Românești spre Rusia.

Din momentul urcării pe tron, el s-a arătat a fi altfel decât ceilalți domnitori fanarioți. „Când voi fi eu voievod, voi merge călare prin capitală

și prin provincie, pentru a avea ochii ațintiți asupra întregii țări și a împărți fiecăruia dreptate”. Și s-a ținut de cuvânt.

Intrarea în București (15 mai 1786) s-a transformat într-un adevărat triumf al săracimii, acoperită acum de daruri nenumărate. Dar sunetele triumfului acompaniau și avertismențele: boierii erau puși în gardă. „Fiecare să-și facă datoria, că de nu, va fi astfel pedepsit, încât în cea lume nici nu o să mai aibă ce căuta în iad”.

Liniștitoare cuvinte urmate de inspecții în întreaga țară, de judecăți expeditivă și de condamnări nemiloase. Ordinea puneă stăpânire pe o țară care de prea mult timp nu mai cunoscuse autoritatea. Domnitorul a reintrodus și pedeapsa tragerii în țeapă, construind lângă biserici „tapi de doi stâneni... ca pe oamenii furi și pe tâlhari și pe cei ce își injură părinții și-i bate... să-i înțepe fără

Gravuri de epocă înfățișând momente din războiul ruso-austro-turc (1787-1791)

de nici o judecată". Iar pentru a-i reîntoarce pe oameși cu fața spre biserici, în căutarea sentimentelor de cinste și credință, porunci moartea pentru cel ce nu venea la biserică. „Și așa se umplea bisericele de oameni de frica poruncii, iar nu pentru dragostea de Dumnezeu", povestește Dionisie Eclesiarhul.

Teama puse stăpânire pe suși. Însuși chipul domnitorului era menit parcă să înspăimânte: „om înalt, uscățiv, la obraz și strașnic", pe deasupra și lipsit de vederea unui ochi. Dar, avându-l pe celălalt veșnic ațintit către țară.

Un singur țel mâna acțiunile domnitorului. Să pregătească țara pentru marele război, care, în concepția lui Mavrogheni, avea să îl transforme în „întâi căpitan al tuturor creștinilor de sub stăpânirea Porții" și apoi împărat la Constantinopol. La timpuri mari, și vise pe măsură...

Armata de lefegii pe care domnul Țării Românești o aruncă în luptă, odată războiul izbucnit, cuprindea toate națiile Balcanilor. Puteai lesne întâlni sârbi, turci sau albanezi, alături, bineînțeles, de români (nucleul viitorilor panduri ai lui Tudor Vladimirescu). Pitarul Hristache ne descrie trupele ca alcătuite „de rumânași voinici, încălțați toți cu opinci, care păreau c-au fost cătane de când au ieșit din foale". (Aici recunoscându-se și sentimentul de mândrie că românii purtau din nou arme, strângându-se, din nou, într-o armată națională.)

O armată costa bani, iar Mavrogheni știa foarte bine de unde să-i obțină. Boierii deve-

niră astfel ținta numărul unu a domniei. Începură valorile de deportări în sudul Dunării pentru cei ce nu doreau să se supună cererilor fiscale, toți marii boieri luând această cale, în frunte chiar cu Ienăchiță Văcărescu. S-au vândut apoi ranguri, la început de bunăvoie, iar, mai târziu, la epuizarea doritorilor, „sub amenințare". Cine refuza „măreția rangului" era închis și bătut la tâlpi până accepta „greutatea" caftanului de boierie.

O întreagă campanie de presă a început în ziarele din Viena, povestind „grăzăviile nebunului Mavrogheni" ce călătorea prin București cu o trăsură trasă de cerbi și își făcuse armăsarul spătar și căpitan al oștirilor muntene.

Războiul declanșat de Rusia în toamna anului 1787 se apropia de granițele Țării Românești, odată cu intrarea în conflict și a Austriei, la începutul lui 1788. Mavrogheni trecu munții în Transilvania. Ajunse până la Brașov și Sibiu, unde îl învinse pe prințul de Coburg. Făcu față chiar și trupelor celebrului mareșal Suvorov, iar în septembrie 1788 a fost la un pas de a-l captura pe împăratul austriac Iosif al II-lea, în teritoriul bănățean.

Victoriile trebuie răsplătite după efort. Astfel Mavrogheni devine posesorul titlului onorific de domn al Moldovei (ocupate de ruși) și având confirmată domnia ereditară, pe viață, în tronul Munteniei. Acestora adăugându-li-se și titlul de comandant pe plan local al trupelor turcești, onorat cu o sabie și o blană de ceremonie.

Insularul ajuns domn al Țării Românești era, într-o vreme când se pregăteau marii actori ai Revoluției Franceze, un om de atitudine și de paradă, care nu se lăsa ușor intimidat; sângele lui de pirat îl îndemna spre aventuri și era poate, la acest Morosini în traducere grecească, și instincte combative de urmaș al vechilor venețieni. După ce curățase prin exil țara de „haini” – necutezând să meargă până la decapitățile de odinioară ale unui Vodă-Moruți –, el declară războiul său „farmazonilor”, cari erau „nemții” și răspunse la manifestele de la Brașov cu alte manifeste, și mai dârze. În ele arăta ce înlesniri a avut stăpânirea otomană, care n-a ridicat pe pământ românesc nici o moschee, n-a călcat privilegiile, de care deci auzise și acest domn, așa de străin, pe când rușii, și aici, și în Arhipelagul de unde venia Mavrogheni, au așezat un regim de pradă.

N. Iorga, Istoria românilor

Capul la Istanbul, trupul la Brusa

Anul 1789 l-a aruncat însă pe Nicolae Mavrogheni de pe culmea gloriei în cea mai neagră ruină. Rușii forțară Milcovul, austriecii atacară trecătorile Carpaților, iar, peste toate aceste probleme de natură militară, încă una, deosebit de complicată, se arătă. Sultanul Abdul Hamid, protegitorul lui Mavrogheni, și-a sfârșit zilele.

Armii turcești au cunoscut eșecul începând cu luna iulie 1789, lângă Focșani, târându-l în marea debandadă a înfrângerii și pe domnul muntean. Contraatacul încercat de marele vizir, cu 100 000 de oameni, în bătălia de pe râul Râmna, s-a transformat într-un dezastru. Același deznodământ l-a avut și încercarea de a apăra Bucureștiul, căzut în mâinile trupelor austriece la 10 octombrie 1789. Mavrogheni a fost obligat să se refugieze la Giurgiu.

O singură rază de speranță în acest tablou întunecat: mare vizir e numit protectorul său de odinioară – Hasan Pașa. Cei doi se întâlnesc la Șumla, unde concep proiectul unei contraofensive disperate, dar și a unor negocieri cu fiecare putere în parte, pentru încheierea păcii în condiții cât mai favorabile.

Dar planurile vor fi, în mod tragic, deturnate, Hasan Pașa murind la vârsta de 90 ani.

Ultima speranță a dispărut. Mavrogheni încearcă, în august 1790, să intre în Oltenia, dar este din nou învins. Poarta avea nevoie de o victimă, de un țap ispășitor. Domnia fusese întotdeauna un joc periculos. Sau, după propria declarație a lui Mavrogheni, în ultimele zile pe malurile Dunării, pe care încerca, disperat, să le apere de puhoiul ruso-austriac: „Dar cine s-a urcat vreodată în scaun, crezând că va rămâne veșnic în el și cine a căutat vreodată bunăvoința sultanului fără a ști că-i este capul în joc?”

În acest moment de maximă tensiune, Nicolae Mavrogheni și-a legat numele de unul din acele gesturi care îl vor salva în amintirea posterității. Căci în fața valurilor de înfrângerii, la Istanbul, s-a hotărât transformarea țării în pašalac. „Și au venit un pașă mare... dar domnul Mavrogheni, cu mare meșteșug și cumpătate, au tăiat pre acel pașă pe Dunăre și l-au aruncat în apă, neștiind nimenea din turci ce s-au făcut acel pașă”. Ultimul gând al domnitorului se îndrepta spre țara pe care o cărmuia și, în mod pilduitor, în ultima scrisoare adresată boierilor din București, le cerea „să ocrotească țara, precum și măriia sa s-au nevoit de au scăpat-o de robie”.

În octombrie 1790 la Bela, lângă Vidin (după alte surse, la Pelin, lângă Șistov), domnitorul era decapitat, sub acuzația de trădare. Ultimele sale cuvinte au fost o tragică renegare a crezului unei vieți: „poreclet și anatema și de trei ori să fie blestemat acel ce în viitor va sluji cu credință Imperiul Otoman”. Capul lui Mavrogheni era trimis la Istanbul „spre a-i veseli pe cei ce se temuseră, altădată, de curajul și ambițiile sale, iar trupul, îngropat pe malurile Dunării” (Naum Râmniceanu) își va găsi, în final, odihna în biserica Sfinții Apostoli din Brusa. ■

Imagine fantezistă a Istanbulului

Altarul bisericii

BISERICA MAVROGHENI

• Unde se află mormântul lui Heliade Rădulescu? • Dar Mavrogheni unde-și bea cafeaua? • În care cor bisericesc a cântat Constantin Brâncuși? • Unde a locuit istoricul Constantin C. Giurescu după întoarcerea din detenție?

Un lăcaș bucureștean, biserica ctitorită de Nicolae Mavrogheni, al cărei hram este „Izvorul Tămăduirii“, aflat în apropierea actualului Muzeu al Țăranului Român de la Șosea, ne poate răspunde.

Să trecem și noi poarta așezământului.

DUDUȚA OLIAN

In curte ne întâmpină o mică fântână, fără apă, pe care scria: „Această fântână s-a făcut cu cheltuiala doamnei Elena Aubert, pentru sufletul prea iubitei sale fiice Maria, 8 septembrie 1872“. Tot în curtea bisericii a fost înmormântat Ion Heliade Rădulescu la 1872. Monumentul funerar, un cub masiv din piatră, pe care stă scris în latinește „Nu voi muri de tot“, a fost ridicat în amintirea Marelui Luminător al Neamului Românesc și luptător pentru drepturile lui de Casa Școalelor, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunilor, când era ministru juristul român Constantin Dissescu.

Biserica a fost zidită de voievodul Nicolae Mavrogheni și soția sa, Maria. La 1890 a fost reparată cu ajutorul credincioșilor, iar la 1902 a fost din nou refăcută prin străduința depusă de Epitropie. Bombardamentul din 1944 a produs mari pagube distrugând pridvorul și

turla bisericii. Catapetasma foarte groasă a rezistat tuturor vitregiilor, păstrându-și expresia inițială de sorginte barocă cu pregnante influențe orientale.

Ciudatul și extravagantul domn, această „poznă a firii“ se plimba prin București, cum scrie Ion Ghica, după prânz, răsturnat într-o caleașcă poleită, trasă de patru cerbi cu coarnele de aur, cu alai de curteni și cîi hodari și mergea să-și ia cafeaua și ciubucul lângă havuzul din frumosul chioșc de la „Izvorul Tămăduirii“.

În tabloul votiv al bisericii îl vedem pe voievod cu familia sa îmbrăcați în haine bogate, orientale. Soția, Maria, era o pătimașă cochetă a timpului. Mamă a șapte copii, era deosebit de frumoasă. Fiica lor, Smaranda, devenită Callimachi prin căsătoria cu viitorul domn al Moldovei, Scarlat Callimachi, era vestită pentru finețea și fumusețea ei. Poza

pentru un tablou în ulei, gătită cu o rochie de catifea cu decolteul ornat cu un guler de horbotă transparentă, iar părul era strâns într-o elegantă eșarfă străvezie, împodobită cu surguci și mărgăritare atârând pe frunte.

Odată cu biserica, Mavrogheni a înființat un spital numit „Jubirea de oameni“, iar mai târziu „Filantropia“. Reconstruct, își mai păstrează și astăzi numele. Tot el a sprijinit și înființarea unei tipografii aici, care a trecut în proprietatea lui Heliade Rădulescu, unde acesta va tipări *Curierul Românesc*, cu alfabet chirilic, precum și *Régulamentul Organic*, prima Constituție a României moderne.

În partea de sud a bisericii se află mormântul proprietarei terenului și mormântul colectiv al unor membri ai familiei Filipescu, care fiind stăpânii unor mari moșii din zonă, a dat numele și parcului de vile din vecinătate, cartier construit în preajma primului război mondial.

Tot aici se poate vedea o cruce mică de marmură albă, tocită de vreme, la mormântul principesei Zoe Văcărescu (1792-1878), fiica vistierului Ștefan Văcărescu, căsătorită cu cneazul căpitan Andrei Kirilovici Bagration. Plecată în Rusia pentru a-și urma soțul, frumoasa principesă dădea la Petersburg ospete generoase și primea oaspeții în toalete somptuase (*Magazin istoric*, nr. 4/1996).

Lângă latura de nord a bisericii se află mormântul prințului Constantin Mihail Suțu (1820-1868) și al soției sale Ecaterina, rude cu familia Mavrogheni. Monumentul, din marmură albă, suplu, cu îngeri și fotografiile soților, are pe latura răsăriteană un basorelief al prințului. Prințesa Ecaterina era îmbrăcată într-o rochie neagră, strânsă pe talie, cu un guler alb și o fustă amplă. Moda apuseană pătrunsese definitiv pe teritoriul țării.

Terenul din jurul bisericii a avut nume-roase moșii, un obor ce era situat pe actualul

loc al Pieței Victoriei, vii, prăvălii, mori, bunuri ce s-au pierdut în timp.

În 1852 este înființată Școala de arte și meserii. Locul școlii este luat în 1870 de Monetăria Statului, care a dat numele străzii ce se chema înainte str. Mavrogheni. Școala se va redeschide în 1895 într-o clădire nou construită în curtea bisericii în care se află azi Școala Generală Ion Heliade Rădulescu. În vechea casă parohială a locuit un timp sculptorul Constantin Brâncuși (în timpul studiilor făcute la București în 1898-1903), care a și cântat în cor. Biserica are acum un gard nou. Turnul clopotniței a fost refăcut în 1997 cu sprijinul B.N.R. În clădirea din fața bisericii au locuit un timp Constantin C. Giurescu, după ieșirea din închisoare, și Dinu Giurescu cu familia sa.

Domnitorul Nicolae Mavrogheni a dat o mare dezvoltare spirituală și culturală acestei zone.

Ctitorul lasă în grija urmașilor înfăptuirile bogate ale unei scurte domnii în *Hrisovul* al II-lea din 1787 cu aceste cuvinte: „Și după cum noi ne-am trudit și le-am făcut acestea din nou, așa și cei ce vor veni după noi, cu drag să păzească cele ce găsesc făcute, spre a se urma și a sta în starea lor, fiind de folos obștii, ca să fim împreună părtași la pomenire, după cuvântul *Evangheliei*, care zice: «și pe cel dintâi răsplătește și pe cel din urmă miluiește»“. ■

Mormântul lui Ion Heliade Rădulescu

Chipuri uitate ale mileniului

Richard Inimă de Leu sau Frederic Barbarossa, sultanul Saladin, Petru și Asan sau Ioan Fără de Țară sunt nume ce ne trezesc – mai mult sau mai puțin – cunoștințele de istorie căpătate în școală. Îi plasăm în timp, în spațiu, știm cu cine s-au luptat și ce-au vrut pentru țările lor și de la supușii lor. Despre Jayavarman VII, contemporan cu toți cei evocați mai sus, el însuși o glorie a Cambodgiei, cel care a construit capitala Angkor Thom puțini au auzit. Dacă nu a trăit în Europa...

Presupus portret al lui Jayavarman VII

REGELE KHMER JAYAVARMAN VII

VICTOR IONESCU

Cambodgia a intrat dramatic în conștiința omenirii întâi în anii '70 când războiul americanilor în Vietnam s-a extins asupra vecinelor, Laos și Cambodgia, apoi, când regimul comunisto-terorist al lui Pol Pot a transformat mica țară din sud-estul Asiei într-un abator pentru oameni. Totul începuse în 1970, când prințul Norodom Sihanouk, șeful de drept al statului, era răsturnat de la putere de propriul său guvern și parlament, cu binecuvântarea C.I.A.

În numai doi ani, Cambodgia s-a comunistat cu sprijin vietnamez, iar în 1972 americanii au început bombardamentele aeriene asupra acestei țări. 540 000 de tone de exploziv au fost irosite în încercarea de a opri avalanșa comunistă pe care, chiar ei, americanii, o declanșaseră. În august 1973, Congresul a interzis intervențiile aeriene în Cambodgia, regimul khmerilor roșii mai având nevoie doar de un an și jumătate pentru a cuceri întreaga țară. Între 1975 și 1979,

în Cambodgia a fost timpul epurărilor și al marilor masacre, care au făcut 2 000 000 de victime, pentru că „e de ajuns un milion de revoluționari buni pentru țara pe care o construim; de rest nu avem nevoie (Pol Pot)“.

Ororile acestea se petreceau într-un spațiu cu o veche civilizație, cel al uimitoarelor temple de la Angkor. Neșansa poporului khmer a fost ca o civilizație strălucită să fie invadată de junglă și, practic, uitată până în secolul XIX, cel al colonizării Indochinei de către francezi. Anonimatul s-a perpetuat însă până după război, când, la prăbușirea sistemului colonial francez, Cambodgia a devenit un stat independent (1953). Războaiele aproape continue din Indochina n-au permis o reală dezvoltare a Cambodgiei. Așa că astăzi încă, mai multă lume recunoaște civilizația khmerilor prin ororile regimului lui Pol Pot decât prin marile monumente și prin marii constructori ai Angkorului, din perioada secolelor III-XIII. Între ei se distinge cu deosebire regele Jayavarman VII (1181-1219).

**„Bogat în giuvaerele
virtuților sale“**

Jayavarman VII era urmașul unor dinastii ce începuseră a domni în Fu Nan și Chen La în sec. III și uniseră aceste țări ale khmerilor, înainte de anul 600. Din 850 centrul acestui imperiu indochinez era Angkor, cel ce stabilise aici capitala fiind regele Jayavarman II (850-877). Un alt Jayavarman, al V-lea (968-1010),

Vedere aeriană a Angkor Vat-ului

a mutat capitala la Angkor Thom. În 1177 însă, chamii au jefuit orașul-minune. I-a revenit lui Jayavarman VII sarcina de a restaura un imperiu care, din 1050, cuprindea și părți din Siam, Champa (țara chamilor), Malayezia și Laos.

„De focul iataganelor, al săbiilor, al sulitelor, al lăncilor, al armelor de tot soiul pe care le învârtau, care zburau și se întorceau dintr-o parte în alta, cerul fu străluminat. Mulți viteji căpitani vrăjmași, ciuruși de răni adormiră de somnul morții.” Astfel că, într-o epopoe, a început în 1181 tânărul rege războiul de eliberare a țării sale. A dat mai întâi lupte de guerilă. Bătălia decisivă, una navală, a avut loc pe Marele Lac, o mare artificială. Victoria este comemorată prin templele Banteay, Chuar și Bayon, ridicate de rege, „deoarece prin răbdarea sa l-a învins în luptă pe regele chamilor, ai cărui războinici erau ca un ocean fără margini”.

Răbdarea de care vorbește cronicarul însemna cei 18 ani în care Jayavarman VII a luptat contra clanurilor, a căror țară o va recuceri în 1190; ca urmare a unei revolte Champa a devenit în 1203 o simplă provincie. Paralel, regatul Angkorului nu numai că-și recâștiga frontierele pierdute timp de câteva decenii, dar le și lărgea. Jayavarman VII ajungea în nord până la Vientiane, în vest până la statul birmanez, iar în sud-vest până în nordul peninsulei Malacca. „Picioarele lui erau ca o cunună de lotus pe capetele tuturor prinților; își respingea dușmanii în lupte, bogat de giuvaerele virtuților sale” – îl omagiază una dintre stelele de fundație ale spitalelor construite de Jayavarman VII.

„Suferea de bolile supușilor săi mai rău decât de ale lui însuși”

Primul rege al Angkorului care a adoptat religia budistă a fost Dharanindravarman II

Debarcaderul templului Banteay Kdei, înălțat lângă frumoasa oglindă de apă de la Sras Srang

Scenă din Mahābhārata (poem epic indian), din galeria cu basoreliefuluri de la Angkor Wat

(1150-1160), urmașul lui Suryavarman II (1113-1149), constructorul Angkor Wat-ului și cuceritorul care făcuse din țara lui a doua putere din Asia, după China.

Jayavarman VII a fost însă primul mistic budist de pe tronul regatului cambodgian. Misticismul dubla personalitatea activă a regelui, al cărui chip, reprezentat în numeroase statui, denota atât voința puternică, cât și puterea meditativă. În spiritul budismului, el a umplut Cambodgia de temple noi și a remodelat Angkorul, care de atunci datează în forma lui actuală. Jayavarman VII a fortificat capitala cu ziduri, centrând-o în jurul templului-munte Bayon, dotat cu 54 de turnuri-chipuri colosale. Aici, în sanctuarul central, suveranul era reprezentat sub forma unui Buda-rege. Încarnare a înțelepciunii și contemplației, Buda devenea Jayavarman VII, un zeu-monarh pentru poporul său.

Pe lângă temple, regele a construit adăposturi pentru pelerini și, mai ales, o rețea de 102 spitale, acoperind întreaga țară. Înălțate din materiale ușoare, aceste spitale au dispărut în timp, dar stelele de piatră rămase precizează: „Cele patru caste pot fi îngrijite aici. Există doi medici, fiecare având în subordine un bărbat și două femei, care au dreptul de a locui în spital; doi magazioneri, însărcinați cu păstrarea leacurilor, doi bucătari, având drept asupra combustibilului și apei, 14 infirmieri, care se ocupau cu administrarea leacurilor, 6 femei, puse să încălzească

apa și să macereze medicamentele și două care pregăteau orezul". 32 de persoane, un adevărat spital modern, cărora li se adăugau 66 de servitori. Eforturile erau îndreptate spre eliminarea unor boli ce măcinau poporul. Propunându-și să-i salveze „pe toți cei pierduți în oceanul existenței", Jayavarman VII își sfătuia urmașii: „Fie ca toți regii Cambodgiei care-mi vor ocroti fundația să ajungă prin descendenții lor să vadă ziua eliberării de toate bolile. Suveranul este cel care suferă de bolile supușilor săi, mai mult decât de propriile boli; căci durerea poporului este cea care provoacă durerea regilor, și nu propriile lor dureri."

Din nou citim în aceste texte de secol XII un program modern de guvernare, prin care Jayavarman VII, restauratorul regatului khmer, viza sănătatea și înmulțirea poporului său, dezvoltarea economică, prin construirea unor noi bazine de apă și extinderea sistemului de irigații, și crearea unei rețele de drumuri între Capitală și centrele de provincie.

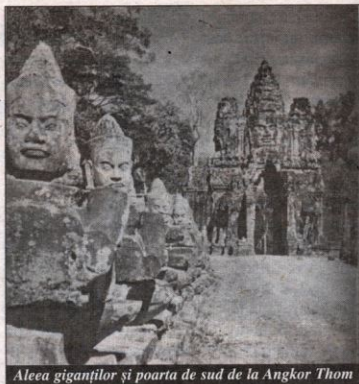
Curierii purtau în viteză ordinele regelui, în timp ce prisosul recoltelor era depozitat în hambare, pentru a preîntâmpina o eventuală foamete. Comerțul era controlat de „inspectorii neguțătorilor", iar funcționarea rețelei de irigații era dublu asigurată de un corp de tehnicieni și astronomi. Bogățiile Cambodgiei atrăgeau navele comerciale indiene și chinezești, care puteau urca pe Mekong și pe canale navigabile, până la Angkor, port la Marele Lac.

Vizitând Cambodgia la sfârșitul sec. XIII, călătorul chinez Ceu Ta'kuan descrie o țară prosperă, cu o capitală vie, dinamică, în care domnește „cel mai puternic suveran din Mările Sudului".

**„Faptele bune
pe care le-am săvârșit
voi aveți a le protegi,
deoarece sunt și ale voastre“**

Am ales titlul capitolului final tot dintr-un document rămas de la regele Jayavarman VII, pe care posteritatea imediată l-a numit „Mare și Suprem budist".

Restaurator și organizator de țară, dar mai ales constructor, el a lăsat moștenire un regat care, deși n-a mai avut conducători remarcabili, a supraviețuit ca putere regională încă două secole, intrând apoi în umbra altor state, formate în Indochina mai ales de thailandezi.

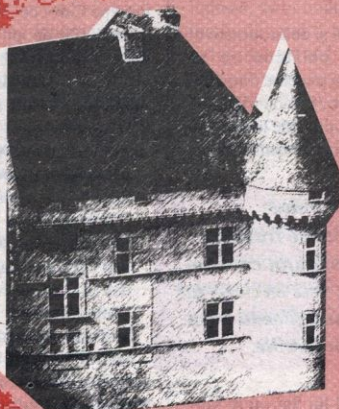

Aleea giganților și poarta de sud de la Angkor Thom

Angkorul – ridicat prin defrișarea junglei – a fost lăsat din nou pradă acesteia de la mijlocul sec. XIV. El avea să reapară în ochii lumii abia în 1550, când regele cambodgian de atunci, ieșind la vânătoare, a găsit în junglă niște construcții impunătoare. Era Angkorul, capitala strămoșilor săi, de care uitase chiar și memoria colectivă a poporului ce-l construise. Redevenit capitală pentru scurt timp, Angkorul a fost a doua oară înghițit de junglă, pentru a fi iar redescoperit în sec. XVII-XVIII de misionari creștini, spanioli și francezi. Ei au atribuit construcțiile lui Alexandru cel Mare!?

Europa afla de Angkor abia în 1857, printr-o carte de călătorii a preotului Bouilleveaux. Ea a deschis seria explorărilor organizate de francezi, care în sec. XIX au ocupat treptat Indochina.

În 1907 a fost creată „Asociația de conservare a Angkorului", iar în 1911 au fost sease la lumina zilei Bayonul și Marea Piață din Angkor Thom. Restaurările au continuat în 1920 și 1939-1946. În 1965 UNESCO a lansat un apel în favoarea restaurării Angkorului, „splendoare de neînlocuit", pe care khmerii o considerau pe atunci ca fiind o creație a zeilor. Întreaga omenire a contribuit și mai contribuie la salvarea uneia dintre minunile lumii, care este Angkorul. Se împlinește astfel dorința lui Jayavarman VII: „Faptele bune pe care eu le-am săvârșit, voi aveți a le protegi, deoarece sunt și ale voastre." Pătruns de nețărmurită grijă de binele lumii, regele dădea glas și acestei dorințe: „Toate ființele cufundate în oceanul existențelor, o, de-aș putea să le scot din el prin harul acestor fapte bune." ■

De multe ori ne punem întrebări cu privire la cei care au trăit cu secole în urmă. La felul lor de viață, la micile detalii ale cotidianului. Dar oare ni-i imaginăm în adevărata lor lumină sau?...

VIATA LA CASTEL

THEO STĂNESCU-STANCIU

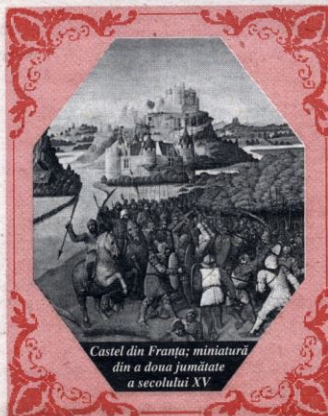
Secolul XIII va rămâne pentru spațiul occidental reper constant în aprecierea lungului drum de la simplitate la fast. Sub Filip al II-lea August (1180-1223), fiul lui Ludovic al VII-lea, cuvântul de ordine, în ceea ce privește organizarea vieții princiare la castel, era încă *simplitatea*. Conform unei liste de cheltuieli, păstrată în arhivele franceze, între anii 1202-1203 se înregistrează, spre exemplu, un număr extrem de restrâns de personal în serviciul familiei regale: doar câțiva servitori, câțiva templieri și foarte puțini soldați.

Banii se dirijau mai mult către purtarea războiului. Nici luxul vesti-

mentar, mai târziu semn distinctiv în această lume, nu pătrunsese încă. Regele și regina nu își schimbau hainele decât de trei ori pe an, în

funcție de trei mari sărbători religioase.

Dar anii trec și diferențele de rang încep să fie din ce în ce mai vizibile. Simplitatea devine atât de „condamnată” încât Filip al IV-lea cel Frumos (1285-1314) va fi nevoit să emită o ordonanță, în 1294, prin care se stabileau cheltuielile fiecăruia, după rangul ce îl ocupa. Misiune deosebit de grea, pusă foarte târziu în aplicare – de abia spre 1306, când deja fastul vieții de castel devenise aproape obligatoriu. Ioanei de Navarra, soția lui Filip, nu i se va permite decât o suită formată din două doamne și, respectiv, două domni-

Castel din Franța; miniatură din a doua jumătate a secolului XV

soare, iar pentru transportul în afara castelului, doar două calești cu patru cai: una pentru persoana regală, iar cealaltă pentru însoțitoare.

Timpul pietrei

Camere forfotind sub pașii iluștrilor locuitori, prinzând contur sub privirile lor. Mobilarea, îmbrăcarea pereților, inițial goi, și destul de dezolant pentru mărețele năzuințe ale constructorilor, va reprezenta un nou pas spre umanizarea spațiului locuit. O fantastică aventură, chiar și senzorială, de la ideea de fortăreață, întunece și frig, la colorata impresie a fastului îmbrăcat în brocart și mătase.

Palatele lui Filip al II-lea trăiesc pur și simplu în și prin piatră. O regăsești în majoritatea sălilor, fie albită prin șlefuire îndelungată, fie îmbogățită prin colorare. Totul oglindea realitatea războinică a timpului. Pe pereți străjuiau implacabil arme, de prin colțuri te pândeau armuri. Frigul nu te părăsea nici măcar în teoretica sală afectată mănăcii. Doar o masă lungă de lemn, adeseori nu prea bine curățată, înconjurată de bănci destul de incomode și doar un singur scaun, îmbrăcat în stofă și având brațe, tronând în capul ei: scaunul Coroanei.

În aceeași ambianță cazană se înscrisă și camera de culcare, cu al său imens pat, ce acoperea aproape în întregime spațiul și lada cu dublă utilizare:

depozit de haine și scaun pentru posibillii vizitatori nocturni.

Sumbrul și deloc atractivul decor al palatelor se va schimba cu trecerea timpului. Culoarea va invada viața, de acum prea plină de lumină. În *Antichitățile orașului Paris*,

**Familiele
aristocratice franceze
trăiau mai puțin ceremonios decât cele engleze, iar
slugile casei făceau parte
din familie.**

apartinând lui Sauval se vorbește de palate în care „totul e luminat”, în care „sunt lambriuri și plafoane în lemn irlandez”. La 1388 se primește în plină lumină...

Frigul aproape încorporat în mortarul zidurilor va fi încetel cu încetul îmblânzit. Se aduc covoare pentru pereți, lucrate cu flori de aur, reprezentând teme arhicunoscute, cum ar fi

cele șapte virtuți și cele șapte vicii, sau istorii avându-l ca erou pe Carol cel Mare.

Încă 100 de ani și palatul de la Amboise al lui Carol al VIII-lea (1483-1498) se va umple de confort și căldură. Cheltuielile sunt uriașe în raport cu secolul XIII: 45 de paturi, dintre care 32 având dimensiuni considerabile, fiecare dotat cu duzine de pături, perne și lenjerii; tapiserii, unele aduse chiar din Flandra, înfățișând scene de astă dată din Vechiul Testament: povestea lui Moise, a lui Nabucodonosor sau distrugerea Ierusalimului. Culoarele vii înving opacitatea pietrei. Roșul, galbenul se recunosc în draperiile uriașe din satin, damasc sau mătase. Se mai comandă și 50 de mese de stejar sau nuc, zeci de scaune îmbrăcate, bănci sau lăzi pentru haine. Numeroase fețe de masă, dotate chiar și cu șervete. Pentru că, o bună parte a timpului, locuitorii unui castel o petreceau la masă.

La mâncare, înainte...

De la început, la castel se va mânca mult și divers, carnea rămânând însă unul dintre ingredientele cele mai des folosite de bucătari. Și mai ales carnea de pasăre, pânul devenind deliciul căutat pe la toate mesele importante. Pentru savoare, dar și deoarece romanele cavaleriști o socotesc carnea

*Castelul Dourdan, în miniatură
ce ilustrează luna aprilie
din Prea bogatul
Ceaslov al ducelui
de Berry*

celor bravi. Chiar și un poet de secol XIII face următoarea comparație: un mincinos e atât de înfometat după minciuni, asemeni unui mesean după carnea de pân.

Căutate vor fi și brânzeturile, de Champagne sau de Bri, pentru spațiul francez, dar și parmezanul, adus din Italia. O poveste din timpul lui Carol cel Mare vorbește chiar despre „descoperirea” sortimentului de brânză îmbogățit cu verdețuri. Carol, se spune, a venit pe nepregătite în vizită la un preot de țară, acesta neputându-i oferi drept hrană decât o bucată de pâine tare și un colțuc dintr-o asemenea brânză fabricată de el. La început, vestitul Carol se va codi în a accepta mâncarea oferită, dar apoi va exclama încântat de savoarea astfel descoperită.

Se pare, chiar, că o masă alcătuită din carne, brânzeturi și udată cu vin trecea, net, drept simbol al bunăstării. Astfel, un cântecel de secol XV elogiază calitățile culinare ale „unui bun văsuț cu vin/ unui bun porc, dar și unei brânze pe măsură”.

Pași prin locuri încărcate de arome mult timp pe zi, căci un proverb vechi explică astfel programul vieții la castel: „Te trezești la șase, mănânci la zece, supezi la șase și te culci la zece...”

Dar și pași prin locuri încărcate de excese.

Cheltuielile încep să scape de sub control.

Numai la întoarcerea lui Carol al VIII-lea din campania sa italiană, vădit impresionat de moda de acolo, personalul palatului prinde proporții impresionante. Astfel, în comparație cu 1490, în 1495, la venirea din Napoli, în reședința regală serveau 366 de slujitori,

**Englezii
aveau o dispoziție
„cvasinevrotică”, care
separa domeniile copiilor,
ale slugilor, familiei,
invitaților.**

față de 318 cu cinci ani înainte. Lor li se acorda un venit aproximativ de 400 de livre pe an, cheltuielile totale înregistrând o adevărată explozie – de la 85 165 livre în 1490 la spectaculoasa sumă de aproape 500 000 în 1496.

Castelul începe să fie populat și de alte figuri mult mai excentrice. Apar medicii personali – Carol al VIII-lea

plătind 9 chirurghi, 2 apoteciari și 7 medici simpli. Un astrolog, în persoana lui Antoine de Hamelet, „moștenit” chiar de la Ludovic al XI-lea, dar și pictori, tapițeri sau croitori având un singur stăpân. O mulțime de furnizori regali începe a se perinda pe la Curte.

Viața devine mult mai trepidantă, dar și mai plină de culoare. Se prezentau mărfuri, erau testate parfumuri, cerute cărți. O vânzoleală continuă, căci, după unele calcule se ajunge chiar, spre 1500, la o populație viețuitoare între ziduri de palat regal de aproape 1 000 de suflete. Fără a-i socoti pe cei care, din lipsă de spațiu, locuiesc în apropiere, dar își petrec timpul în mare parte în castel.

Exces de bani, de persoane, dar și de decor. Într-o casă florentină, spre pildă, conform unui inventar din 1492, aproape toți pereții – chiar și în latrine! – erau ornamentați cu fel de fel de imagini. Culoarele variau, reprezentându-se modele geometrice, chiar și figuri izolate și istorioare.

Într-un asemenea fast, viața poate cădea uneori în plictis. Dar, ilustrii locuitori încearcă destul de abil să lupte împotriva acestei teribile maladii.

Ziua este destul de lungă, prea lungă, uneori, ca să ți-o petreci doar între mâncare, somn și vizionare de mărfuri. De aici, se inventează „plă-

Ospăț nobiliar;
miniatură franceză
din secolul XV

cerile" regale: jocurile de noroc, bibliotecile personale, cabinetele de toaletă extrem de sofisticate, animalele de casă... O jucătoare recunoscută va rămâne în istorie soția lui Carol al VII-lea, regina Ana de Bretania. Aceasta se va distra teribil, în patru, la jocul de cărți numit „fluxul”. Regula era extrem de simplă: cel care, la sfârșit, avea cele mai multe cărți de aceeași culoare câștiga.

Dar pasiunea pentru cărți va fi generală, nu numai cele de joc vor atrage, ci și cele destinate... lecturii. Astfel, la întoarcerea din „voiajul” italian, Carol al VIII-lea va aduce cu sine și 1 140 de volume, dintre care foarte multe manuscrite. În decorarea bibliotecii sale, ilustrul cap încoronat va folosi foarte multe tablouri, multe cu teme religioase: 8 Christuri, 7 imagini cu Sfânta Fecioară, 2 reprezentându-l pe Sfântul Ieronim, dar și un Hercule supus la munci și 27 de portrete de familie.

Și animalele de casă sunt extrem de căutate. În special, câinii. La curtea lui Carol al VII-lea mișunau foarte mulți. Te puteai lovi de ei chiar atunci când nu te așteptai. Câini de vânatoare: Parthenay, Beauvoisin sau Paris, pe numele lor, dar și alții, de mult mai mici dimensiuni. Alături de ei se furișau prin palat, începând cu secolul XV, grație modei ce invadase timpul, maimuțe, iar

vizitatorii speciali erau conduși să vadă menajeriile dominate de lei puternici. Tatăl reginei Ana de Bretania, ducele François, va fi recunoscut pentru deținerea unui astfel de leu: o petrecere minunată a timpului liber însemnând pentru el și pentru cei apropiați vizionarea

*Castelele
frânzuzești nu erau
centre ale puterii politice,
ci palate construite
exclusiv pentru
plăcere.*

devorării de către regele animalelor a unor vietăți miciute, oferite pe post de pradă. O altă lege a unei altfel de jungle.

Palate populate de cupluri regale, de servitori, de soldați. O lume a adulților, dar, în aceeași măsură, și una a copiilor. Uneori trimiși să locuiască împreună, alocându-li-se proprii servitori, propriile rații de mâncare și propriile doici.

Castele înșuflețite de forfota copiilor, ca cel de la Amboise,

ideal în opinia Caterinei de Medicis pentru creșterea și educarea copiilor săi: Astfel, între 1544 și 1556, aici vor locui nu mai puțin de zece odrasle mai mult sau mai puțin regale.

Moda era pe atunci de a crește laolaltă copiii legitimi, dar și...bastarzii. În spațiul de la Amboise, viitorul Carol al IX-lea se va juca împreună cu Diana, fiica lui Henric al II-lea și a Filippei Ducci sau cu Henri d'Angoulême, născut în 1551, dintr-o altă legătură a regelui.

Copiii își au propriile apartamente și sunt vegheați de distinsse bone cum ar fi Maria Caterina de Pierrevive, supraveghetoarea lui Carol, viitor al IX-lea, sau Eleonora Stuart, a viitorului Henric al III-lea.

Vizitator curios reînvii timpuri și obiceiuri. Îți faci loc să răzbești prin mulțime, suflă în pumni sau te miri de luxul epatant ce te înconjoară. Guști cu degetele din delicatele prezentate pe mese și-ți speli, apoi, elegant, mâinile în lighenase de argint, decorate cu modele fastuoase. Înaintezi timid într-o lume la care visezi, dar ți-e teamă să nu o trezești și să te înghită. O altfel de lume. Un altfel de timp. O lume așa cum a fost. Sau, cel puțin, așa cum credem astăzi, studiind trecutul, că s-a trăit ea. ■

*Castelul din Hurstmonceaux,
comitatul Sussex, ridicat
pe la 1440-1450*

Vedere de ansamblu a aşezării...

DEIR-EL-MEDINA, MIICUL EGIPT

S-a vorbit mult despre Valea Regilor, despre marile piramide – şi pe bună dreptate –, dar la fel de îndreptătită la notorietate ar fi fost şi civilizaţia egipteană de la Deir-el-Medina, despre care informaţiile au circulat anevoie. Bizar, mai ales că, după cum nota egiptologul Jean Yoyotte, în locul Dictionarului civilizaţiei egiptene, la care luera, ar fi putut foarte bine realiza unul al civilizaţiei de la Deir-el-Medina. Căci satul acestor lucrători este un adevărat unicat prin bogăţia de informaţie arheologică, epigrafică, papirologică şi chiar arhitecturală. Putem afirma, fără teama de a greşi, că o vizită la Deir-el-Medina se confundă adesea cu o incursiune în istoria Egiptului antic.

...şi intrarea în mormântul lui Sennedjem

SORIN BOGDAN VIŞENOIU

Multă vreme, ţara de pe Nil a fost confundată cu piramidele pe care le adăposteşte de milenii. Confuzia avea, desigur, temeiurile sale: după istorica descoperire a mormântului lui Tutankhamon, în noiembrie 1922, de către Sir Howard Carter, piramidele au continuat să-şi exercite fascinaţia. Descoperirea avea să introducă în circuitul egiptomaniei zona bine cunoscută de aventurieri şi arheologii amatori, aş-numita Vale a Regilor. Aici se plasează necropola regală în timpul dinastiilor Rega-

tului Nou (cca 1570 î.Chr.-1070 î.Chr.).

În umbra piramidelor

Există cel puţin două conexiuni între Valea Regilor şi Deir-el-Medina. În primul rând, mormintele faraonilor din Valea Regilor au fost realizate de lucrătorii de aici, arhitecţi, desenatori şi constructori. Ei au fost reuniţi, cu familiile lor, în ceea ce avea să devină viitorul sat de către faraonul Thutmosis I, din dinastia a XVIII-a (cca

1524-1518 î.Chr.), în fapt, primul rege al Egiptului înmormântat în această zonă.

Cea de-a doua conexiune ne oferă prilejul de a plasa geografic comunitatea în discuţie: ambele regiuni – Valea Regilor şi Deir-el-Medina – fiind situate pe acelaşi mal vestic al Nilului. Peisajul zonei excelează printr-o monotonie întreruptă doar de ruinele unor temple sau capele funerare. În aceste regiuni, pline de zone depresionare deşertice şi masive muntoase de joasă altitudine, liniştea domină, fiind poate primul semn că ne

aflăm într-un loc cu accentuată destinație funerară. Sau, după un alt egiptolog, Maurice Pillet, în cea mai „populată” necropolă de pe mapamond. Deir-el-Medina se situează în extremitatea sudică a acestui ansamblu de necropole, într-o mică vale mărginită la vest și nord de dealuri.

Caracterul singular al acestui loc provine chiar din apropierea geografică a vieții și a morții: valea – destinată așezării și dealurile – ce adăpostesc mormintele artiștilor regali. Grație abundenței de material arheologic, și familiile ce au viețuit aici pot fi urmărite în evoluția lor.

Satul – navă

Din perspectiva organizării sociale, comunitatea locală păstrează principiile expedițiilor trimise de faraoni din cele mai vechi timpuri în ținuturi îndepărtate, cu scopul de a exploata bogăția unor mine sau cariere. Aceste principii utilizau organizarea tradițională a marinei – fapt explicabil dacă ne gândim la faimoasele expediții navale spre țări legendare, vestite prin opulență, precum țara Punt.

Poate părea straniu, dar așa se explică de ce satul a fost împărțit, pe o axă nord-sud, în două cartiere, de est și de vest, care nu sunt altceva decât echivalentul babordului, respectiv tribordului. Celor două cartiere le corespund două echipe de muncitori, „echipa

din stânga” și „echipa din dreapta”. Știm astăzi că ele lucrau alternativ, dar nu vom ști poate niciodată dacă ar fi fost corect să deducem din denumirea lor că artiștii uneia sau alteia erau însărcinați cu lucrul pe o anumită parte a mormântului faraonic.

Un fruntaș și ajutorul său erau conducătorii fiecărei echipe. Cu timpul, această funcție devine ereditară în sânul unei familii sau alteia. Apar astfel veritabile dinas-

Scenă de viață cotidiană (picturi din mormântul lui Anherkhou; pp. 82-84)

tii de lucrători și căpetenii. Numele și existența lor pot fi raportate la diverși suverani: Pashed și Baki (pentru echipa din stânga), la începutul dinastiei a XIX-a, Neferhotep (fruntaș al echipei din dreapta), în timpul suveranilor Horemheb, Seti I și Ramses al II-lea sau Neferhotep cel tânăr (nepot al precedentului, tot fruntaș al echipei din dreapta) sub Ramses al II-lea, Merreptah și Seti al II-lea.

La rândul lor, și lucrătorii din Deir-el-Medina se structurează în „bresle”, pe baze

familiale: titlul de desenator (literal, „cel ce reprezintă o formă”) se transmite de la străbunicul Ipu la strănepotul Pay cel tânăr, trecând până la el prin mâinile lui Pay cel bătrân și ale lui Nebra.

La loc sigur

La început, artiștii alegeau sub privirile atente ale unei comisii regale un loc propice construcției mormântului, cât mai departe posibil de vechile morminte și cât mai sigur. Odată locul stabilit, un plan de construcție devenea necesar, aici asistența arhitecților regali impunându-se. Mai mult ca sigur, planul ținea cont de caracteristicile locului ales, dar și de „modele” de construcție preferate de o dinastie sau alta.

La începuturile Regatului Nou se prefera tipul de hipogeu, format dintr-un culoar tăiat în stâncă, cotind în unghi drept. În perioada faraonilor Ramesizi, se impune tipul de culoar drept, adâncit ca un drum lung descendent până la camera funerară situată în capăt. Utilizând diverse unelte de cupru sau de bronz (dălți, ciocane, topoare etc.), lucrători speciali spărgeau stâncă, obținând forma dorită a mormântului. Apoi, alții netezeau pereții, acoperindu-i cu un strat de gips, pentru a ușura munca desenatorilor, trasând contururile viitoarelor picturi însoțite de texte. După verificarea corectitudinii acestora, „pictorul” pune culoare în forme, transformându-le în

minunățiile pe care le putem admira și noi.

Oameni liberi, dar... prizonieri

Care este statutul acestor comunități reunind în interiorul (și în exteriorul) unei incinte de 131 m/50 m un total de 1 200 persoane în perioada dinastiei a XX-a a Regatului Nou (cca 1185-1070 î.Chr.)? Neîndoiește că este vorba despre oameni liberi și poate expresia acestei libertăți este faptul că sunt plătiți pentru munca pe care o depun. (Aici, termenul de plată impune doar aprovizionarea cu cele necesare familiei.) Și totuși, aparențele nu trebuie să ne înșele. Tocmai această situație privilegiată face din acești lucrători – „prizonierii” prin excelență ai regiunii. Sunt mereu asistați și controlați de scribi. Astfel, un scrib regal transmite administrației centrale rapoarte despre calitatea și cantitatea prestației lucrătorilor. Relativa lor izolare este de altfel o consecință directă a importanței activității lor – cunosc locul și conținutul mormintelor regale. Severul control, dar și prețuirea muncii proprii, îi opreau pe artizani în a profana locurile cunoscute.

Abundența datelor referitoare la condițiile de locuire și la viața personală a artizanilor din Deir-el-Medina ne permit chiar să le vizităm casele – 70 în interiorul zidurilor, 50 – în afară. Nu vom ști niciodată cât de confortabile

erau în ochii posesorilor, ele apărând mici poate doar în ochii noștri. Căci nu este deloc exclus ca o asemenea locuință să fi fost împărțită de două familii. În pofida unor asemenea practici, instinctul de proprietar s-a manifestat mereu la Deir-el-Medina. Egipteanul antic prefera să-și scrie numele la baza coloanei (coloanelor) ce susținea(u) plafonul camerei principale mai degrabă decât pe ușă.

Pentru a pătrunde în această cameră, vizitatorul trebuie să traverseze, mai întâi, o „cameră de primire”, având ca element definitoriu un altar destinat ceremoniilor religioase la nivelul familiei. Un divan de piatră, în camera principală, sporea confortul locatarilor. Aceștia beneficiau și de o pivniță, singura încăpere subterană a locuinței, de bucătărie și de camere cu destinații intime.

Simplu și practic, am spune, neuitând să adăugăm deosebita rezistență a amestecului de piatră și cărămizi uscate, materialul de construcție de departe dominant.

Defect sau calitate, aceste locuințe nu aveau nici curți, nici grădini, fiind situate cu fața la stradă. N-ar trebui să ne imaginăm un sat clasic – căci animalele sunt adăpostite aici în afara așezării. Pe de altă parte, n-am putea renunța la termenul „sat”, căci aici nu apare decât un urbanism superficial, pus în legătură cu înflorirea civilizației pe malurile Nilului.

„Servitorii din Locul Adevărului”

Ca în toate comunitățile Egiptului antic, și la Deir-el-Medina soțul se putea adresa soției numind-o „soră”, fără ca prin aceasta să se înțeleagă

vreun grad de rudenie între cei doi, altul decât cel acordat prin statutul marital. Într-un fel, libertatea femeii egiptene, chiar în cadrul căsătoriei, o transforma într-o veritabilă „soră” a bărbatului. Repudiată pentru altceva decât adulterul, femeia egipteană putea prelua o treime din averea familială, în caz de divorț bunurile fiindu-i recunoscute.

În numeroase contexte, ea se dovedește o veritabilă jumătate a bărbatului: participă la ceremonii alături de el, „guvernează” familia (ajungând adesea la 15 persoane) în timpul absenței soțului, conferă strălucire și voie bună banchetelor de tot felul, unde, la bere, mâncare și dansuri se dovedește o puternică și încântătoare concurentă a tovarășului său. Picturile din mormintele tebane abundă în scene de petreceri, tocmai pentru că poporul egiptean iubea atât de mult viața, încât sfida moartea, privind-o ca pe o continuare, mai aparte, a existenței terestre.

Viața nu era prea ușoară în aceste zone aride ale Egiptului de Sus. Apa era inexistentă în regiune, lucrătorii trebuind să umple mereu un puț cu apă cărată din Nil pentru necesitățile zilnice. Dar imaginația și spiritul uman au triumfat de fiecare dată: plăceri mai mult sau mai puțin vinovate, precum cele imortalizate în textele și ilustrațiile papirusului erotic de la Torino (provenind în mod sigur de la Deir-el-Medina) făceau parte din obșnuitul existenței. În care și justiția avea rolul său...

La Deir-el-Medina funcționa o comisie cu atribuții

judiciare, compusă din fruntași și ajutoarele lor, din scribi și poate și alți lucrători cointeresați. Cazurile judecate erau extrem de diverse: o femeie, Heria, e acuzată de furtul unei unelte prețioase de la Nebnufer, fiul lui Nakhy; sau cazul impulsivului fruntaș Paneb, care amenința pe toată lumea...

Judecata pământească nu era decât o replică slabă a veritabilei judecăți întreprinsă de zei în lumea cealaltă. Locuitorii din Deir-el-Medina erau pioși și am văzut anterior că pentru

a intra în „sufrageriile” lor trebuia să traversăm camere dotate cu altare. Acestea sunt departe de a se constitui în singurele mărturii ale religiosității acestor artizani regali. În nordul satului existau capele de cult, destinate confreriilor.

Lucrătorii de la Deir-el-Medina au propria necropolă. Datorită creșterii rapide demografice, ei au fost nevoiți să-și realizeze chiar și cavouri de familie. Personajul central al unui asemenea cavou putea fi foarte bine unul dintre fruntașii pomeniți mai sus. Chiar nefiind prea numeroase, ele ridică mai

multe probleme decât necropolele vecine. Între cele mai remarcabile, nu numai prin decorație, se impun: mormântul pictorului Ipuy, al lui Senedjem, Pached etc.

O caracteristică importantă a acestor morminte este reprezentată de pictura pe fond galben sau alb. Este și ea în spiritul epocii dinastiei Ramses, picturile de pe pereții mormintelor căutând să imite un papirus desfășurat cu textele și ilustrațiile sale. Dar deopotrivă, morminte și locuințe, oferă două imagini asupra vieții: de dincolo, în cazul primelor, de aici, în cazul celor din urmă. Chiar această ultimă diferență ar fi fost străină de mentalitatea egipteanului antic, ce trăia într-o continuă exaltare a vieții.

După cinci secole, comunitatea de la Deir-el-Medina și-a încetat existența. În timpul dinastiei XXI (1070-711 î.Chr.), în plină perioadă de decadentă și conflicte civile, sunt alungați și ultimii locuitori din valea unde strămoșii lor scriseseră pagini de civilizație. Viața cedase la Deir-el-Medina locul Morții.

Înceierea este doar în aparență pesimistă și îmi apăsă tot mai puțin astfel atunci când, grație unei „expediții” științifice organizate în intervalul 26 februarie-3 martie 1999, în zona tebană, de către Facultatea de Arheologie a Universității din Cairo, al cărei bursier eram, puteam admira din înaltul colinelor învecinate mai degrabă reminiscențele vieții și nu rezultatele morții în așezarea care face obiectul articolului de față. ■

ISTORIA LA CUMPĂNA DINTRE MILENII

Cel de al XIX-lea Congres internațional de științe istorice a reunit la Oslo un mare număr de istorici, veniți din toate colțurile lumii. Am profitat de această ocazie pentru a lua o serie de interviuri. În numărul trecut, cititorii au putut urmări convorbirile cu Ivan T. Berend, președintele Comitetului internațional al istoricilor, ales la Montreal, în 1995, și Jürgen Kocka, noul președinte. Acum, facem loc interviurilor pe care ni le-au acordat doamna Bianca Valota Cavallotti și profesorul André Corvisier.

Doamna profesoară Bianca Valota Cavallotti predă istoria Europei Orientale la Universitatea din Milano. În 1980 s-a numărat printre fondatorii Comisiei internaționale de istorie a istoriografiei (din al cărei Birou face parte) a Comitetului internațional de științe istorice. Este director responsabil al revistei acestei Comisii. Începând cu anul 1995 este membră a Biroului Comisiei internaționale de studii slave. Între anii 1991 și 1994 a fost președinta Comitetului Consiliului Europei pentru acordarea bursei în domeniul drepturilor omului. Membră a Asociației internaționale de studii sud-est europene, face parte din Comitetul științific al publicației Revue des études sud-est européennes. A scris o carte despre unchiul ei, marele istoric Nicolae Iorga, o alta despre problema agrară și viața politică din România între anii 1907-1922, cât și multe alte volume.

– S-a discutat mult la Oslo despre studierea fenomenului prăbușirii regimurilor comuniste, despre deschiderea arhivelor lor. Care credeți că este locul

și rolul istoricului din fostele țări comuniste în acest proces de „tranzitie“?

– În primul rând, trebuie să se pună la dispoziția istoricilor toate documentele, ceea ce, așa cum s-a văzut și în cadrul mesei rotunde cu tema *Deschiderea arhivelor și istoria comunismului (1990-2000)*, rămâne încă o dorință. S-a făcut câte ceva, dar nu atât cât era necesar. Se aplică încă un filtru în accesul la documente.

Apoi, o altă mare problemă este aceea că încă nu s-a produs, cum era firesc, o schimbare metodologică în istoriografia țărilor fostei periferii a U.R.S.S. Cei care nu erau legați foarte strâns de regimul comunist s-au refugiat în istoria factuală, așa-zis neutră, care nu permite surprinderea esenței problemelor. Este nevoie de un proces serios de reflecție asupra problemelor istoriografiei din aceste țări, ceea ce, din păcate, nu s-a făcut în trecut. Există o bogată tradiție istoriografică în Europa Centrală și Răsăriteană. Tinerii istorici români sunt foarte capabili și cred că această diferență poate fi recuperată.

– S-a vorbit aici, la Oslo, și despre impactul noilor tehnologii digitale asupra muncii istoricului. Credeți că ele vor modifica esența cercetării istorice?

– Dacă istoricul menține un echilibru între marea tradiție umanistă din care vine și din care se hrănește și aceste noi instrumente, rezultatul obținut este unul foarte bun. Problema este că aceste tehnici noi să nu schimbe atitudinea istoricului față de domeniul său, care este aceea de a cerceta o problemă anume, de a confrunța și compara documentele și de a avea întotdeauna o viziune critică. Și să nu uite să plece de la conștiința pe care o aveau contemporanii despre ceea ce se petrecea atunci. Instrumentele tehnologice pot fi foarte utile pentru a prelucra datele brute. Poate rezulta apoi o interpretare interesantă, care trebuie supusă verificării. Eu cred că putem vorbi acum, după 1989, din nou despre o istoriografie europeană, nu despre cea din Vest și cea din Est. Istoriografia europeană are o tradiție atât de puternică, încât eu cred că poate ieși victorioasă din această confruntare.

Profesorul André Coroisier este un foarte cunoscut specialist în problemele istoriei militare. După ce a condus mulți ani Comisia internațională de istorie militară, este astăzi, în semn de recunoaștere a meritelor sale, președintele ei de onoare. Încă din 1964, cu lucrarea sa *L'armée française de la fin du XVII-e siècle au ministère Choiseul. Le soldat (Armata franceză de la sfârșitul secolului XVII, la ministeriatul lui*

Choiseul. Soldatul) revoluționa domeniul istoriei militare. Se deplasa accentul de la istoria bătăliilor la istoria socială a armatei, locul și rolul militarului în societate. De asemenea, a fost unul dintre pionierii introducerii informaticii în cercetarea istorică.

– Ce loc acordați spionajului în arta militară?

– Am scris o carte, intitulată *Războiul*, în care sunt strânse șapte studii paralele despre război și violență, război și tehnică, război și economie, război și societate etc. și am fost obligat să mă ocup de diferite procedee de a purta războiul, mai vechi sau actuale. M-am născut în vremea primului război mondial și l-am trăit pe cel de al doilea. Când mi-a fost ucisă mama, era cea de a șaptea persoană din familie pe care o pierdeam în război. Deci, asemenea probleme nu-mi sunt indiferente. Ca să revenim la acest colocviiu – *Informațiile după cel de al doilea război mondial* –, am fost invitat aici de profesorul norvegian Olav Riste, un vechi prieten. Am venit cu plăcere. Am fost întotdeauna interesat de problemele legate de informații. Le-am și studiat, pentru perioadele mai vechi. Mi-am permis să numesc informațiile a cincea dimensiune, după lungime, lărgime, înălțime și a patra dimensiune de care

vorbea Einstein, timpul. Pentru mine, informațiile, cunoașterea celui alt reprezintă cea de a cincea dimensiune.

Am studiat impactul informațiilor asupra unor operațiuni purtate în secolul XVIII, în vremea lui Ludovic XIV. Scopurile erau

Palatul Parlamentului din Oslo

aceleași ca și astăzi: să pătrunzi misterele celui alt; metodele erau foarte diferite, însă. Cred că astăzi ne aflăm într-o perioadă de mutații, căci ce vor deveni informațiile în epoca Internetului, a tuturor mijloacelor tehnice existente astăzi?

- Care este locul și specificul istoriei militare?

- Istoria generală este aidoma unui ansamblu, care conține elemente legate între ele: istorie ecleziastică, economică etc. Există elemente generale, comune fiecărei ramuri istorice. Dar fiecare are și elemente specifice. La începutul carierei mele nu am fost un istoric militar, ci unul al societății și am studiat militarii. Istoria pe care o practicăm nu era una militară, ci una a militarilor, care ținea de istoria socială și economică. Curând, mi-am dat seama că istoria militară avea specificul ei.

Meseria de militar nu poate fi comparată cu cea de zidar, de exemplu. Este o meserie în care îți riști viața. Trebuie, ca în toate celelalte domenii ale istoriei, să faci apel la tehnicieni care să îți ofere datele precise ale funcției lor. Nu poți face istoria medicinei fără să ceri informații de la un medic sau istorie ecleziastică fără să consulți un preot. Deci, nu poți face istorie militară fără să faci apel la militari.

Nu avem interesul să ne închidem într-un domeniu restrâns, cum ar fi istoria ecleziastică sau cea militară. Trebuie să avem o abordare peste asemenea limite, pentru că metodele de investigație sunt aceleași, desigur adaptate mediului de cercetare. Evident că nu poți studia un text liturgic la fel ca un text despre disciplina militară, dar metoda istorică este aceeași.

Am avut satisfacția să văd la seminarul pe care îl țineam la Sorbona tineri studenți și militari aflați la pensie, care își reluau studiile, în aceeași sală de clasă. Se completeau, pentru că militarii nu erau la curent cu noile metode de cercetare istorică, iar studenții nu cunoșteau realitatea meseriei de militar.

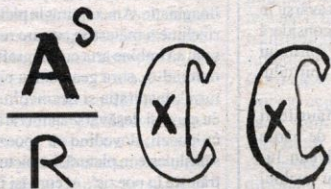
- Care credeți că va fi rolul istoricului în secolul următor?

- O, Dumnezeu! Istoricul nu este un profet. Istoria nu oferă învățăminte directe. Istoricul poate înfățișa studii de caz, pentru ca persoana care are funcție de decizie să reflecteze pe marginea lor. Istoria te învață mai curând ceea ce nu trebuie să faci, decât ce trebuie. Din acest punct de vedere, sunt foarte pesimist. Am impresia că din înfrângeri se învață mai bine decât din victorii. Cam pesimist un astfel de punct de vedere, nu?

A consemnat Dorin MATEI

CU PICTURI RUPESTRE

(Biverb: 7, 7)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția jocului din nr. 9/2000, p. 84:

ÎNCHIS ÎN LABIRINT

(IN-C-H/I-SI-N/LA-B-I/R-IN-T)

Soluția integralei din nr. 9/2000

D-C-PAS-S-CETINI-ACT-BRUTUS-
RA-LEIT-NOTAR-LUARE-EST-ULM-UZI-
S-OVALA-SUC-OGIVA-CASA-ARA-SOL-
L-CLARI-NAVE-LT-UNS-AN-OI-CLAUN-
D-CRAI-LEGA-POMPEI-TAR

Soluția integralei din nr. 10/2000

H-A-T-I-RAZBOIENI-RAU-VLAD-AL-
ROI-LE-ASIA-STI-LUP-SALA-E-INEL-
TB-USCA-EC-A-U-VASLUI-ECRAN-ARA-EO-
TURC-RAMNIC-AC-VA-CARTE-RANA-
ZIAR

Eveniment

PICTURĂ CHINEZĂ LA MUZEUL NAȚIONAL DE ARTĂ

Dr. ANNA EVA BUDURA

Atunci când, la sfârșitul anului trecut, după închiderea *Expoziției de artă chineză din patrimoniul galeriei orientale; dinastiile Ming și Qing*, în paginile revistei *Magazin istoric* (nr. 2/2000) a fost exprimată speranța că „Muzeul Național de Artă ne va oferi și alte asemenea momente de încântare” și „va prileji întâlnirea cu frumusețile create de Extremul Orient”, nu știam că ocazia se va ivi atât de curând. Iată că în luna octombrie a anului 2000, în sălile aceluiași muzeu, ne aflăm în fața a 43 de opere originale aparținând la peste 20 de pictori chinezi, a căror viață și activitate artistică s-au desfășurat în epoca modernă și contemporană a Chinei (1840-2000).

Expoziția oferă șansa întâlnirii cu o pictură încă puțin cunoscută la noi și încă puțin înțeleasă în complexitatea ei istorică și ideatică.

De-a lungul anilor, am avut nenumărate prilejuri să urmăresc reacțiile prietenilor sau oaspeților pe care îi însoțeam în sălile galeriilor de artă în care erau expuse capodopere ale marilor maeștri ai penelului și tușului din China. Am înțeles că perceperea acestor opere cerea efortul de a trece dincolo de specificitatea creației artistice europene familiare lor, că era nevoie nu doar de dorință, ci și de capacitatea sufletească de a le asuma în contextul culturii chineze, în ansamblul ei, și de a le accepta, ca parte constitutivă a creațiilor spirituale ale umanității.

Mi s-a părut demnă de reținut afirmația criticului de artă american George Rowley, care avertiza că pentru a nu pierde sensul picturii chineze, noi, europenii, occidentalii „trebuie să ne străduim neîncetat să evadăm din noi înșine și din epoca psihologizantă și dominată de mașini. Numai astfel, vom putea ajunge la armonia interioară a spiritului chinez, întruchipată atât de magistral în pictura chineză”.

Cu acele prilejuri am înțeles că pictorul chinez a trăit în armonie cu lumea înconjurătoare, cu semenii săi, cu sine însuși, că el nu și-a propus niciodată redarea brutal obiectiv a realității nude. În dorința de a-și menține neîntinat propriul său eu, pictorul chinez nu a recurs la deformări monstruoase, nu a coborât la nivelul hidosului, la miasmele mocirlei. Pentru el arta însemna rafinament și distincție. Mi-am dat seama că pictorul chinez, prin formația sa un *wenren*, un cărturar, un intelectual desăvârșit în sens confucianist, își consideră opera o manifestare a spiritului și tinde spre „logodna spiritului cu materia”.

Am constatat că făuritorii frumosului pe rulouri de hârtie *xuan* sau mătase priveau lumea înconjurătoare cu „ochiul minții”, din interior, căutând mereu prezența spiritului și tindeau să redea elementul vital, seva binefăcătoare ce conferă

viață și mișcare. Am văzut că ei nu-și îngrădeau subiectul în timp și spațiu ci, prin fragmentul unui întreg, deschideau în fața privitorului poarta spre univers, oferindu-i acestuia libertatea de a participa la realizarea întregului.

Cu ajutorul prietenilor mei artiști am ajuns să văd dincolo de imagini și am dezlegat treptat-treptat semnificațiile simbolice ale unui pin noduros, ale unei crengi de prunișor, ale verticalității trunchiului de bambus și ale zbaterii frunzelor lui biciuite de vânt, ale maiestruizității cosmice a munților și tumultului apelor în căderea cascadei, ale frumuseții robuste a bujorului, ale prezenței unei coțofene etc., etc.

Am reușit să sesizez, în compozițiile maeștrilor chinezi, „perspectiva dispersată”, numită metaforic „perspectiva ochiului de pasăre”, să văd detaliile unui peisaj dintr-un unghi cosmic. Am ajuns să apreciez importanța spațiilor goale, semnificația vidului ce-mi descătușa propria mea imaginație. Am admirat la pictorii chinezi măiestria cu care reușeau să îmbine arta cu caligrafia, numind-o „sora geamănă a picturii”, inspirația și dezinvoltura cu care își desăvârșeau lucrările cu poezii, dovădind că „poezia sălășluiește în pictură, iar pictura trăiește în poezie”, și cum își încoronau opera prin aplicarea unui sau a mai multor sigilii. În urma tuturor acestor experiențe mi-a devenit limpede de

ce esteții chinezi consideră pictura tradițională, alături de arta teatrală, o artă de sinteză, o artă totală.

M-am impresionat mereu cultul artiștilor chinezi pentru *wenfang si bao*, „cele patru comori ale camerei de studiu” – tușul, tușiera, pensula și hârtia – cu care își realizează operele. Am ajuns să le împărtășesc sentimentele, când am văzut cum o singură linie, trasată cu pensula, înmuiață în tușul cu iuscișină preparat pe tușieră, maestrul reușea să exprime delicatețea unui vers sau propria stare de spirit. Mi-am dat seama de importanța calității tușului, atât în stilul liber (*xieyi*), cât și în cel elaborat (*gongbi*), când am văzut în câte nuanțe de negru „înflorește” tușul și ce efecte strălucitoare se pot obține prin utilizarea acestuia.

Expoziția de pictură chineză în stil tradițional din sălile Muzeului Național de Artă mi-a prilejuit bucuria reîntâlnirii cu operele unor artiști apropiați sufletului meu, opere care îmi evocă personalitatea realizatorilor lor și ocaziile în care am avut privilegiul să-i întâlnesc, să-i ascult.

Cele patru picturi prezente în această expoziție semnate de maestrul Qi Baishi m-au făcut să-mi amintesc de figura patriarhului picturii contemporane chineze, care, în ciuda vârstei venerabile de nonagenar, emana vitalitate și vigoare. Am rămas în minte cu replica sa antologică la constatarea cuiva că florile pictate de el sunt reale și imaginare: „minunea unei picturi bune se află între asemănare și neașemănare”. Expoziția retrospectivă organizată la scurt timp după trecerea artistului în neființă (1957) a rămas o manifestare culturală de referință în istoria picturii contemporane chineze. Dintre sutele de opere pe care

le-am văzut atunci, păstrez în memorie imaginea simbol a unei lumânări trasate cu o singură mișcare a pensulei, pe care tremurarea o flacăra ce refuză să se stingă.

Viața și opera maestrului Xu Beihong mi-au fost apropiate din anii studenției, când i-am vizitat pentru prima dată atelierul, și după moartea lui, în 1953, datorită prieteniei care m-a legat de soția lui, Liao Jingwep. Prin ea am înțeles zbuciumul artistului dornic să cunoască arta occidentală și să-și însușească tehnica picturii în ulei dar, totodată, hotărât să-și mențină propria-i personalitate și să nu renunțe la modalitățile de creație tradiționale, care zăceau în sufletul său. Talentul l-a ajutat să excelleze în ambele tehnici, în ambele concepții artistice. Dar dacă vrem să-l cunoaștem pe adevăratul Xu Beihong, atunci să-l căutăm în picturile sale tradiționale, în minunatele sale caligrafii. În această expoziție este prezent cu pictura *Cofofana*, pasăre ce simbolizează încrederea, speranța în zile senine,

fericite și norocoase. Poate ce și-a dorit mereu.

In amintirile mele maestrul Huang Zhou (1925-1997) va rămâne ca o personalitate remarcabilă, mereu în căutarea unor modalități de a menține vie arta tradițională chineză. Pictor de mare talent, admirat pentru spontaneitatea și viteza cu care își realiza compozițiile, a rămas handicapat în timpul deceniului exceselor „revoluționare”, dar acest fapt nu l-a împiedicat să lucreze spre binele picturii chineze.

Obținând sprijinul moral și material al artiștilor chinezi de pe continent, din insula Taiwan și din diaspora, patronajul omului-simbol al dragostei de țară, generalul Zhang Xueliang (*Magazin istoric*, nr. 10/1986), el a ridicat primul muzeu național de artă chineză, proprietate a intelectualiților chinezi. A fost cel dintâi care și-a donat întreaga sa creație artistică muzeului. Gestul lui a fost urmat de mulți alții. În expoziția din sala Muzeului Național de Artă este expusă o pictură reprezentativă pentru tema sa preferată: viața pitorească a populației din China de Nord-Vest.

Înainte de a părăsi sălile expoziției, am cuprins cu ochii expozitiile, am poposit asupra operelor reprezentanților de seamă ai Școlii din Shanghai, Ren Bonian, Wu Changshou, ale continuatorului Școlii din Hangzhou, Pan Tianshou, și asupra creațiilor altor maeștri. Am plecat cu constatarea că urmașii pictorilor *wenren* continuă să fie nu numai depozitarii creațiilor literare și artistice, creatorii și interpreții acestora, deci poeți, pictori, cunoscători practicanți ai principiilor fundamentale ale marilor școli de filosofie chineză, ci și părinți, perpetuatorii și ocrotitorii sufletului chinezesc. ■

1992

1 ianuarie. Serbia și Croația acceptă planul Națiunilor Unite pentru desfășurarea forțelor de menținere a păcii. Peste două săptămâni, la 15 ianuarie, Uniunea Europeană recunoaște Croația și Slovacia ca republici independente. La 1 martie, același an, printr-un referendum – boicotat de sârbii din provincie – Bosnia-Herțegovina decide să devină un stat suveran și independent. La 7 aprilie, Uniunea Europeană recunoaște și noua creație politică.

13 februarie. Premierul Carl Bildt anunță sfârșitul politicii de neutralitate a Suediei.

3 martie. Trupele fostei U.R.S.S. încep retragerea din Lituania.

6 aprilie. Moare scriitorul american de origine rusă Isaac Asimov. Mai dispar în acest an: Menahem Begin, fost premier israelian (9 martie), actrița Marlene Dietrich (6 mai), Willy

Brandt, fost cancelar german (8 octombrie) și Alexander Dubcek (7 noiembrie), primul secretar al partidului comunist cehoslovac în timpul primăverii de la Praga.

8 aprilie. Își încetează apariția revista umoristică britanică *Punch*, tipărită din 1841.

27 aprilie. Pentru prima oară o femeie, Bethy Boothroyd, este aleasă *speaker* (președinte) al Camerei Comunelor, Camera inferioară a Parlamentului britanic.

17 iulie. Deputații slovaci hotărăsc ca Slovacia să devină un stat suveran. La 16 decembrie se adoptă Constituția Republicii Ceh, care intră în vigoare la 1 decembrie 1993.

20 septembrie. Cu un vot foarte strâns, francezii se

pronunță în cadrul unui referendum în favoarea Tratatului de la Maastricht.

31 octombrie. Vaticanul îl reabilitează oficial pe Galileo Galilei, obligat de Inchiziție, în anul 1633, să declare că renunță la teoria lui potrivit căreia Pământul se învârteste în jurul Soarelui.

9 decembrie. În Marea Britanie, se anunță separarea dintre Prințul de Wales și Lady Di (erau căsătoriți din 1981). Deja la 19 martie se anunțase separarea între Prințul Eduard și ducesa de York.

1993

1 ianuarie. Intră în vigoare piața unică în cadrul Comunității Europene.

21 ianuarie. Noul președinte american, William Jefferson Clinton, cere anularea interzicerii acceptării homosexualilor în armata S.U.A. În fața opoziției președintelui Comitetului reunit al șefilor de stat major, generalul Colin

O nouă bancnotă de 100 dolari, mai greu de falsificat, este examinată

La înmormântarea lui François Mitterrand

Powell, și a președintelui Comitetului senatorial pentru serviciile armate, Sam Nunn, amână luarea unei decizii finale până la 19 iulie. Atunci se realizează un compromis: homosexualii sunt admiși în armată, cu condiția să nu se declare ca atare și să nu se angajeze în astfel de activități în cadrul armatei.

15 iunie. Ultimele trupe rusești sunt retrase din Cuba.

16 iulie. Jacques Attali demisionează din fruntea Băncii Europene de Reconstrucție după ce devine public faptul că a cheltuit pentru dotarea și remobilarea sediului londonez al băncii o sumă dublă, față de totalul împrumuturilor acordate țărilor din estul Europei.

21 septembrie. Președintele rus Boris Elțin suspendă Parlamentul și convoacă alegeri parlamentare. Sovietul Suprem contestă măsura și îl alege pe generalul Aleksandr Ruțkoi președinte. La 27 septembrie, trupele fidele lui Elțin izolează sediul Parlamentului. Rebelii se predau la 4 octombrie.

1 noiembrie. Tratatul de la Maastricht intră în vigoare. Comunitatea Europeană

devine Uniunea Europeană. La 17 noiembrie, Camera inferioară a Congresului aprobă Acordul de comerț liber

Jacques Chirac și Bill Clinton; prima vizită a unui președinte francez în S.U.A., după 12 ani

nord-american (NAFTA), negociat între S.U.A., Canada și Mexic. Intră în vigoare la 1 ianuarie 1994.

30 decembrie. Vaticanul recunoaște statul Israel.

1994

10-11 ianuarie. Reuniunea la nivel înalt a NATO de la Bruxelles lansează programul Parteneriatul pentru Pace pentru a încuraja coope-

Yasser Arafat depune jurământ ca președinte al Autorității palestinienne

rarea cu fostele state membre ale Tratatului de la Varșovia. România este prima țară care aderă la acest program.

6 mai. Inaugurarea oficială a tunelului care leagă Marea Britanie de Franța, în prezența reginei Elisabeta și a președintelui François Mitterrand.

15 octombrie. Liderul palestinian Yasser Arafat, Shimon Peres și Yitzhak Rabin primesc, împreună, Premiul Nobel pentru pace.

11 decembrie. Trupele rusești invadează republica secesionistă Cecenia. Peste trei zile, Boris Elțin îi adresează un ultimatum liderului de la Groznîi, Djokar Dudaiev.

1995

1 ianuarie. Austria, Suedia și Finlanda devin membre ale Uniunii Europene.

17 ianuarie. Portul japonez Kobe este afectat de cel mai distructiv cutremur din ultimii 50 ani. Sunt omorâți 5 400 oameni.

1 februarie. Acordurile de asociere dintre Uniunea Europeană și Bulgaria, România, Republica Cehă și Slovacia intră în vigoare.

2 septembrie. Yasser Arafat îl întâlnește pe Papa Ioan Paul II la Castelgondolfo, după stabilirea relațiilor oficiale între Organizația

Helmut Kohl, cancelarul unității Germaniei

Papa Ioan-Paul II primește pe premierul israelian Netanyahu, împreună cu soția

pentru eliberarea Palestinei și Sfântul Scaun.

22 octombrie. Începe sesiunea aniversară a O.N.U., consacrată împlinirii a 50 ani de la creșterea Organizației. La New York are loc cea mai mare reuniune a șefilor de stat din istorie.

1996

8 ianuarie. Se stinge din viață François Mitterrand, președinte al Franței între anii 1981-1995, singurul care a obținut două mandate succesive.

23 iunie. Alergătorul american Michael Johnson stabilește un nou record mondial în cursa de 200 m plat. Cel anterior data din 1979.

23 octombrie. În Franța se introduc simbolurile ce trebuie afișate pe ecranele televizoarelor pentru a marca filmele la care minorii nu au acces sau au, dar numai cu acordul părinților.

1997

23 februarie. Doi cercetători scoțieni reușesc, în premieră, să cloneze o oaie. Dolly – numele ales este aluzie la actrița Dolly

Parton, pentru că celula a fost aleasă din glandele mamare – pare a fi primul pas pe drumul către clonarea ființei umane.

27 aprilie. Richard McLaren, originar din statul american

Missouri, cere independența Texasului. Și-a instalat ambasada statului liber într-un hangar de la Fort Davis. Împreună cu adepții săi iau doi ostatici, eliberați după scurtă vreme.

30 iunie. Hong Kong redevine parte a Republicii Chineze. Teritoriul fusese cedat Imperiului britanic în 1842, apoi închiriat pentru 99 ani.

31 august. Mercedesul care îi transporta pe Lady Di și Dodi al-Fayed se strivește de un stâlp în pasajul Alma, la Paris. Prințesa moare pe masa de operație.

11 decembrie. Acord istoric încheiat la Kyoto, după 11 zile de intense negocieri privind necesitatea reducerii emisiilor de gaz carbonic, în efortul de stopare a încălzirii Pământului.

1998

18 iunie. Expoziția universală, consacrată mărilor și oceanelor, își deschide porțile în capitala Portugaliei, Lisabona.

1999

1 ianuarie. Se lansează în mod oficial, la ora 00.00, noua monedă europeană, Euro. Doar 11 state membre ale Uniunii Europene au aderat la acest program.

12 martie. Ungaria, Polonia și Cehia devin membre ale NATO.

Ne oprim aici din zig-zag-ul nostru prin secolul XX. Cum era și firesc, din ultimii ani am ales doar două-trei evenimente, considerând că ele sunt mult mai apropiate și deci mai cunoscute. Iar rubrica

Drapelul Marii Britanii este coborât pentru ultima oară la Hong Kong

noastră nu a avut deloc rostul de a fi o cronologie a secolului. A vrut doar să vă arate – și prin comparație cu articolele consacrate celorlalte secole ale mileniului – că veacul în care trăim și care se va sfârși în curând nu a fost nici mai bun nici mai rău decât celelalte. Doar că totul se petrece cu mult mai multă viteză decât până acum. Modificările sunt mai ample, mai profunde, viața noastră se schimbă într-o măsură de care nici nu ne dăm seama foarte bine. Rămâne colegilor noștri din anul 2100 să prezinte cititorilor de atunci un alt zig-zag prin secolul XXI.

OLIMPIADELE GRECEȘTI

PRIMA PROBĂ OLIMPICĂ (PL.)	↓	IOSIF SÂRBU	→		SINGUR	→		↓	CEP
SANCTUARUL VENERAT AL GRECILOR		INTONAT LA OLIMPIADE	↓		REGISTRU CU NUME	↓			RAMURILE LUI SERVEAU LA ÎNCORONAREA ÎNVINGĂTORILOR
	↓	NIMIC (FAM.)			ÎNCEPE (AHTINGULI)	↓		ACUM!	↓
								GREC	
SUFLET DE PEONII	→				AICI AU FOST RELUATE JOCURILE ÎN 1896	→		↓	
FOLOSIT LA TRASUL LA TINTĂ					ÎNTEG				
	↓				FILOSOFUL GREC MORT DE ÎNSOLATIE ÎN TIMPUL JOCURILOR PAZĂ	↓			
BĂTĂLIA CU PERSII, CARE A DEVENIT PROBA CEA MAI GRECĂ		INTRARE ÎN GOLFI	↓		CORECT	→			
	↓	BARĂ DE FIER			GRATIE DIVINĂ	↓			
								ERA ALĂTURI DE STADION, PENTRU ALTE ÎNTECERI	
UNEORI PENTRU	→				ÎN ȘAGĂ!	→		HELLADE NEAGOE	↓
POET GREC CARE A SCRIS ÎNUL OLIMPIC	↓				JUDECĂTORII PROBELOR, ÎN TRECUT ȘI ACUM			OMONIM	
								PRIMII LA TIR	↓
								MĂSURA, RITM	
									AICI A FOST ROSTIT PRIMA CĂRĂ JURĂMÂNTUL OLIMPIC (1920)
		GARDĂ!	→		A STRIGA TARE	↓			↓
	↓	ȘI AICI SE DESFĂȘURAU ÎNTECERI, ATLETICE ȘI MUZICALE			CULESE!				
	↓				SEMN DISTINCTIV AL ORĂȘULUI; STEMĂ	↓			
					LUPTĂ				
POEZIE EROICĂ		ARUNCAT DE DISCOBOL	↓					DUMITRU VLAD	→
SUNETELE LUI ÎNCURAJAU PE CONCURENȚI		LAICI ÎN FOND!						CAP DE AFIȘ!	
	↓				PUTERNIC	→		↓	
					ÎN MECII!	↓			
BILĂ PERIODICĂ, LA INTERVALE DE TIMP EGALE	→							PIAȚĂ PUBLICĂ ÎN ORĂȘELE ROMANE	→
	↓								
								MARK SPITZ ÎNOTĂTORUL CARE A OBTINUT 7 MEDALII DE AUR ÎN 1972	→

Dumitru CIREAȘĂ

Două secole în câteva rânduri

La Oslo am adresat întrebarea „Cum ați caracteriza secolul XX și ce așteptați de la cel următor“ și istoricilor Ivan Berend (președinte al Comitetului internațional de științe istorice), Jürgen Kocka (actualul președinte) și Pieter H. Kamphuis (secretarul general al Comisiei internaționale de istorie militară, directorul Institutului de istorie militară din cadrul Armatei regale olandeze).

Ivan Berend: Așa cum își intitula Eric Hobsbawm o carte recentă, secolul XX a fost unul al extremelor. A fost un veac sângeros, cu cel mai sângeros război, cele mai sângeroase revoluții, contrarevoluții și dictaturi, dar și o epocă de extraordinară dezvoltare, de transformare socială, progres cultural, în domeniul medicinei și în altele. Deci, un secol al extremelor, în ambele sensuri. Eu nu mai cred, cum am crezut altă dată, în conceptul iluminist al progresului permanent. Nu cred că lumea va fi complet diferită în secolul XX sau în mileniul următor. Va fi și bună și rea. În intervenția mea la masa rotundă care a deschis lucrările Congresului l-am citat pe scriitorul britanic Charles Dickens, care în minunata lui carte *Povestea celor două orașe* scria la mijlocul secolului XIX, privind înapoi până la Revoluția franceză, că au fost cele mai bune și cele mai rele dintre vremuri. Cred că toate secolele sunt cele mai bune și cele mai rele dintre vremuri.

Jürgen Kocka: Secolul XX a fost un secol al unor extreme sacrificii umane, al violenței, asasinatelor în masă și catastrofelor, mai ales în prima sa jumătate. Pe de altă parte, a fost veacul unor progrese

extraordinaire. Durata de viață a crescut pentru mulți oameni. În multe locuri a crescut gradul de bunăstare; nu peste tot, e adevărat. Au sporit diferențele regionale între țări și continente. A fost un secol căruia nu-i poți găsi ușor un numitor comun. Dar nu există vreun motiv să credem că a fost doar un secol catastrofal. Așa cum a spus Hobsbawm, a fost un secol al extremelor și așa spune și al contradicțiilor, un secol la sfârșitul căruia noi putem avea și speranțe în ceea ce privește secolul următor.

Acesta va fi diferit, greu de prevăzut, dar în mod sigur cineva poate spune că nu este imposibil să înveți din istorie. În a doua jumătate a secolului XX, pacea a domnit în mai mare măsură decât în prima, cel puțin în Europa. O explicație este și faptul că generațiile au încercat să învețe din greșelile și nenorocirile celor anterioare. Să sperăm că acest lucru va continua și în secolul următor.

Pieter Kamphuis: A fost secolul pe care l-aș caracteriza drept cel al unor însemnate descoperiri științifice în multe domenii, al unui progres însemnat al omeniirii, dar în același timp, unul dintre cele mai sângeroase pe care le-a trăit umanitatea.

Sper că în secolul XXI amintirea părții însângerate a secolului XX va fi atât de puternică, încât ne vom gândi de două ori înainte să folosim forța armată. Pe de altă parte, ar trebui să continuăm cu descoperirile științifice, în special în domeniile unde ele pot ajuta pe oameni să ducă o viață mai bună. Aceasta este speranța mea.

A consemnat Dorin MATEI

DIALOG CU CITITORII

AVEAM 26 DE ANI...

Dragostea pentru istorie mi-a insuflat-o tatăl meu, care a fost preot, astăzi pensionar, ne scrie dl. **CONSTANTIN CORDUȘ**, din Piatra Neamț.

Am aflat de apariția revistei în 1967 și mi-am procurat imediat primul număr. *Magazin istoric* mi-a fost de un real folos ca material bibliografic și didactic – învățător fiind – pentru a transmite copiilor noțiuni interesante și corecte. Totodată, mi-a umplut de multe ori timpul liber și este pentru mine și astăzi o plăcere să îl citesc.

Aveam 26 de ani când a apărut revista.

Nu pot să nu fiu înruditul de acord cu articolul *Arborele putred*, publicat de dl. Șerban Dragomirescu în nr. 7 (400) din acest an, 2000.

POȘTA BLITZ... CONCURSULUI

Multi dintre cititorii care participă la Blitz... concurs țin să ne împărtășească și opiniile lor.

Astfel, dl. **GEORGE CRISTIAN NICOLA**, din Sfântu Gheorghe, ne sugerează organizarea mai multor concursuri, de diferite grade de dificultate, cu diversificarea tematicii întrebărilor. În acest fel, cititorii pot dobândi cunoștințe numeroase.

La rândul său, dl. farmacist **NICOLAE TEODORESCU**, din Turnu Măgurele, abonat de la primul număr și participant la toate concursurile organizate, face o propunere asemănătoare, dorindu-le mai ample decât cele de acum. Așa cum i-am mai asigurat pe cititorii noștri, vom programa și genul de concursuri pe care îl solicită mulți dintre corespondenții, fără să renunțăm la Blitz... concurs.

Dl. **DUMITRU CORNEA**, din Târgu Mureș: Am participat la concursurile organizate, iar la ediția din 1975 am câștigat chiar un premiu.

Dl. **ANDREI SEREȘ**, din Craiova, elev: Semnificativ titlul de Blitz al concursului.

Dl. **PAVEL CODREANU**, din Odoreu, jud. Satu Mare, ne relatează că, întâmplându-i-se să expedieze scrisoarea de participare chiar în ultima zi, ofițerul de la poșta nu i-a mai aplicat ștampila cu data respectivă, motivând că plecase cursa. Cu puțină bunăvoință se putea rezolva situația ștampilându-se plicul cu „după plecare”.

În fine, dl. **ION ZAMFI-RESCU**, din Hunedoara, ne scrie: Primul lucru pe care-l fac la primirea revistei, la care sunt abonat de la apariția sa, este să caut întrebarea la **Blitz... concurs** și să găsesc răspunsul. Aceasta înseamnă că trebuie să citesc revista imediat.

HIDROAVIONUL „GETTA”

Despre primul hidroavion românesc ne scrie domnul comandor (r) ing. **VALERIU AVRAM-RESCU**, din Constanța, care ne furnizează alte informații legate de acest subiect.

Cititorii revistei *Magazin istoric*, nr. 400, iulie 2000, au luat cunoștință din articolul *Afacerea Getta – R.A.S.-1* de dr. Valeriu Avram despre începuturile hidroaviei în țara noastră, a construcției primului hidroavion românesc proiectat de ing. Radu A. Stoika a cărui încercare în aer a avut loc la Hidroscafa Titan din Portul Constanța la 15 august 1925, pilotat de cpt. av. Romeo Popescu și având ca observatori de bord pe lt. Petre Diaconescu și plt. av. Ion Culluri. Romeo Popescu care nu zburase niciodată pe un hidroavion, dar care era „un Popescu pe pământ și un Romeo în aer”, zicală ce circula pe atunci, a executat evoluții spectaculoase și amerizări elegante pe luciul apei în bucuria manifestată deopotrivă de pilot și constructor, în uralele unei imense mulțimi adunată în port, prilejuită de sărbătorirea Zilei Marinei.

Cu trecerea anilor, ediliile orașului Constanța, la propunerea unor entuziaști ai aviației și marinei, au imortalizat pe o placă

de marmură așezată pe zidul imobilului din str. Griviței, nr. 44, macheta în bronz a hidroavionului „Getta – R.A.S.-1” și inscripția: „În această clădire, ing. Radu Stoika a construit primul hidroavion românesc cunoscut. La 15 august 1925 aviator cpt. Romeo Popescu înscrie cu acest aparat o pagină de aur în marea carte a aripilor românești”.

Pentru că anul acesta se împlinesc 75 de ani de la primul zbor al unui hidroavion construit la noi și orașul Constanța a jucat un rol de frunte în aeronautica românească, Asociația filatelistilor „Tomis” din acest oraș, cu sprijinul Editurii Poștei, a realizat cartea poștală semilustrată color (în fotografia de mai jos) cod 098/2000 într-un tiraj de 20 000 exemplare în imaginea căreia, alături de hidroavionul „Getta – R.A.S.-1” se află în medalion chipurile redată prin desen ale celor doi piloți Romeo Popescu și Ion Culluri, iar ca marcă fixă portretul proiectantului Radu Stoika, reprodus după o fotografie. În memoria evenimentului Asociația a realizat și o ștampilă comemorativă, a cărei amprentă, aplicată pe cartea poștală, întregeste o frumoasă piesă cu caracter poștal și filatelic, iar în perioada 15-27 august a.c. a organizat în saloanele Muzeului Marinei Române o expoziție filatelică cu subiect adecvat.

CONTENTS (Romanian History) N. Iorga About the History of the Romanians • V. Răpeanu N. Iorga and the History of Literature • I. Scurtu Prince Nicolae, The Regent • D. Hincu 1933. A Nazi Party in Bucharest • D. Preda Embassies in Bucharest and Tel Aviv • V. Grecu The Monasteries of Bukovina • A. Inculeț, E. Bădescu 1918. I. Inculeț at the Romanian Academy • T. Wexler The Days of Hebrew Culture in Bucharest • N. Ionescu-Gură „Destroy the Landowners!” (II) • I. Calafeteanu Antonescu and the Romanian, Jews from Foreign Countries (II) • C. Troncotă Radu Dinulescu: Recollections from the Second Bureau (V) • Ș. Petre Kirson C.E.C. – A Foundation of Prince Al. I. Cuza • M. Ioniță The Kübler Café • A. Caragea Portraits of Phanariote Hospodars: N. Mavrogheni • D. Olian The Mavrogheni Church

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. Iorga Sur l'histoire des Roumains • V. Răpeanu N. Iorga et l'histoire de la littérature • I. Scurtu Le prince-régent Nicolae • D. Hincu 1933. Un parti nazi à Bucarest • D. Preda Les relations roumano-israéliennes au niveau d'ambassade • V. Grecu Les monastères de Bukovine • A. Inculeț, E. Bădescu 1918. Réception de I. Inculeț à l'Académie Roumaine • T. Wexler Les journées de la culture juïque à Bucarest • N. Ionescu-Gură „Que les grands propriétaires fonciers disparaissent!” (II) • I. Calafeteanu Antonescu et les Juifs de la diaspora (II) • C. Troncotă Radu Dinulescu: souvenirs sur le Deuxième Bureau (V) • Ș. Petre Kirson La Maison d'Épargne – création du prince régnant Al. I. Cuza • M. Ioniță Le Café de Kübler • A. Caragea Portraits de princes phanariotes: Mavrogheni • D. Olian L'Eglise de Mavrogheni

Содержание (Румынская история) Н. Йорга Об истории румын • В. Рыпину Н. Йорга и история литературы • И. Скурту Принц-регент Николае • Д. Хинку 1933 г. Нацистская партия в Бухаресте • Д. Преда Румынско-израильские отношения на уровне посольств • В. Греку Монастыри Буковины • А. Инкулец, Е. Бădescu 1918 г. И. Инкулец – член Румынской Академии • Т. Векслер Дни иудейской культуры в Бухаресте • Н. Ионеску-Гурă Пусть помещикам исчезнут! (II) • И. Калафетану Отношения Антонеску к румынским евреям из зарубежья (II) • К. Тронкотă Рăду Динулеску: Воспоминания из-за Бюро (V) • Ш. Петре-Кирсон Сберегательная Касса – плод государя Ал.И. Кузы • М. Ионицă Кафе Кюблер • А. Караджа Портреты фанариотских государей: Маврогенъ • Д. Олиан Церковь Маврогенъ

INHALT (Rumänische Geschichte) N. Iorga Über die Geschichte der Rumänen • V. Răpeanu N. Iorga und die Geschichte der Literatur • I. Scurtu Der Prinz-Regent Nicolae • D. Hincu 1933. Eine national – sozialistische Partei in Bukarest • D. Preda Die israeli-rumänischen Beziehungen auf Ambassaden Ebene • V. Grecu Bukowiner Kloster • A. Inculeț, E. Bădescu 1918. I. Inculeț in der Rumänischen Akademie • T. Wexler Die Tage der jüdischen Kultur in Bukarest • N. Ionescu-Gură „Die Gutsbesitzer sollen raus!” (II) • I. Calafeteanu Antonescu und die Juden von aussen (II) • C. Troncotă Radu Dinulescu: Erinnerungen (Büro II)-(V) • Ș. Petre Kirson Die Sparkasse – eine Schöpfung des Fürsten Al. I. Cuza • M. Ioniță Café Kübler • A. Caragea Bildnisse von Phanarioten Prinzen: Mavrogheni • D. Olian Die Mavrogheni Kirche

SUMARIO (Historia romana) N. Iorga Sobre la historia de los rumanos • V. Răpeanu N. Iorga y la historia de la literatura • I. Scurtu El príncipe regente Nicolae • D. Hincu 1933. Un partido nazi en Bucarest • D. Preda Las relaciones rumano-israelíes al nivel de embajada • V. Grecu Los monasterios de Bucovina • A. Inculeț, E. Bădescu 1918. I. Inculeț en la Academia Rumana • T. Wexler Los días de la cultura judaica en Bucarest • N. Ionescu-Gură „¿Qué desaparezcan los terratenientes!” (II) • I. Calafeteanu Antonescu y los judíos rumanos de la diáspora (II) • C. Troncotă Radu Dinulescu: Recuerdos del II Buró (V) • Ș. Petre Kirson La Casa de Economías – creación del príncipe Al. I. Cuza • M. Ioniță El Café de Kübler • A. Caragea Retratos de príncipes fanariotas: Mavrogheni • D. Olian La Iglesia de Mavrogheni

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție

ABONEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

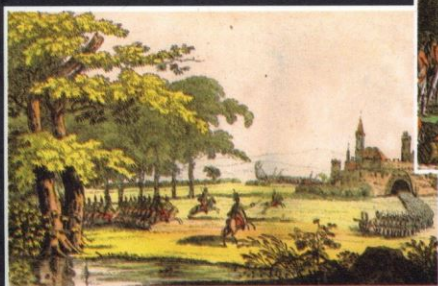
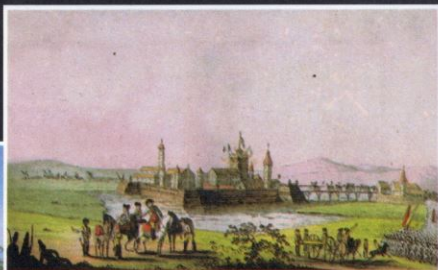
90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 9 000

СТАНАРНА